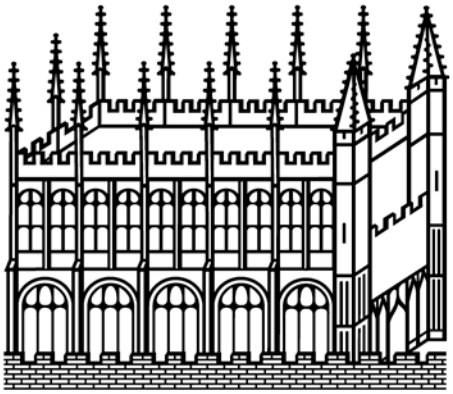

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

1681.94.30
27+dd

PH3765.A2

PETŐFI SÁNDOR

VEGYES MÜVEI.

1838—1849.

KIADTA

GYULAI PÁL.

III. KÖTET.

PEST.
PFEIFER FERDINÁND SAJÁTJA.
1863.

Pest, Nyomatott Emich G. m. akad. nyomdásznál 1862.

UTI RAJZOK.

I.

UTI JEGYZETEK.

(1845.)

Hol volt, hol nem volt, volt a világon egy segédszerkesztő, ki díszes hivatalába bele unván utazni ment.

Nem titok, hát kimondom, hogy ez a segédszerkesztő én voltam.

Történt az indulás apr. 1. 1845. a pest-eperjesi gyorsszekeren. Ezt csak azért mondom el, nehogy valaki azt gondolja, hogy saját alkalmatosságomon utaztam legyen. Nem tartok equipaget.

A búcsu estéjét vagyis éjszakáját nagyszerűen vigadva töltém a „Vadászkürt"ben pajtásaimmal. Verset is csináltam erre az alkalomra, melyért az illetők közül egypár boszankodott sőt meg is haragudott, hogy őket pajtásoknak nevezem, s nem barátoknak. Most is csak azt mondom, kedves pajtásaim, hogy tempi passati, mikor én valakinek barátja voltam .... tudni

való azért, mert nem hiszem, hogy nekem barátom legyen. A Csizió is megjövendölte, hogy nem leszek szerencsés a barátságban .... pedig ez nem hazud; azt is megmondta, hogy híres ember leszek.

A búcsulakomában részt vett pesti pajtásaimon kivűl egy-pár vidéki költőcollegám is, kik azért voltak akkortájban Pesten, hogy magokat egyik másik divatlapszerkesztő által levétessék. Hja, mikor az olyan szép, ha az embert Barabás lepingálja, s a szerkesztők aztán küldik szét az egész két magyar hazának némely helyére, s a közönség bámulva kiált föl.

— Tehát ilyen ő?!

Végre hajnalodott, a gyorsszekér előállt, s én elbúcsuztam pajtásaimtól, oly melegen, oly nehéz szívvel mint valaha barát baráttól. Hejh, fiuk, hálát adhattok az Istennek, ha olyan barátitok lesznek, a milyen pajtástok vagyok én.

A szekér indult és én gondolatokba mélyedtem.

Nem tudom, meddig mehettünk, meddig, nem, mikor e rémitő kiáltás hatott füleimbe:

— Megállj!

A szekér rögtön megállott, ajtaja fölpattant, s előttem egy szilaj tekintetü ifju termett, ki pisztolyt szegezve mellemnek, rivalt rám:

— Meghalsz!

— Kegyelem! jajdultam föl, s reszketve, ak adozva folytattam: csak életemnek irgalmazz, örömest od'adom erszényemet ..... bár tartalmastul sem ér sokkal többet, mint ha egészen üres volna: hisz én magyar költő vagyok .... segédszerkesztő voltam, a Pesti-Divatlap-nál ..... aztán még eljöttömkor adósságot is fizettem ..... Tóth Gáspárnak tartoztam egy atilla s nadrág árával.... a verseim sem igen kelnek, mind a mellett, hogy szörnyen dicsérik ..... láthatod hát, hogy nem lehet sok pénzem .... de szivesen átadom, a mim van, csak életemet ne bántsd!.... — —

Ilyeneket habartam össze-vissza, mint afféle megijedt ember, mig a lélekzetből ki nem fogytam; a megtámadó ifju ezt felelte hideg vérrel:

— Nekem nem kell hitvány erszényed.... nekem életed kell, ármányos életed! Tudd meg

hogy én azoknak az ifju lángelméknek egyike vagyok, kik verseket küldtek a ‚Pesti-Divatlap'-ba, s a kiket te galádul kizártál az irodalomból .... mert értesünkre esett, hogy az uj nevek versei a tekezeden mentek keresztül. Én magam küldtem be hozzátok vagy százötven költeményt, s te mind halálra ítélted ... ezért te is meghalsz!

A pisztoly durrant, én meghaltam, és ..... fölébredtem. Megvallom, hogy ez az álom egész utamon ijesztgetett. Hát ha beteljesedik, gondoltam, aggódva, mert nincs dühösebb nép a mogbukott poetáknál.

Nem sokára ismét elaludtam, (nem csoda egész éjjel ébren voltam!) s csak Gödöllőnél ébredtem föl.

Azt mondják, hogy Gödöllőnek igen szép vidéke van. Nem tudom: igaz-e? mert már temérdekszer láttam, s igy az első benyomást elfeledtem, most pedig restelem ujra megvizsgálni.

Gödöllőn lovakat váltánk és reggelizénk. A mint ki akartam fizetni a reggelit, egyik utitársam ellenszegült, hogy ne fáradjak, majd kifizeti ő; egyszersmind ajánlá erszényét számom-

ra egész Miskolczig. (Eddig valánk együtt menendők) Ezen az ajánlaton más ember talán nem boszankodott volna. Én sem boszankodtam.

Bebúttunk ismét társzekerünkbe s mentünk, mentünk, mendegéltünk. Hát egyszer csak döczögni kezd a bárka, de oly embertelenül, mint némely poeta urak versei.... elannyira hogy kénytelenek valánk kiszállani, ha ugy nem akaránk járni, mint nem tudom kicsoda, a kinek csontjai izzé porrá töröttek. Kiszálltunk tnhát, és én láttam, hogy ott vagyunk, a hol sejtém: Aszódon.

Aszód!

Ah, kedves olvasó, (igen: kedves olvasó mert ki lehet kedvesebb az írónak, mint a ki munkáját olvassa?) kedves olvasó! — mondom — ha te tudnád, mennyi fekszik rám nézve e kis szócskában!

Aszód!!

Hanem ezt nem olvasnod kellene a phlegmaticus papirról, de hallanod, ah, a mint ajkaimról legördül társaságában az elandalodás sohajtásának:

Aszód —! — ! —

Csak egyszer kellene ezt a szót tőlem hallanod, s azonnan kitalálnád, hogy én itt három esztendeig tanultam .... akarom mondani: jártam iskolába.

S mily eseménydús három esztendő!

1. Itt kezdtem verseket csinálni — —

2. Itt voltam először szerelmes — —

3. Itt akartam először színészszé lenni.

A verselés a szerelem eredménye volt. A szinészszé lenni akarásnak pedig nem annyira eredete, mint következménye nevezetes.

Nevezetes és szomorú.

Professorom (isten áldja meg őt!) jónak látta, tettbe menendő tervemet egy oly férfinak megirni, kinek eléggé nem dicsérhető tulajdonsága volt: a szinészetet csodálatra méltóképen való módon gyülölni. Ezen ritka tulajdonú férfi történetesen épen az atyám volt, ki — mint jó atyához illik — a veszedelmes hirvétel után egy perczig sem késett pokoli örvénybe sülyedendő fia megmentésére rohanni. S istentelen szándékomtól csakugyan eltéritettek atyai tanácsai, melyek még hetek mulva is meglátszottak.... hátamon és lelkem porsátorának egyéb részén.

Mind e történetek keresztül huzódtak emlékezetemen, mialatt szekerünk Aszód utczáinak sarán huzatott keresztül, mely mély, mint itt keletkezett első szerelmem volt.

Utam Aszódtól Kassáig szót sem érdemmel.

Miskolczig már voltam, azon tul még nem, igy Kassa volt az első hely, mely kíváncsiságomat igénylé. Utazásom harmadik napján este felé végre megláttam a kassai góth templomot, mely a város közepén ugy áll, mint valami óriás barát sötét csuklyában. Maga a város szép, igen szép halott. Semmi élet benne.

A pesti gyorsszekér csak Kassáig jár; onnan egy másik viszi az embert Eperjesig. Kassára ugy uzsonnatájban értünk, s az eperjesi szekér csak másnap indult, s igy az éjet ott töltém. Gyalázatos fogadónak leggyalázatosabb szobájába esvén, resteltem otthonn maradni. Bejártam a várost. Különben az is csalt kifelé, hogy — a mint már többektől hallottam — Kassán igen sok szép leány van, s ezek látásáért én mindig örömest fáradok. De biz én egyetlen egy szép fehércselédetsem láttam, kivévén azokat, melyek föst-

ve vannak czimerül imitt-amott a boltok elébe; már ezek oly remekek, hogy Pestre is beillenének, ha a váczi utczába nem is, de a váczi utra bizonnyal.

Bevetődtem a szinházba is, hol német komédiások remekeltek a kontárkodásban. Én játszottam hatodmagammal Ozorán, Czeczén, Szilas-Balháson, Sár-Bogárdon stb, de soha sem nyaggattuk igy halálra a művészetet, mint ezek. Oh városa Kassának! vagyon a te környékedben bősége az erdőségnek, melynek fáin teremnek ágak, különösen alkalmatosak furkósbotokra; és te, városa Kassának, még sem használod ezen ágakat fegyverekül, hogy velök kiugrasd falaid közül a művészetnek ezen halálos ellenségeit, oh nem, te ezt nem teszed, sőt inkább seregestül csődülnek mindkét nembeli lakóid a spectaculumokra, s hallgatják — a gyönyör tengerében fuldokolva — az irgalmatlan orditásokat és hebegéseket; és ha elérzékenyülésre kerül a dolog, tehát elérzékenyülnek szende lelkü leányaid és elérzékenyülve omlanak azon bajnok ifjak karjaiba, kik a XIX. század rettegésére katonásdit játszanak.

Kora hajnal volt, hogy másnap az eperje-

si gyorsszekérre ültem. Egymagam utaztam, mi már régi ohajtásom volt. De nekem a sors mindig akkor ad kanalat, ha levesem nincs, és viszont. Kényelmet nem használhattam, mert a hideg miatt a szekér egyik zugában zsugorogtam. Hüvös, ködös, komor volt a reggel, mint szivemben — Kassa emléke, hol magyar szót alig hallottam.

Eperjesen Kerényi Frigyeshez szállottam, s nála tölték egy hónapot.

Szerencsés egy ficzkó ez a Kerényi, kénye-kedve szerint élheti világát s könnyen fütyölhet, pamlagán heverészve, ha bizonyos urak rákiáltják az anathemát, hogy ő nem költő.

Tompa is Eperjesen volt. Nevelősködött. Kétszáz bankó forintért. Miska pajtás! rád illenek nagy druszád szavai:

„Megnehezült az idők viharos járása fölötted!“

De vigasztaljon bajtárs, hogy velem egy csillag alatt születtél, kis különbséggel — te a sorsnak mostoha, én édes, de kitagadott gyermeka vagyok. Téged eltaszitott magától a sors, én pedig elpártoltam tőle, mert függeni senkitől nem akartam, nem akarok. . . . s igy tán

méltáu is neheztel rám. De semmi! azt olvastam én egy régi magyar játékszini zsebkönyvben, hogy

Lesz még idő, bár sokára,
A mikor a magyarúl
Éneklő fők homlokára
Borostyánág kanyarúl.

Vagy alkalmazva:

Lesz idő s tán nem sokára,
A mikor a magyarul
Éneklő fiuk markába
Bankóteljes tárcza hull.

Boldog órákat töltöttem Kerényivel és Tompával. Nem emlitem a többieket, kiknek barátsága örökre édes emlékezetüvé tette ezt az utamat; mert annyian vannak, hogy egész lajstrom lenne, ha mindegyik nevét leirnám.

Egy este a tanuló ifjuság fáklyás zenével tisztelt meg. Megvallom, hogy ez engemet meg nem lepett. Nem elbizottságból, a világért sem.

Mikor még nyomva sem láttam nevemet, csak magamnak firkáltam; mikor még statista voltam a pesti nemzeti szinháznál s hordtam a szinpadra a székeket és pamlagokat, s a szinészek parancsára kocsmába szaladtam, serért,

borért, tormás kolbászért sat; mikor még strázsáltam vagy főztem a kukoriczagombóczokat közlegény társaim számára, s mosogattam a vasedényt oly téli hidegben, hogy a mosogatóruha ujjaimhoz fagyott, s mikor a káplár „menjen kend!"-je lehajtott a havat kihordani a kaszárnyaudvarból: mindenkor már világos sejtéseim voltak arról, mi velem egykor történni fog, s mi meg is történt. Megálmodtam az őrszoba meztelen faágyán, hol — mint de Manx báró — az egyik oldalamat alám tettem derekaljnak, s a másikkal betakaróztam, megálmodtam itt, hogy nevet szerzek két országban, melyet az egész világ kritikusainak orditó csordája sem lesz képes megsemmisíteni. És álmom teljesül lassanként ..... nem, sőt hamarabb, gyorsabban, mint gondoltam. A merre csak jártam, öleltek, szerettek .... bár gázoltatásomra mindent elkövetnek a kritika hősei. És én csak azt mondom nemzetemnek, mely figyelmére méltatott, hogy figyelme nem lesz eltékozolva! — —

Ha kritikusok nem volnának: a világon legjobban utálnám a tejfölös tormamártást, de igy azoké az elsőség, s csak második helyet

foglal a tejfölöstorma. Ettől reszketek, ha valahova hinak ebédre, mi Eperjesen — s átaljában egész utam közben gyakran megesett. Ezt csak azért irtam ide, hogy ismét Eperjesre térhessek, valami összefüggéssel.

Vannak házak, melyekbe mihelyt belépek, ugy érzek, mintha otthon volnék; vannak ismét, mikben sehogy sem tudom magam otthonosítani. Igy vagyok a városokkal is. Eperjes azok egyike, hol az elsö pillanatban otthon voltam. Tudj' isten, olyan kedves város nekem ez az Eperjes; csinos, szép, zajos, vidám, barátságos tekintetü. Olyan, mint egy életteljes fiatal menyecske.

Hát még tájéka! Magyarországban nem sok szebb lehet. Kora reggelenként ki-kimentem a város keleti oldalán emelkedő Táborhegyre, hol hajdan Caraffa ágyui orditották e martyrvárosra: rettegj! Innen néztem szét a vidékre, mely gyönyörködve mutogatta magát előttem, mint a gyermek, kinek édes anyja uj ruhát hozott. Mert ekkor jött meg a természet anyja, a gondos tavasz és öltöztette meztelen gyermekét szép, uj, tarka köntösbe. Tiszta időben éjszaknyugatról magas bérczek vállai fö-

lött a Tátra hófedett csúcsa piroslott a nap első sugáraitól, mint valami borozó aggastyán király homloka.

Egy kis órányira Eperjestől szomorkodik Sáros romja, Rákóczy egykori fészke. Voltam rajta. Dehogy mulasztanám el valami romot megtekinteni, ha csak szerét ejthetem. Oly jól esik ott színom a dicső lovagkor levegőjét, melyben születnem kellett volna igazság szerint. Én a tollat meglehetősen forgatom, de ugy érzem, nagyobb hivatásom lett volna, a kardviselésre, mire, fájdalom, későn születtem.

Valami nyolczan kerekedtünk föl Sáros romjait meglátogatni. A hegy alatt elhagytam a társaságot s összeszedtem magam, hogy hamarabb érjek föl; mert tartottam tőle, hogy könynyeimet el nem fojthatom .... s én nem szeretem, ha más sirni lát engemet. E várra vonatkozik „A rom panasza“ czimü versem.

Lejövet a mint a hegyoldalon pihentünk, mellénk sompolygott egy szegény lengyel fiu. Tudtuk, mit akar; mindnyájan adtunk neki valamit .... letérdelt s lábainkat akarta megcsókolni.... Oh, emberiség, sülyedt emberiség, hol van megváltód?

Átaljában mentül inkább közeledtem a Kárpátokhoz, annál nagyobb szolgaságot láttam, s ilyenkor megeresztém képzetem szárnyait és leröpitém lelkemet szülőföldem rónáira, hol az ember-méltóság a legalacsonyabb kunyhóban is magasan tartja büszke fejét.

Oh, felföld! csak azért emelkednek bérczeid a felhőkig hogy annál inkább szembe tünjék lakóid görnyedezése? — —

És ha én Eperjesen ki-kijártam a Táborhegyre; az nem csupán a táj kedveért történt; hanem egy részt, vagy tán leginkább azért, mivel egy gyönyörü barna leányka esett utamba. Gyönyörü barna leányka volt, igazán; s ritkán mentem el ablaka alatt a nélkül, hogy ott ne találtam volna. Ilyenkor aztán egymásra pillantottunk és mosolyogtunk, mintha régi ismerősök volnánk, pedig soha sem szóltunk egymással. S ez igy tartott ott létem alatt minden nap, sőt napjában többször is. És ha én hajnalban elmentem ablaka alatt, mikor ő még kétségkivül álmodott: akkor szépséges gondolataim támadtak; de szörnyü prózai embernek is kell lennie, kinek szépséges gondolatai nem

támadnak, ha hajnalban valami gyönyörü leány ablaka alatt megy el.

Eperjesről Lőcsére mentem. Kerényi velem utazott. Egész Szepesmegye határáig csaknem folyvást emelkedik az ut, a hegyek szemlátomást növekednek, a fenyvesek kezdődnek, melyek alant sürüek, fölfelé mindinkább ritkulnak s a tetőt csak nehány éri el.... mintha valami katonák volnának, kik várat ostromolnak.

És eléri az ember a szepesi határt, melyet Branyiszkónak neveznek, és áll az egyik oldalon lejtős, a másikon meredek roppant bércz tetején, honnan belát a gyönyörü Szepes tündérvölgyébe, látja Váralját s mellette a puszta várfalakat, melyeknek egykor biboros teremében született Zápolya; látni pedig a láthatár végen egész maga mivoltában azt a kis vakandturást, mit Tátrának neveznek; mindezt látja az utazó, és ha az utazó költő, akkor fölkiált, mondván:. . . nem, semmit sem szól, nem szólhat, némán bámul; ha pedig az utazó kritikus, akkor föllelkesül szivének kilencz-tized része, s azt mormogja fogai közt: megtehetős!

Egyik lovunk patkója leesett; míg azt föl-

ütötték, folyton meredtek szemeim a Kárpátokra, ez egymásra hányt millió pyramisra. De lelkem, mint a gyermek, ki megpillantja, hogy gondviselője nem figyel rá, lelkem elsuhant észrevétlenül messzire, messzire, oda hol nincsenek hegyek, hol halmok is alig vannak, hol a Duna omlik méltóságosan, mint Vörösmarty hőskölteményei, hol puszták nyulnak el, hosszan, mintha a világ végét keresnék, hol a látkör egy óriás palota, melynek tetején a napnak gyémántcsilárja s oldalán a délibábok tükrei függenek, mikben kedvtelve szemlélik magokat gulyák és ménések .... ide, ide szállt lelkem a Kárpátokról, az én édes hazámba, a szép alföldre!

Reggel indultunk s délután értünk Lőcsére. Még az nap tovább akartunk utazni, de a város minden lova — még a postamester is — szántani volt. Ennélfogva a nap hátralevő részét a vén Lőcsében kelle töltenünk, melyben igen sok fiatal szép leányzó szivecskéje dobog.... de nem a magyar nyelvért, s ezért, bármi szépek, sem méltók, hogy rólok többet szóljak. A melyik leány nekem tetszeni akar, magyar legyen az lelkestül testestül, különben zsebken-

döjét sem emelem föl a földről, ha leesík ; de az igaz magyar leányért. . . . . oh azért mindent megtennék, a mit csak hősi elszántság tehet . . . . még meg is házasodnám.

Másnap jókor reggel Késmárkra értünk, a Kárpátok tövéhez, és . . . esős idő volt. Egy fikarczot sem láthattunk a Kárpátokból. És mégis azt mondják, hogy Tantalus historiája mese ! Hányszor van az életben, hogy mikor az ember már szinte ujja hegyével éri az almát, a sors elkapja tőle s fügét mutat !

Délelőtt meglátogattam Kerényivel Hunfalvy Pált, a tanitványaitól átalánosan szeretett professzort . . . ezt azért hozom föl, mert oly ritkaság, mint most nálunk a józan és becsületes kritikus. Megnéztük Tököly várát, melynek még legépebb része a kápolna, bár ebben is már hanyatt fordulva hevernek a földön a szentek és angyalok ; szegények !

Délután borozni és sonkázni mentünk egy nyugpénzes kapitányhoz, ki Eperjestől idáig velünk jött a gyorsszekeren, és a ki igen derék jóravaló ember. Ezen sonkázás et compagnienak tulajdonitsa a tisztelt tanuló ifjuság, hogy este — midőn zenével volt szives megtisztelni

bennünket — mind Kerényi, mind én oly classice szónokoltuk el köszönetünket, hogy Gaal Obscurides Simpliciusa ránk is elmondhatta volna: ezek sem tanulták Quintilianust vagy Cicerot de oratore.

Nagyon resteltem azt a historiát, hogy csak egy napomat szántam Késmárknak, s akkor sem láthattam az eső miatt a Kárpátokat onnan, a honnan legjobban láthatni. Azonban szerencsémre másnap reggel korán indultunk; ott feküdt még a Tátra egész pompájában, mint mint valami alvó szép leány, ki álmában lehányta takaroját, mely bájait leplezte. Gyönyörittasan szemléltem egydarabig . . . mert aztán fölriadt — tán a kocsizörgésre — s mintegy elszégyenülve burkolta magát ködpaplanába . . . . a Tátra . . . . a szép leány.

Azért siettem el Késmárkról Iglóra — a szepesi 16 város egyikébe — mert van ott egy család, mely engem már rég kivánt ismerni s én azt viszont. Kedves, patriarchalis család! nem foglak én elfelejteni téged. Nem fogom én elfelejteni az öreg családapát, ki magában két világrész: Európa és Amerika: ősz feje a megvénült bölcs Európa, szive pedig a fiatal Ame-

rika, hol végetlen őserdők zöldelnek, az életkedv és remények erdői; nem fogom elfelejteni a családanyát, ki egyszerü és jó, mint az én anyám .... és nem fogom elfelejteni gyermekeiket, miként nem a fának lombjait, melynek árnyékában oly édesen pihentem. És vannak még többen Iglón, kik czéljokat érték, ha az volt czéljok, hogy örökre emlékezetessé tegyék ott mulatásom idejét, mi három hétig tartott.

Három hetet töltöttem Iglón, melynek lakói s tájéka egyiránt gyönyörködtettek. A Kárpátok egészen oda látszanak, de ottlétem alatt tán sohasem álltak köd- vagy felhőtlenül; s e derü-borúban ugy tetszettek nekem, mintha volnának a természet oltára s a felhő és köd körülötte a tömjénfüst.

Kissé ködös reggel volt, mikor Iglóról elindultam Rozsnyó felé. Vissza-visszanéztem a Kárpátokra ..... alig látszottak a homályban .... szinte nem tudtam képzelet-e vagy való?.... mint mikor emberekkel találkozunk, kiket álmunkban láttunk-e vagy csakugyan régi ismerőseink-e, nem tudjuk. Végre eltüntek

előlem, mert magas bérczek határtalan fenyvesei közé jutottam.

Szépek azok a fenyük, a mint a szellő rengeti sötét melancholicus lombjaikat, míg köztök a madarak vigan fecsegnek; olyanok, mint valami szomoru barna leányka, kit vigasztalnak, s ki fejrázva válaszol bágyadt mosollyal:

— Nincs vigasztalás számomra!

S ezek közt a szomoru barna leánykák közt mint nyargalnak a patakok, e pajkos, fürge gyerköczék, kiknek gyermeki szive még föl nem fogja a fenyü nénikék bánatot. Hah mint vágtatnak szilaj kedvökben jobbra balra, s mint hányják a bukfenczeket a hegyekről a völgyekbe, hogy akármely bajazzónak becsületére válnék.

És lakik a bérczeken egy komor, mogorva férfi, a fergeteg; ezt a csintalan patakgyerköczék addig boszantják tréfás fecsegéseikkel, hogy egyszer türelme szakadtán fölpattan, utánok rohan s akkor ugyancsak megczibálja szőke üstökeiket, a habokat.

Van e fenyvesek közt egy kimondhatatlan szép L. alaku völgy Kis-Hnilecz . . . . . vagy,

hogy hiják. Az első fogadónál, melyet benne találtam, reggeliztem, bár ezt már Iglón is tevém; már előtte megpillantám a kocsmárosnét, ki igen szép volt, s én szép kocsmárosnék iránt különös hajlandósággal viseltetem.

Tovább haladva Rozsnyó felé, szelidül az eddig zordon táj; a fenyük közé más, világosabb zöld fák elegyednek . . . . . nem tudom: micsoda fák? mert isten nélkül való rosz botanicus vagyok . . . . mint a magyar olvasó közönség, ki annyi füzfa és bodzasípot tart valami mahagoni fuvolának.

Veszverésen (egy gömöri faluban) ebédeltem, vagyis megálltam ebédelni, de semmit sem kaptam. Még kenyerök sem volt az istenadtáknak.

Innen Rozsnyó valami egy órajárás. Egy szabóinas kapaszkodott kocsim saraglyájába. Eszembe jutott: — mikor én gyalogoltam igy Mohácstól Pozsonig — s még hosszabb utat is, — mily jól esett, ha fölvett mellettem elhaladó szekér vagyis mily jól esett volna, ha fölvett volna . . . . s fölültetém a gyereket.

Ettől tudakoztam meg a legbecsületesebb fogadót s oda szálltam.

Három napot valék töltendő Rozsnyón. A másodikat az Aggtelek megnézésére használtam, mely ide — a rosz ut miatt — öt órányira esik.

Rozsnyó völgyben fekszik magas meredek hegyek között, mint az alamizsna krajczár a koldus kalapjában. Aggtelek felé Pelsöczig hosszu keskeny völgyön keresztül visz az ut; ha ezt a hosszu, keskeny s a rozsnyói kerek völgyet valamivel tele öntenék, egy óriási bunkósbot alakulna. Egyébiránt kellemes utazás esik benne. E völgy egy roppant nemzeti zászló is egyszersmind: vörös föld, fehér kősziklák, zöld erdő.

Mindjárt Rozsnyó mellett van Berzéte, hol Erdélyi János oly sok szép dalt irt. Én öt nagyon szeretem.

Berzéte mellett egy kis omladékot pillantván meg a hegyoldalon, kérdém kocsisomtól: mi volt ama rom?

— A biz, uram, klastrom volt, vörösbarátok laktak benne, (felelt a kocsis;) hejh, furcsa egy hely ám az. A jószág világért sem legel azon a tájon éjfél idején. Kincs van ott elásva; minden esztendőben bizonyos nap kiterítik a

fal körül ponyvára; csakhogy bele nem markolhatni, mert egy kakas őrzi. Isten ments, hogy valaki oda közeledjék .... a kakas kiásná a szemeit.

Ezt mesélé kocsisom.

Bámulva kiálték föl:

— Ejnye!

— Biz ugy .... tevé hozzá amaz.

Pelsőczön, hol Gömörmegye gyülései tartatnak, szivart vettem.

— Majd papirba tekerem, szólt a boltos.

— Oh, nem szükség....

— De kérem, csak tessék id' adni; nem fognak ugy megszáradni....

Aggtelekre érvén, vezetőt hivattam s fáklyákkal ellátva magunkat, elindulánk a barlangba, melyet Baradlának neveznek ottan, s mely mindjárt a falu mellett van. A kálvinista rector künn ácsorgott a ház előtt; vezetőm meghivására ő is hozzánk szegődött. Bementünk.

Oh, ti szűkkeblü emberek, kik mindenben örökké szabályokat kerestek és állittok, jertek ide és boruljatok térdre a szabálytalanság remeke előtt!

S mi az a szabály? semmi más, mint a sánta középszerüség mankója.

Soká tünödtem: mint eredhetett e barlang? És kitaláltam.

Mikor a mennyországból kiebrudalták a pártos angyalokat, itt kezdték jövendőbeli lakásukat, a poklot, ásni; azonban itt nem boldogulván, másfelé fordultak. Képzelhetni, mint fáradtak a szegény ördögök e sikeretlen mun kában, izzadságuk még most is csepeg e félig kész pokol oldalairól és tetejéről.

Mint emlitém, a falubeli rector is velünk járt. Ezt a fiatal embert meglepem, gondoltam, a barlang belső végéhez érve, hol a látogatók fölkarczolják neveiket. Bevéstem hát nagy betükkel én is nevemet.

— Tán el sem lehet olvasni? kérdezem, csak azért, hogy oda nézzen és bámuljon.

— Oh igen, felelt ő, el lehet: Petőfi..... de, igalmatosságos egek! ezt oly hideg vérrel, oly minden tiszteletérzés, oly minden meglepetés nélkül mondta ki, mintha ez állt volna ott: Kiribicza Istók vagy Sujánszky vagy Badacsonyi vagy nem tudom mi?

A faluban van egy könyv, mint más ef-

féle helyeken, hova a látogatók beirják magokat. Vannak aztán itt a nevek mellett sorok, mik a barlangban támadt érzelmeket és gondolatokat akarnák tolmácsolni. . . .

Oh jaj !

Rosnyóra késő este értem vissza. Nagy zaj volt egész éjjel a városban . . . . küszöbön állt tisztujitás. Ablakom alatt is olyat-olyat orditottak, hogy az egek repedeztek volna bele, ha oly rekedt torkok nem müködének vala . . . . . alkalmasint a sok szomjuzás száritotta ki a gégéket.

Én politicus nem vagyok s igy a tisztujitás annyiból érdekel leginkább, hogy ez alkalommal a költészet is igénybe vétetik. Többek közt imezen költeményt hallám akkor éjjel a piaczon zengeni:

Van még egy garasom
A. . . . . nak adom ;
Vegyen rajta spárgát,
Akassza föl magát.

Rövid, de fontos. . . . mint ama furkósbot, mit a kortesek hosszu ingujjaik alatt hordoztak, s mit ők ugy neveztek, hogy : pártfogó.

Következő nap Rimaszombatba mentem a

rozsnyói lutheranus lelkészszel, kinek eszét tisztelni, szívét szeretni tanultam meg. Utolértünk egy fehértollas kortescsapatot. (A másik párt zöld ágas volt.)

— Majd elfúja a szél a kakastollat! kiáltának a helységekben a zöld-ágasak az ellenpártiakra.

— Majd megeszi a cserebogár a zöld ágat! válaszoltak ezek.

— Ki éljen?

— . . . . . ósy!

— Hát . . . afy?

— . . . . afy csak K . . . . . fi!

— . . . afy hazafi!

— Éljen . . . . . ósy!

— Bánom is én. . . . .

És igy haladtak kurjongatások közt muzsikaszóval.

Egy csárdánál megállottak. Leszállván a kocsikról, egy vén kortesnek ugy tetszett, mintha ismerné szomszédját.

— Jer ide, öcsém — ekkép szólalt meg — jer ide, hadd morzsoljalak össze, ... s érzékeny ölelkezés következett. Mi az összemorzsolást illetí, nem hiszem, hogy a fenyegetőző jó

öreg egy érett szőlőszemet is össze tudott volna morzsolni, úgy le volt ázva.

Gömörön megháltunk. Itt kettőt találtam, mi figyelmet érdemel: a torony s a temető.

A torony tetején van kereszt csillag, és félhold..... qu' est-ce que cela?

A temető pedig tán páratlan a maga nemében. Oly meredek hegyoldalon fekszik, hogy a halottat — kivált sáros időben — kötéllel kell felhúzni. No, ha megriad a föltámadás trombitája, ezek a szegények borzasztó salto mortalét fognak csinálni, mielőtt rendeltetésök helyére jutnának.

A fogadóban, a hol háltam, egy lőcsei szinlap diszité a falat — alkalmasint kép helyett. Többek között ez volt benne: „Magyar színészek által *** igazgatása alatt mai napon (alá: nyomatott ebben az esztendőben) adatik: Tisztujitás — parenthesisben alatta: restauratio. — Eredeti vigjáték 4 felvonásban. Irta Nagy Ignácz a tudóstársaság költségén," No lám! azt nem is tudtam, hogy íratnak szinművek a tudóstársaság költségén.

És most haladék nélkül menjünk Rima-Szombatba, hova a nemesség is begyül nem so-

kára. De addig még ugorhatunk egyet .... Pestig.

Pesten october 10-kén 1844. nagy dolog ment végbe, mit a világtörténet-irók nem fognak emlitetlen hagyni .... játszottam a nemz. szinházban Szigligeti, „Szökött katoná"-jában Gémesy notariust. Azt beszélik, hogy megbuktam benne ..... de ez nem igaz, mert .... én nem hiszem. S ez azt tartom, elég ok a föntebbi roszindulatu állitás megczáfolására. Az igaz, hogy e helyett: „Julcsa kisasszony a menyasszony", ezt találtam mondani, hogy: „Julcsa kisasszony a vőlegény," hanem ennél bolondabbakat is szokott mondani Lendvay, a ki pedig meglehetős szinész. Szóval: nem buktam meg; s játék után egész diadalérzettel mentem vacsorára a Komlóba. Itt kötöttem barátságot borozás közben két gömöri fiatal emberrel, Sz. Lajossal, a ki igen jó fiú, hanem a felesége szebb még, mint ő ós H. Jancsival, a kire az ég ugy árassza mindennemü áldását, mint ő árasztja magába a bort. — Ebből az egész historiából pedig, urak, azt akarom kihozni, hogy Rima-Szombatba érvén, először is eme két barátomat iparkodtam megtalálni. És csakugyan akadtam a megyeház előtt egy ismerős arczra a sok idegen között.

— Egy szóra kérem .... szólitam meg, őt félrevezetve.

— Tessék.

— Hogy híják önt?

— H. János .....

— Hát hisz' ugy ismerjük egymést, én Petőfi ....

— Te vagy, pajtás? most ismerlek.

— Különben nem csoda, ha mindjárt nem ismertünk egymásra; ködös idő volt, mikor megismerkedtünk stb.

Nagyon sajnálnám, ha mindez érdektelen volna a nyájas olvasó előtt. Én elbeszéltem, mert előttem, igen fontos esemény, miután H. barátom látott el R.-Szombatban létem alatt szállással, mi nem csekélység tisztujitás idejében, mikor a galambházak is meg vannak rakva vendégekkel. H. barátom házánál tettem véletlenül egy nevezetes fölfedezést: mint kerülheti ki az ember azt a kellemetlenséget, hogy haja bepelyhesedjék?

A puszta földön kelle hálni.

Egy éjjel későn érvén szállásomra, minden ágyat megnépesedve találtam, s igy nem maradt egyéb hátra, mint a földre fekünnöm, mi annyi

ban meg lett jutalmazva, hogy az által ama nagy fölfedezésre jutottam.

Egyébiránt a következett éjjel jó idején haza felé tartottam, nehogy ismét kénytelen legyek valamit fölfedezni. A fölfedezések nem magyarnak valók.... bajlódjanak ezzel más nemzetek.

Az egész tisztujitás példás renddel ment végbe. Kár, hogy esős idő volt.

Esett az eső, a mit én egyébiránt csak akkor vettem észre, mikor már sarat gázoltam a piacz közepén, a hol álltam egész délelőtt.... mert a megyeház szélső ablakaiból hölgyek néztek alá s én egy hölgy szemeit bámultam, melyekből oly tiszta ég mosolygott.

Másnap kineveztettem és fölesküdtem táblabirónak.... Isten és Gömörmegye kegyelméből.

Már nagy mehetnékem vala Pestre, melyet elég hálátlan voltam megunni..... pedig csak ott van maradásom, sehol a világon máshol, csak a szép, a kedves Pesten! Minden lépésem, mely ez utban messzebb, messzebb vitt Pesttől, egy-egy kötéllé vált, mely visszahuzott, hatalmasan. És mi vonz engemet ugy oda?

Mi?

Minden! és azok a jó pajtások, a vidám zajos pajtások 's- egy szomoru, csendes sirhalom.

Rima-Szombatból tehát mentem volna egyenest Pestre, de több rendbeli meghivásra kitértem még egypár közel eső faluba: Kisfaludra és Várgedébe a füstös szobáju Adorján Bódi s a láng szákállu Kubinyi Rudihoz.

És meg nem bántam.

Pompás napokat töltöttem Várgedén .... de azt nem is mondom ezután, hol hogy töltöttem időmet... mindenütt, a hol csak megfordultam, a legjobban.

Emlitésre méltó Kubinyi R. könyvtára, mely magában foglalja az angol, franczia, német, olasz, s spanyol irodalom remekeit s csaknem az egész magyar irodalmat. Csak aztán sok ilyen jóra való ember volna hazánkban, mint K. R!

Várgedéről két kirándulást tettem, Losonczra és a salgói és somoskői várromokra.

Losonczra menvén Várgedéről, az ut Füleken visz keresztül, hol szinte romokban fekszik az egykor nevezetes vár. Természetes, hogy

összejártam; de kimondhatatlan harag fogott el, midőn láttam, hogy a romokat lehordják az utczákat tölteni..... hogy a mely köveken őseink szent vére szárad, azokon most tapodjanak.....

Fülek sokáig volt a török kezében. Ha naponként abból a borból kellett volna inniok, melyet én itt a kocsmában ittam: fogadom, száz évvel előbb szabadult volna meg tőlök Fülek.

Fülektől aztán Losonczig semmi nevezetest nem ér az ember, az utat kivéve. Ez az élő embert halálra s a holtat életre rázza. Én meghaltam s föltámadtam rajta valami hatszor.

Losonczon ekkoriban csak egy napot töltöttem. Ezalatt megnéztem Gácson a várat s a posztógyárt. Az utóbbi szemlélésében jobban gyönyörködnék tán az idegen, ha nem volna meg testének azon része, mely a tobák, fricska stb kedveért teremtetett. A vár, melyet Forgách grófok birnak, nem igen ó: körülbelül a tizenhetedik században épülhetett. Bejártam nehány teremét, melyek közül leginkább vonta magára figyelmemet az, hol a családképek vannak. E képek egyikétől alig tudtam elválni. Egy hölgy volt: szép, fiatal és tébolyodott.

Épen delet harangoztak, mikor e kirándulásból visszaértem Losonczra, hol az én kedvemért készült roppant ebéd várt egy roppant magyar embernél.

Másnap visszavitt S. A. barátom (ki ide is hozott) Várgedére, ugyanazon uton, melyet már volt egyszer szerencsém passirozni.

Füleken megálltunk a kovács előtt, mert egy lovat patkoltatni kellett. Én még most is igen szeretem a kovácsműhelyeket; gyermekkoromban kovács akartam lenni. S nem lett volna e jobb? most piszkos kezekkel verném a vasat, a helyett, hogy engem vernek piszkos kritikusok.

Várgedéről — az eső miatt nehány napi várakozás után — a második kirándulást tettük többen Vecseklőre, (egy barkó faluba). Utba esik Hajnácskő . . . most már nem is rom, mert tulajdonosa ledöntette végkép. Innen egy negyednyire van fürdő és savanyúviz, mely egészen olyan, mint a parádi, csak gyöngébb egy kissé. Mig itt uzsonnáztunk: Csomai Jóska czigánybandája gyönyörü nótákat huzott Lavotta, Csermák s másoktól; s különösen megragadt — melyet most először hallottam — a

karancsaljai nóta. Hogyne! az ég is derült-borult hallatára . . . . . egy felől nap sütött, más felől eső esett . . . . . szóval, a magyar nóta, magyar vigalom megtestesülése volt.

Vecseklőn megháltunk s másnap korán reggel indultunk Somoskőre a Mátra egyik ágán — a Medvesen — keresztül.

Somoskő nem nagy vár volt, nem is nagy hegyen fekszik . . . . . de bámultam épitését, mely gyönyörü öt-hat hét-szögü kövekből van. Oldalában elszórva hevernek a hasonnevü falu házai, melynek lakói csaknem idyllikus életet élnek még. A mint lejöttünk a várról e faluba, egy parasztasszony házához hitt bennünket s ott — fölszólitatlanul — jól tartott édes és alutt tejjel. Nagynehezen birtuk rá venni, hogy pénzt fogadjon el. A jó emberek!

Ide Salgó egy órányira esik. Azt beszélték e faluban, hogy mikor Salgón a török volt, innen a somoskői várból oda lőttek a magyarok, s egy töröknek, ki evett, épen a kanalat lőtték ki kezéből . . . . mire a pogányok nyakrafőre elinaltak Salgóról s mai napig sem tértek viszsza. Hol van oly merész képzeletü költő, mint a nép?

Jó, hogy vezetőt fogadtunk Somosköről Salgóra, mert tán föl sem találtunk volna e várra. Oly rendkivüli helyen fekszik, hogy gondolatnak is őrült volt, oda épiteni. Környékezi rengeteg erdő bükk, cser, tölgy s egyéb fákból. A hegy teteje óriási gránitszikla s e fölött állott a vár, melynek most már kevés maradványa van. A legmagasb fal mintegy két öles. Talán nem volt Magyarországban vár, mely oly közel szomszédja lett volna a csillagoknak, mint Salgó. Sokáig ültem romjainak legfelső csucsán; tekintetem mérföldeken, lelkem századokon túl barangolt.

Este felé értünk vissza Vecseklőre, eltelve a nap élvezeteivel, és jól kiéhezve, minek orvossága egyébiránt készen várt bennünket Vecseklőn. . . . Kubinyi Rudi szakácsának emberségéből; minek ismét az a rosz következése lett, hogy igen jól laktam s ennélfogva gyötrelmes álmaim valának.

A mint vissza Várgedére mentünk, figyelemre sem méltattam Hajnácsköt, pedig mig Salgót nem láttam, nem győztem bámulni a meredek, czukorsüvegalaku bérczet, hol a vár volt.

Az ut Fülektől Losonczig sokkal mélyeb ben véste magát emlékezetembe, semhogy már is elfeledtem volna, ennélfogva most Rima-Szombaton keresztül mentem Losonczra. Rima-Szombat csinos kis város; de az két roppant fogadó benne ugy veszi ki magát, (hogy magyarosan szóljak), mint mikor a kis unoka fölteszi nagy-fejü öregapja pápaszemét. A város alatt foly a Rima vize, melyben ugy megfürödtem, hogy majd bele fúltam. Nem nagy a viz, hanem épen malom alatt esett a fürdés, hol egyenest keresztül akarván csapni, a habok alá sodortattam. Ha mégis bor lett volna, de vizbe fúlni . . . . . secatura! — Hajdan a szép költői világban csak passio lehetett igy meghalni . . . . a sirének és nymphák karjai között; de most már oly prózai a világ, hogy a szép zengzetes nymphák és sirének rút, néma halakká és rákokká változtak . . . . piha! E meséből az a tanulság, hogy szép, a ki jól tud uszni, a mivel én sokkal kisebb mértékben dicsekedhetem, mint sok magyar versiró-collegám, kik tengernyi vizenyős verseikben sem fulnak bele.

Losonczon egy hetet tölték. Dicsőséges eszem-iszom világ volt! . . . . . egyébiránt szel-

lemi élvezetek nélkül sem szükölködtem; mert Losonczon sok lelkes barátom és sok kedves leányka van. Azt is hiresztelték, — alig értem oda, — hogy házasodom, s hogy kit veszek el, mi rám nézve igen is hizelgő volt; de mindazáltal e hirt csak mende-mondának vagyok kénytelen nyilatkoztatni .... megnyugtatására mindazon hölgyeknek, kik érettem tán titkon epednek, viszonszerelemből várva földi boldogságukat.

Losoncz igen mulatságos kis város .... a deákság gyakran verekedik. Hős fiúk! az idén is agyonvertek egy csizmadia-legényt! Béke hamvaira! .... és borostyán a ti homlokaitokra, hazámnak ifju bajnokai!

És Losoncz egyébként is mulatságos városka. Nem emlitve fürdőjét, van itt egy úri ember, ki ha az utczán mutatkozik, az egész város gyerkőczei fütyölni kezdenek. E hajborzasztó zene kiséri őt utczából utczába. Az egész historía, ha jól értesültem, ez:

Az emlitett uri ember több gyönyörüséget lel a borban, mint a vizben. Egyszer midőn volna ilyen állapotban, megállott közel egy ku-

tyához s azt füttyeivel csalogatta maga után. . . de a kutya meg sem mozdult, mert hiányában vala a mozdulás egy mellőzhetetlen kellékének: az életnek. E történetnek valaki szemmellátó tanuja volt, s hinc illae fütyölések.

Szinte Losonczon van egy öreg funerator, kire a város egyetemes fiatal sarjadéka azt szokta kiabálni, hogy :

— Kuvik, kuvik !

Ez a szegény öreg Váczról származott Losonczra. Ama kiabálások űzik őt ide előbbi lakhelyéről. És megérkezett szép álmaival jövendője felől, s a mint a városba lépe, ekkép idvezelteték :

— Kuvik, kuvik !

És a jámbor aggastyán békén tűr, mig nem türelme megszakad ; ekkor a gyerek után lódul és hajigál utánok tégladarabokat . . . . de a gyerekek megfeszitik gyors inaikat, egyet iramodnak s kétszerezett energiával replicáznak a tégladarabokra, ordítván, süvöltvén :

— Kuvik, Kuvik !

Losonczról Balassa-Gyarmatra mentemben semmi baj sem ért, kivevén, hogy a köpönyegemet Losonczon felejtvén, érte a kocsist

vissza kelle küldenem majd félórányi járásról — a kocsis visszafutott s elhozta a köpönyeget, de nem az enyémet, hanem a másét, s így magamnak kelle visszalódulnom. Végre utnak indultunk, s mentünk most már csakugyan minden szerencsétlenség nélkül . . . . . csak utitársam köpenyege s a kocsinak egy lőcse veszett el. A köpenyeg megkerült, a lőcs nem, minek azon kellemes időtöltést köszönhetem, hogy folyvást oda kelle vigyáznom: nem esik-e ki a kerék?

Utba esett Ladány helység, hol a legszebb parasztfejkötőket láttam életemben. Ha megházasodom, onnan hozatok fejkötőket feleségem számára. No! már csak ezért is megkérhetne minél előbb valami leányka, hogy vegyem el őt.

A nagy hőség miatt késő délután indulván Losonczról, éjfél lett, mire Gyarmatra értünk. Szép csillagos, holdas éj volt. Az egész város fölött némaság lengett, (mondaná Sujánszky), a város fölött tehát némaság lengett, csak egypár kocsmából hallatszott hegedű- és bögőszó s az ivók egy-egy kurjantása . . . . . másnap vásár volt. A vásár legkedvesebb látvá-

nyaim egyike . . . . átaljában mindazon hely és alkalom, hol minél több embert láthatok. Én a természetnek is meleg barátja vagyok; de hiába egy szép hölgyet, egy részeg embert stb. mégis sokkal nagyobb gyönyörüséggel szemlélek, mint akármi tájat.

Gyarmaton megnézvén az igen szép megyeházat, s a most épülő roppant börtönt s a vásárban egyet fordulván, elindultam Váczra. Kocsisom egy váczi molnár volt, ki lisztet hozott a vásárra..... elmés ötleteivel igen mulattatott.

A mint felültünk, mondám neki, hogy kemény lesz az ülése.

— Annál jobban fog rázni, felelt ő.

Aztán politikáról s theologiáról beszéltünk .... mi kár! hogy elfeledtem beszédeinket, mik a politikában s theologiában kétségkivül uj epochat alkottak volna.

Rétságon ebédeltem egy ifju férfiuval, ki valamivel előbb ért oda nálam s kinek arcza az olyanoknak egyike volt, melyek első látásra vonzalmat öntenek az emberbe magok iránt. Alig váltottunk nehány szót s régi ismerők levénk. Nevét kérdém. Megmondta s folytatá:

— Én nem is kérdezem: ki ön? mert tudom; ön Petőfi, nemde?

— Igen, honnan tudja?

— Ki ne ismerné önt!

Igaza van, ki ne ismerne engem! gondolám, önérzettel. Talán nem élnek tovább firkáim, mint én magam, tán addig sem élnek; meglehet, hogy még életemben elhangzik nevem, mintha soha nem zengett volna .... de ez engem háboritani nem fog, elég lesz nekem akkor annak tudata, hogy volt idő, mikor azt mondhattam: ki ne ismerne engem! szép ám, csak pillanatra is birni egy olvasó közönség figyelmét, s hogy én ezt megnyertem, boldogabbá tesz végórámon, mintha kortársaimtól meg nem értve, de oly reménynyel halnék meg, hogy örök életü leszek az utókor ajkain.

A legkárhozatosabb vexák egyike, ha az ember Váczra siet, hogy a gőzösön még az nap Pestre érjen, s a gőzös öt-hat perczel elébb indul el onnan, mint az ember ott terem....

Igy jártam. A mint a váczi hegyről lereszkedtem, ott ment a gőzös épen alattam, s mire a városba értem, a gőzös már ....

oh! — denique Váczon kellett az éjt töltenem.

És ez kinos éj volt!

Valami kisértet bolygatott .... nagyszerű méltóságos alak, de minden tagja összezuzva. Másnap reggel tudtam meg: ki volt? Azon fogadóban melyben háltam, van a szinpad;..... az előttem megjelent éji kisértet kétségkivül az itt agyonvert szinművészet szelleme vala.

Nem akarván estig várni a gőzősre, megfogadtam a fogadós lovait, melyek korán reggel elég gyorsan ragadtak a már annyira ohajtott Pest felé, de mégsem oly gyorsan, hogy ne nyugtalankodtam volna. Hánykodásomban egy verset vágtam: „Idvezlet Pesthez,“ ..... A ki tudni akarja: milyen érzelmekkel léptem Pestbe, olvassa ezt a verset.

II.

ÚTI LEVELEK

Kerényi Frigyeshez.

(1847.)

I.

Pest, május 9. 1847.

Kedves barátom, levelet kapsz s illetőleg leveleket fogsz kapni tőlem, s azon egyszerü okból, mert nem igértem, hogy irni fogok neked. Csak az ne várjon tőlem levelet, kinek megigérem, mert bizonyos lehet benne, hogy oly hiába fogja várni, mint a czinkotai bakter az angol koronát. Irni valóm, úgy hiszem, lesz elég, mert utazni fogok; érdekesen irom-e le majd útamat vagy nem, ez más kérdés, vagy is ez a kérdés. Iparkodni fogok legalább, hogy a nélkül is unalmas falusi magányodat leveleimmel még unalmasabbá ne tegyem. Nagyon jól tudom én azt, oh barátom, hogy a világon minden unalmas dolog unalmas, de legunalmasabb az unalmas levél.

A napokban indulok Szatmár felé, hol egy pár ölelő kar s talán egy pár ólmosbot vár. A mint hallom dühödnek az illetők „Nagy Károlyban“ czimű versemért; nagyon sajnálom, de kimondhatlanúl örülök rajta, mert hisz épen az volt szándékom, hogy oldalba verjem őket, a mint érdemlik .... megvallom, jobb szerettem volna főbe verni, de az üres hordó szörnyen kong s én nem akartam nagy zajt ütnl. Különben fenyegetőző ólmosbotjaiktól korán sem reszketek ugy, mintha amaz ölelő karokra gondolok. „Oh szerelem, lelkem szép üdvessége.....!“

Olvastad, mit ir felőled a Szépirodalmi Szemle? ha eddig nem olvastad, ezután se bántsd; nem érdemes rá, hogy véredet rontsd vele. Vagy olvasd el bátran! nem hiszem, hogy olyan ostobaság egy pillanatra is fölháboritana. Categoríce kimondja rólad, hogy nem vagy költő, s ilyet merni mondani felőled a legősvilágibb ostobaság vagy malitia; amazt megbocsátom, emezt megvetéssel elhallgatom, hanem azon állitás egyszersmind szemtelenség is, ezt meg nem bocsátom senkinek és el nem tűröm senkitől .... a Honderűt kivéve, ez már olyan nagyba űzi azt a mesterséget, hogy az ember

benne, mint páratlan ritkaságban, gyönyörködik. Ez a Honderű .... de vigye el az ördög a Honderűt, mi közöm hozzá? a Szemléhez térek vissza. Igen, a Szemlének felőledi itélete szemtelenség, mert szerkesztője s egyik másik dolgozótársa szinte irogattak hajdanában verseket, s bizony-bizony nem állította őket a közvéleménynek egy hangocskája sem oly magasra, hogy rád lefelé mennydörröghessenek. Hanem hiszen hadd üssék a nagy dobot! minél inkább ütik, annál hamarabb lyukad ki. Te pedig, barátom, légy nyugott, s irj több olyan verseket, mint a „Fanni hagyományainak olvasásakor" vagy a „Ganovszky Pálhoz" vagy számos egyebek; s mig a csőcselék azt kiáltja rád hogy nem vagy költő, addig a múzsa lehajlik hozzád egéből, s homlokodat megcsókolván ezt mondja: „Kedves gyermek!"

II.

Füzes-Abony, május 13. 1847.

Tennap délután vitte szállásomról holmimat a Fejérhajó fogadóba Ignácz barátom és

illetőleg szolgám. Ignácz oly jeles és tiszteletre méltó férfiú, hogy fölségsértési bűnbe esném, ha említetlenül hagynám. Különösen kiemelendő benne, hogy soha sem csal, ha nincs alkalma csalnia, és mindig józan, ha pénze nincs. Egyébiránt hivatalában pontos, és igy hasznos polgára a hazának. — Az éjet a fogadóban töltém. Ma jó korán föllépett a piros hajnal az égre s belépett egy piszkos pinczér szobámba, tudtomra adni, hogy készüljek. Egy óranegyed mulva föltelepedtem a szekérre. Utitársaim már fönn ültek, s a következendők: egy borkereskedő zsidó, egy erdélyi szász kalmár, egy lengyel katonatiszt, s egy tót születésü pápista pap csinos fiatal hugával. . . . Gyönyörü kompánia! gondolám kedvetlenül, a mint végig tekinték utitársaimon, s kivált miután tapasztalám, hogy köztök csak egyetlen egy tud magyarul, s ez egyetlen egy is épen a pap.

Midön átrobogtunk az úri és hatvani utczán s a kerepesi úton még csendes volt Pest, ez óriási méhkas, melyben naponta oly nagy a dongás, hogy talán az ég füle is fáj bele. Üresek, hallgatagok voltak az utczák és ez roszul esett nekem. Nem tudom, úgy van-e más vele?

de rám nézve nincs kellemetlenebb, mint temetöben vagy romok közt a lárma s nagy városban a csend. Én kedvelem mind a zajt, mind a némaságot, hanem mind a kettőt a maga helyén. Azok a zárt ajtaju és ablaku házak olyanok, mint a rideg, embergyülölő szivek, melyek vagy magokba csuktak vagy kirekesztettek minden érzeményt, s ezektől ments meg uram! — Mint mondám, üres és csendes volt Pest, midőn kijöttünk. Alutt a város és álmodott. Azon gondolkodtam, ki mit álmodhatik, különösen az irók, vagy is azok, kik iróknak tartják magokat. Hazucha kétség kivül az álmodta, hogy valami Zerffy nevü bécsi suszterpúb megajándékozta egy hajszállal Lessing parókájából, s boldog volt; Petrichevich Horváth Lázár azt álmodta, hogy X. gróf asztalára tányérokat hord s boldog volt; Császár Ferencz azt álmodta, hogy széna helyett most az egyszer babért eszik, s boldog volt stb. stb. Nem érdemlik ugyan, de isten neki, legyenek boldogok!

Fél óra alatt a Rákoson jártunk, hol hajdan országgyüléseket tartottunk és királyokat választottunk. Eszemben jutott a vén Szilágyi

Mihály és az ifju Hunyadi Mátyás, kik ezelőtt négy száz esztendővel itt jártak, s a tizennégy pengő forint, melyet ezelőtt nyolcz évvel itt gyalogoltomban találtam, mikor statista voltam a pesti magyar szinháznál. Oh Szilágyi, oh Hunyadi, oh, tizennégy pengő forint. . . . . dicső emlékek.

Mingyárt a Rákos mellett esik Czinkota, hol a hires kántor s egyik nagy apám szendereg az úrban. Egyiket sem ismertem ugyan, hanem, azért béke hamvaikra. — Kerepesen túl Gödöllőt értük, hol az a szőke leányka lakik, kihez sok sok verset irtam. Használtam az alkalmat, mig a gyors szekér elé uj lovakat fogtak, leszálltam s a mult tarka emlékeitől környezve mentem . . . . a fogadóba s megreggeliztem.

Már elhagytuk Gyöngyöst, elhagytuk Kápolnát, midőn egyik-másik utitársammal beszédbe kezdtem ereszkedni. Addig hallgattam, mint Szluha az országgyülésen. Most sem szóltam volna, de a mint kiértünk a hevesi rónára, tisztelendő úr el kezdte gyalázni a sikot, mire kötelességemnek tartottam védő szót emelni még pedig amugy Petőfi modorában, az az

egész illendő gorombasággal. Nem tehetek róla. Szeretőmet és a francziákat és a turóstésztát és a rónaságot fülem hallatára ne gyalázza senki. Ettől kezdve folyvást disputálunk tisztelendő urammal, kit csak hamar kiismertem, hogy primo roppant magyargyűlölő, secundo roppant aristocrata, tertio roppant szamár. Egyéb szép tulajdonsága nincs. Késö este értünk ide Abonyba, hol az éjet töltjük. A fogadóban csak két szoba van; az egyiket én, a szász és a lengyel foglaltuk el, a másikat pedig tisztelengö úr, szeretetre méltó hugával. Jó éjszakát, jó mulatást kivánok!

III.

Debreczen, majus 14. 1847.

Voltál-e már Debreczenben, barátom? láttad-e e pusztai várost vagy is e városi pusztaságot? ha porba vagy sárba akarsz fúladni, csak ide jöj, itt legkönnyebben czélt érhetsz; de az orrodatt jól befogd, mert különben, mielőtt megfulnál, a guta üt meg a szalonna szagnak miatta. Mennyi szalonna, mennyi hizott disznó van

itt! a szellem mégis oly sovány, hogy csak úgy csörög a bordája, épen mint az idevaló hires talyigás lovaknak. Itt ha vesznek is könyvet, tán csak azért veszik, hogy bele szalonnát takarjanak. Az $184^{3}/_{4}$ ki telet e kövér városban huztam ki, ehezve, fázva, betegen egy szegény, de jó öreg asszonynál, az isten áldja meg. Ha ő gondomat nem viselte volna, most e levelet a más világról irnám hozzád. Olyan elhagyott kis vándorszinész fiu voltam, kire se isten, se ember nem nézett, nem ügyelt. Harmadfél évvel utóbb ugyanazon szinházban, hol akkor senkitől figyelembe nem véve játszottam kis szerepemet, harmadfél évvel utóbb, mondom, a mint beléptem a nézők közé, minden szem rajtam függött, s a lelkesedés az égiháboru hangján kiáltá: éljen Petőfi Sándor!.... Talán ha harmadszor lépek e szinházba évek mulva, ismét nem vesznek észre, mint nem vettek először, talán nem lesz a ki tudná, hogy itt engem egykor megéljenezett a közönség. Ilyen a hir; jön és megy. Ilyen a világ; csak azért emeli az embert hirre, hogy legyen kit felednie. S a magyar különösen szeret felejteni... azért nem fog az ő emléke sem fönnmaradni.

Füzes-Abonyból, hol a mult éjet töltém, egy nap alatt értünk ide Debreczenbe. Nap keltekor már Poroszlón voltunk, melyet a Tisza különösen kedvel, mert gyakran kilátogat hozzá, nem resteli a nagy utat. Most is ott tisztelkedik. A fogadótól jobbra balra tengert láttunk, melyben nyakig usznak a fák, mint valami szerencsétlen hajótörést szenvedők. A viz közepén nyúlik végig, mint a magyar nadrágon a zsinor, az a nevezetes töltés, melynek oly sok ló köszönheti már, hogy e siralom völgyéből Ábrahám keblébe jutott. Hosszasága egész félórányi ugyan, de jó időben négy lovas kocsi — nyolcz ökör segitségével — egy nap alatt is megjárja. Száraz időben az a szép tulajdonsága van, hogy oda varázsolja az alföldre a Kárpátok táját, olyan hegyek és völgyek keletkeznek rajta. E tekintetből jónak láttam leszállni a gyors szekérről s gyalog zarándokolni át a töltésen, hogy a feldőlés ellen biztositsam magamat, mert én fejemmel szerzem ugyan kenyeremet, de azért nyakamat sem imádom kevésbbé, mint fejemet. A gyorsszekérnél egy óranegyeddel elébb értem a Tisza hídjához, s ez alatt gyönyörködve néztem jobbra balra a tájat,

mely a kiöntés által hasonlithat Amerika ősердeihez regényességben. És az az átkozott szabályozás majd mind e regényességnek véget fog vetni: lesz rend és prózaiság. Bizony nem szeretnék mostanában a Tiszának lenni. Szegény Tisza! eddig kénye kedve szerint kalandozta be a világot, mint valami féktelen szilaj csikó; most pedig zablát vetnek szájába, hámba fogják, s ballaghat majd szépen a kerékvágásban. Igy teszi az élet a lángészt filiszterré!

Átkelve a Tiszán éri az ember Füredet s mingyárt ennek szélén az istenben boldogult vagy ördögben boldogtalanult Józsa Gyuri elkezdett s abba hagyott palotáját. Ott álldogál mogorván, vakolatlan falaival s ásitó ajtókkal és ablakokkal, mint egy óriási csontváz. Üres termein át tolvajként szalad a szél, s boszankodó süvöltéssel hagyja ott, hogy nem lelt semmit. Maga Füred is ilyen kietlen, szomoru, rideg.... düledező házak, ezek födelén és az udvarokon buja fű és paréj, az emberek sápadtak és szótlanok, az utczák üresek, zajtalanok .... hagyjuk el ezt az élő sirboltot, és menjünk, vág-

tassunk kelet felé, nagyszerü látvány következik: a puszta, a Hortobágy!

Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az isten homloka.

Megállok közepeden s körültekintek oly elragadtatással, milyet nem érez a schweizi az Alpeseken, milyet csak a beduin érez Arábia sivatagjaiban. Milyen szabadon lélekzem, mint tágul keblem!

Mennyivel hosszabb utat tesz itt a nap, mint máshol! Megmérhetlen a láthatár, s olyan, mint egy kerek asztal, beboritva az ég világoskék üvegharangjával, melyet egy felhöcske sem homályosít. Gyönyörü tavaszi nap van.

Az útfélen itt-ott egy-egy pacsirta emelkedik fölfelé dalán, mint fonalán a pók.

Nehány lépésnyire az uttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld káka és világoszöld sás; mellette bíbiczek nyargalásznak búbos fejeikkel, s a tó közepén nagyokat lép hosszu piros lábaival a melancholicus gólya.

Egy dülőföldnyire legel a gulya, hosszu botjára támaszkodva áll mögötte a gulyás és megemeli előttünk kalapját, nem szolgaiságból,

mint a felföldi német és tót, hanem emberségből, mint magyarhoz illik.

Mik azok a T alakúak ott a távolban? azok elszórt gémeskútak, de oly messze vannak már, hogy karcsu ostorfáik nem látszanak.

Amott a látkör peremén a hortobágyi csárda, de nem a földön, hanem az égen .... oda emelte föl a délibáb. A csárda mellett a ménes, szinte a levegőben, mintha egy elfáradt darucsoport szállana. Kedves délibáb! úgy tartja ölében a tárgyakat, mint gyermekeit az anya.

Némán, merengve űl az ősnyugalom e térségen, mint tüzhelye mellett karszékében a száz éves aggastyán, ki az élet zajos napjait zajtalan szívvel gondolja át.

Mily egyszerü a puszta és mégis mily fönséges! de lehet-e fönséges, a mi nem egyszerü?

Fél napnál tovább tart az út a Hortobágyon keresztül, s én, noha már sokszor jártam erre, nem győztem kibámulni magamat. Égő arczczal, ragyogó szemekkel, hullámzó kebellel néztem körösközül, s utitársaim azon gyönyörködtek, hogy én annyira gyönyörködöm, s a tisztelendő úr huga azt az észrevételt tette, hogy boldog lesz egykor feleségem, ha úgy fogom

szeretni, mint a pusztát szeretem. E szerint nagyon boldog lesz az én Juliskám, mert én őt még a pusztánál is sokkal jobban szeretem, sokkal, sokkal! —

Este felé értünk Debreczenbe. A temető mellett jöttünk el, hol Csokonai pihen. Hamuszin fátyolként lebegett az alkonyat köde a költő fekete vas-szobrán; szemeim oda tapadtak, és mélyen gondolkodtam arról, ha majd más utazó fog így gondolkodni az én sirom mellett!

IV.

Nagy-Károly, május 15. 1847.

Oh barátom, még nem volt ilyen hosszu napom, mint a mai, mióta a „Meghasonlott kedély"-t olvastam. Irtóztató unalmas ez a Debreczen és Nagy-Károly közötti út. Homok és homok. Se hegy se róna, se ló se szamár, hanem valóságos öszvér vidék, a mi legkomiszabb. És ez reggellől estig tart. Ugy nyúltak előre hátra az órák, mint a rétes-tészta, s ha egyet nagy nehezen leráztam nyakamról, a másik mingyárt ott ter-

mett prédikáczió-pofájával, s egyik jobban untatott, mint a másik.

Végre — a mi felől már kétségbe kezdtem esni — csakugyan beértem Nagy-Károlyba. Kietlen prózai város, azon felül még itt tavaly a nemeskeblü conservativ párt kortesek által agyon is akart veretni, s mindezeknek daczára gyönyörrel vagyok benne, mert itt ismertem meg Juliskámat, a világ legdicsőbb leányát. Talán minden szerelmes ezt tartja kedveséről, de akárki merné ezt előttem állitani a magáéról, azt mondanám néki szembe: hazudsz, akkorát, mint Falstaff! .... Barátom, leirnám öt neked, de a nap közepébe kellene mártani tollamat, hogy egész fényében és forróságában leirhassam lelkét.

Amott a fogadóval átellenben a kert és benne a fák, melyek alatt először láttam öt, tavaly, september 8-kán, délutáni 6 és 7 óra között. Ez időtől számitom életemet, a világ lételét .... az előtt nem voltam én, nem volt a világ, semmi sem volt; akkor lett a nagy semmiségben a világok milliója és szivemben a szerelem .... mind ezt Juliskámnak egy pillantása teremté. Édes elandalodással nézek át ama

kert fáira, és áldást mondok rájok, még arra is, a ki őket ültette. — Már közel az éjfél, és az álom még messze van tőlem. Hogy is tudna az alunni, ki holnap meglátja a leányt, kit szeret, ki által szerettetik, s kit fél év óta nem látott? Milyen fél év volt ez! hánykódtak-e ez alatt a tengerek annyit, mint az én lelkem?

Szeretnék neked, barátom, sokat, hosszan beszélni szerelmemről, de minthogy e leveleket ki fogom adni, hallgatok róla. A közönséget nem igen érdeklik a szerelmi történetek, csak ha regényben olvassák .... aztán meg nem is érdemli minden ember, hogy az én szerelmem történetét megtudja. Isten veled!

V.

Nagy-Bánya, május 25. 1847.

Honnan is vetted utolsó levelemet, barátom? Nagy-Károlyból, ha jól emlékezem. Ah olyan zavart fejem. Nem csoda, az események, mint tüzes patkóju paripák, nyargalnak át rajtam; lelkem ég és vérzik, mint a kit száz gyilokkal döfnek át s aztán a tüzokádó torkába ve-

tik. Élet-halál harczát küzdöm jövendőm boldogságáért, kedvesemért.....

Most jut eszembe, hogy utazásomat kell irnom s nem szerelmemet. Bocsánat. Visszatérek hát az utazáshoz, s igérem, hogy ezután tárgyamnal maradok mathematicai pontossággal... ha csak lehetséges.

Nagy-Károlyból Erdődre jöttem, hol kedvesem lakik..... hó, pardon! már megint ott vagyok, hol nem kellene lennem. No de többet nem mondok róla, csakhogy Erdődön lakik. Erdőd falunak vagy városnak tökéletesen oly rendes, mint szobának az én szobám.... most már képzelheted mily rendes. Nevezetessége nincs, kivevén kedvesemet (már megint itt van! bizony isten, nem akartam;) tehát kivevén kedvesemet és a várat, melyben ő lakik. Még csak nem egészen ép vár, körülbelül a XV századból, nem igen nagy dombon, két kicsiny és két nagy toronynyal, honnét éjszakra ellátszanak Szatmár-Németi templomai. Hajdan Rákóczi birta e várat; mostani birtokosa...nem, ennek nevét nem irom le!

Nehány napi mulatás után (hanem ilyen mulatást nem kivánok még izének se!) Erdődről

Nagy-Bánya felé indultam. Pünkösd első napját Zelestyén töltöttem, az üveghutában, mit még soha sem láttam, s igy rám nézve igen érdekes volt. Láttál-e már üveget fujni? barátom azoknak az embereknek ez olyan könnyen megy, mint nekem a versirás, az ördög gondolta volna. Azt tudtam, hogy minden üvegnél egy-egy tüdő szakad meg, hát pedig dehogy. A vidék gyönyörü; regényes, erdős völgy, Erdély tőszomsédságában. Különösen gyönyörködtem este, midőn minden sötét volt, csak a hutából világitott rám a pokoli tűz. Köröskörül a roppant sötétség s középütt ez a láng... olyan volt a világ, mint egy haragos, félszemü szerecsen óriás.

Zelestyétől Bánya felé a Szamos, azután a Lápos völgyén visz az ut. Balra Szinyér-Váraljától kezdve magas meredek, zöld bérczek, jobbra Erdély szelid dombjai s ezeken túl kéklő hegyei. Fölséges! A völgyben apró elszórt oláh faluk, iszonyu nagy szalmafödelü házakkal .... a födelek nagyok, nem a házak. Épen olyanok, mintha Petrichevich Horváth Lázár egy granátos-csákót tenne fejére.

Végre eléri az ember az örhegyet, mely

tulajdonképen csak halom s ha ennek tetejére följut, akkor fönn van és soká le nem megy róla, mert páratlan szépségü látvány nyilik meg előtte.... Kelet felé a völgy vége, melyet félhold alakban keritenek körül a roppant magasságu hegyek. Ezeknek tövében fekszik Nagy-Bánya ószerü épületeivel s góth tornyával mint egy darab középkor, mit itt felejtett az idő. A város és az egész völgy felett sajátos tiszta kék köd, mintha az ég egészen leereszkedett volna a földre. Az ember nem hiszi, hogy nem álmodik, vagy azt gondolja, hogy csak emlékezik, hogy nem most van itt, hanem régen, igen régen volt és boldog órákat élt itt... kivel és miként? már nem jut eszébe, csak azt tudja, hogy nagyon boldog órák voltak!

Fél óra alatt benn voltam az Őrhegyről Nagy-Bányán! Oh mennyire szeretem e várost! már negyedszer vagyok itt, s egyre jobban tetszik. Ezek a vén házak olyan barátságosan köszöntik az érkezőt, mint valami kedélyes öreg urak.— Azt ohajtom, hogy ott haljak meg, a hol születtem, az alföld rónáin, a Tisza és Duna között. Vigyék ki holttestemet messze, messze a világ zajától s puszták közepén te-

messenek el, hol sirhalmam, bármily alacsony lenne is, a legmagasabb domb lesz a végtelen láthatáron, melyet senki meg nem látogat, csak a bujdosó parlag-kóró, a nyári délibáb és az ősz vándor madarai. De ha nem az alföldön halok meg; ha hegyek között kell meghalnom, ugy leginkább óhajtom, hogy itt temessenek el, Nagy-Bánya regényes völgyében.

Mária-ligetnek hiják a város mulató helyét. Oly szép, a milyet csak képzelni lehet. Tennap délután (Pünkösd másod napján) velem együtt kinn volt a város nagy része, urak és nem urak, összevissza... democraticus szivem hangosan dobogott örömében, mert szorosan és forrón ölelte meg a remény, hogy merész álmaim a világ jövendőjéről nem teljesülhetlen álmak. — Az itt levő szinésztársaság a szinkörben működött; benéztem hozzájok, hogy valami régi ismerőst találjak köztök, s csakugyan itt leltem az öreg Rákosit, kivel ezelőtt négy évvel együtt bájoltam el a közönséget az Érmelléken. Száraz, magas, szótalan, komoly ember, a régi világból. Inge hasitékát a hátán és nem a mellén viseli; arczát, ha már kifestette, játékig senkinek sem mutatná meg, aranyért

sem, s a bajuszt mai napig sem ragasztja orra alá, hanem ugy akasztja füléhez czérnával.... különben igen jó ember, kit társaságunknál legjobban szerettem. Nem ismert rám, a mint elébe álltam s üdvezlém; hanem a mint nevemet megmondtam, eszébe jutottam, s tőle kitelhetőleg örvendett, mondván, hogy sok szépet hallott rólam s olvasott tőlem. Ő azon kevés vándorszinészek egyike, kik szoktak olvasni könyveket és ujságokat, ha hozzá férnek.

Ma lenn voltam többed magammal a bányában. Irtóztató mélység! Mi mintegy ezer ölnyire voltunk benn, s hol lehet még onnan a belső vége? Mentünk, mentünk a hosszu, szük folyosón befelé, mint a töltés a kolbászba, egy darabig egyenesen, aztán föl és alá, végre távolról halk kalapácsolásokat hallottunk, s fölföl kezdtek tünedezni a bányászok lámpái, meg eltüntek, a mint tovább haladtunk, mint a csillagok a fekete felhők között. Talán nincs nyomorúbb élet, mint a bányászok élete. Túrnak, túrnak ezek a sápadt vakandokok távol a napvilágtól, távol a zöld természettől, mind halálig; és miért? hogy legyen gyermekeiknek és feleségeiknek min tengődniök s legyen mit eltéko-

zolni azoknak, a kik nem gyermekeik és nem feleségeik. Mért nem támad olyan földindulás, mely a világ minden bányáját összerázná és a föld legközepéig sülyesztené?.... nem lenne pénz, és lenne boldogság.

Még ma indulok vissza Erdődre; onnan hova és mikor? nem tudom . . . talán a más világra. Ha elvesztem kedvesemet, nem élem túl, annyi szent; de az is szent, hogy ha már a pokolba kell utaznom, szerzek magam mellé utitársakat. Isten megáldjon, kedves berátom! ha ez talál utolsó levelem lenni, add tudtára a világnak, hogy a szerelem kétségbeesése, őrültsége ölt meg.

VI.

Erdőd, majus 26. 1847.

Barátom, tennap irtam vagy egy szazad előtt utolsó levelemet Nagy-Bányáról? oly változás történt rajtam ez egy nap alatt, a milyet egy századról sem tettem föl.

Istenem, istenem!

Királyságomat egy lóért! kiáltja III. R-

chard. Jövendőm felét egy nyugott óráért! kiáltom én, hogy leirhassam az eseményeket, hogy leirhassam kedvesem szerelmét, ezen szerelmet, melyhez hasonló még nem volt.

Boldog vagyok. Mind örökre.

Éj van, holdvilágos, csillagos, zajtalan éj. Semmi hang, semmi nesz.... csak egy csalogány dalol.... szivem.

Dicső, dicső leány! téged kerestelek ifjuságom kezdete óta. Oda mentem minden hölgyhöz, leborultam mindenik előtt, és imádtam. Azt gondoltam, hogy te vagy. Midőn már tévedeltem, akkor láttam, hogy nem te vagy az, hogy az igaz isten helyett bálványt imádok, s fölkeltem és tovább mentem. Végre megtaláltalak. Te vagy az édes csepp, ki meggyógyitod lelkemet, melyet méregkeverő sorsom oly sokáig öldökölt a kárhozat italával. Hála istennek, még nem jött későn az ellenméreg.

Dicső, dicső leány!

Kettő között kellett választania: szülei közt és köztem.

Engemet választott.

Ő szeme fénye szüleinek, kik gyermekkora óta minden gondolatát, minden vágyát ki-

találták és teljesiték, kik mindent adtak neki, csak rosz szót nem. Ott voltam más részről én... ismeretlen jövevény, kit sárral mázolt be az előitélet, és nyilaival lövöldözött meg a rágalom, és nem értem rá, igy szólni hozzája: én nem olyan vagyok a milyennek látszom, a milyennek a világ látni akar! s ő mégis engemet választott. Oh, e leányban isten lakik, ki belát az ember kebelébe, ki látja a tenger iszapos fölszine alatt mélyen a tiszta gyöngyöket. Áldott legyen az ő neve, a mily áldott vagyok én ő általa!

Septemberben házasodom, barátom, házasodom.... Drágán szereztem függetlenségemet, még drágábban adom el. Hol kapnék érte nagyobb árt, mint Juliskám?...

Nézd megint róla irtam, és csak róla. Hiába, szivem oly tele volt, hogy ki kellett ömlenie, különben megrepedt volna. Értesz-e valamit levelemből, vagy semmit? Képzelem, mily zavart. Az öröm ugy jár keblemben és fejemben, mint a részeg ember a szobájában; hányja-veti a bútorokat, asztalt fordit föl, székeket tör, ablakot ver be, s mindenképen garázdálkodik. Bolond, szilaj fiu az a váratlan öröm. Még fejem óráját: eszemet is, majd a földhöz vágta.

Holnap indulok Nagy-Várad felé Pestre, s onnan a külföldre. Nőtlenségem utolsó hónapjait utazással töltöm. Megnézem a tengert, melyet annyira óhajtok már látni, mert hisz az rokona szivemnek; mély és viharos. Megnézem Shakspeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát, s megnézem Béranger honát, a fényes Francziaországot és magát Bérangert, a világ uj megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát. A juliusi revolutio ágyudörgése Béranger dalainak viszhangja volt. Mindenki tisztelettel említse az ő szent nevét. Ő a világ első költője.

VII.

Szalonta, junius 7. 1847.

Szatmáron, Nagy-Károlyon, az Érmelléken és Nagy-Váradon keresztül Szalontára értem e hónap elsején. Utamról nem sok jut eszembe. Szatmár és Károly közt van Majtény. Kis falu, de környéke nevezetes; itt volt Rákóczi utolsó csatája. Egy verset irtam az egykori csatatéren, melynek vége ez: „— — elmondtam legször-

nyübb átkomat s elsirtam legszentebb könnyemet.“ Ugy volt, átkozódtam és sirtam. — Az Érmellék kellemes, szelid völgy; a hegyoldalon ama hires bortermő szőlők, a hegy alatt pedig gazdag szántóföldek. Székelyhidon etettünk, ép azon fogadóban, hol 1843-ban, mint szinész, játszottam valami hatod magammal. Megnéztem a nagy ivó-szobát is, hol szinpadunk állott. Halovány, örömtelen, száraz ködalakok vettek körül.... itt töltött napjaim szellemei. Hosszan beszélgettem velök; beszédünk komoly, merengő volt, csak néha mosolyogtam bágyadtan, fájdalmasan. Szomorú, nagyon szomorú időkről beszélgettünk.

Bihar helység mellett van a földvár maradványa, melybe hir szerint Mén-Marót zárkozott feleségeivel Árpád elől. Szép asszonyok! szép asszonyok! a hely, hol ti egykor mosolyogtatok, most puszta, kietlen, elhagyott.... csak egy akasztófa ágaskodik a begyepesedett sáncz tetején. — A helységen innen van a domb, melyet bihari hágónak neveznek, s melyről fölséges körülnézés esik le a messze nyúló rónákra, miknek szélére fáradtan ugyan, de mégis eljön a délibáb kelet felől; délre pedig a hegy alatt

fekszik Nagy-Várad. Szép, kellemes nagy város, de nem értem rá megvizsgálni, mert siettem ki, ide Szalontára.

Tudod-e, miért siettem ide s mért vagyok itt már egy hét óta? Azért, mert Szalontán egy nagy ember lakik, s e nagy ember jó barátom, s e jó barátom Arany János, „Toldi" szerzője. Ha e művet még nem olvastad, úgy hiába beszélnék róla; ha pedig olvastad, úgy fölösleges a beszéd. S e költeményt egy egyszerű falusi jegyző irta e kis szobácskában, melynek hossza öt, széle pedig két lépés; a mi tulajdonkép rendén van. A muzsák nem conservativ kisasszonyok, ők haladnak a korral, s minthogy a század jelszava; „éljen a nép!" a múzsák is leszálltak az aristocraticus Helikonról, s a kunyhókban telepedtek meg. Boldog én, hogy szinte kunyhóban születtem.

Életem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem, uj barátom családi körében. Egy felől a komoly vidámságu családapa, más felől a vidám komolyságú családanya s előttünk a két fecsegő, virgoncz gyermek, egy szőke leányka s egy barna kis fiú ... ilyen koszorú övezi szivemet, és boldog vagyok;

csak az fáj, hogy a napokban már elhagyom, el kell hagynom őket, kiket annyira szeretek, mintha ikertestvéreim volnának. Isten veled, édes Frigyesem! a magáéhoz hasonló boldogságot kíván neked igaz barátod. Következő levelemet a külföldről.

VIII

Pest, junius 25. 1847.

Homo proponit, Deus disponit, a mi szóról szóra ennyit tesz: az ész proponál, a sziv disponál; mert a mennyivel erősebb az isten az embernél, annyival erősebb a szív az észnél. Ebből az a tanulság, hogy nem megyek külföldre, szó sincs róla, hogy menjek. Barátom! az rettenetes, hogy uralkodik fölöttem a szív. Valóságos despota, és eszem alázatos rabszolgája, vagy legfölebb jámbor, jólelkű apja, ki neki csak tanácsol, de parancsolni nem tud, vagy nem akar. És örülök rajta, hogy igy van. Az ilyen ember nagyon boldogtalan lehet, az igaz, de nagyon boldog csupán csak az ilyen ember lehet. — Én is ezért voltam egykor na-

gyon boldogtalan, s ezért vagyok most nagyon-nagyon boldog. Tehátlan tehát a külföldre nem megyek, hanem nyugat helyett fordulok vissza a napokban keletre... keletre!

Szalontáról junius 13-án értem Pestre, esőben és éjfél tájban, minek két kellemetlen következménye volt; primo jól megáztam, secundo alig akadtam fogadóra, hova beeresztettek. Végre kinn pokolban, a kerepesi uton, a „Fehér-ló“ nyitá meg előttem barátságos karjait, az az nyikorgó kapuját. Ágyam oly irgalmatlan sima volt ugyan, mint az ujvilágutczai kövezet, de azért mégis remekül aluttam, mert négy napi utam az alföldön ugy meghányt, mintha a világot utaztam volna körül. Mindig mondtam, hogy az alföld a világ legdicsőbb tartománya, de irántai nagy előszeretetem sem vitt soha annyira, hogy utjait megdicsérjem, s ezt egész ünnepélyességgel ez alkalommal sem teszem. Meg kéne gyilkolnom lelkiismeretemet, s számüzném keservesen szerzett tapasztalásaimat, hogy ezt tehessem. Oh ezt nem tehetem, semmiféleképp sem tehetem!

És ez még nem elég, hogy az alföldön utaztam, az is hozzá járult, hogy 10 mond:

tiz napi esőzés előzte meg utamat, s még azon fölül az utban is vert az eső két napig. Most már csak képzelheted, milyen mulatságom volt; vagy dehogy képzelheted, dehogy; ha megszakadsz sem képzeled. Sátor volt ugyan szekeremen, hanem azért annyi sár ragadt a kerekekre, hogy a szó legszentebb értelmében minden száz lépésen meg kellett állnunk s levasvillázni a küllőkről a gáncsoskodó fekete irósvajat... hogy kenné kenyerére az, a kit gondolok s fúladna meg tőle!... ne félj, olyat gondoltam a kiért nem kár: egy rosz poétát. Oh barátom, van-e szánalomra és irgalomra méltatlanabb állat, mint a rosz poeta? nincs. Rosz kritikusaimnak úgy bocsásson meg az isten, a mint én megbocsátok; de a rosz poetának sem én se az isten meg nem bocsátunk. A legalávalóbb, a legelvetemedettebb gonosztevő megtérhet idővel, de a rosz poeta örökké rosz poeta marad, ez javithatatlan, ez gyógyíthatatlan, ez úgy hal meg, a mint született: földöncsúszó nyomorúságban, magának kinjára és szégyenére, másoknak unalmára s igy legóriásibb boszuságára. És a szegény magyar hazára, melyet török, tatár és sáska annyit pusztitott, a balsors még

ezen csapást is rá mérte, a mi irtózatosabb töröknél tatárnál és sáskánál... küldött nyakára rosz poetákat. De talán ez már az utolsó csepp, a seprő, a keserű pohárban, s igy remélhetjük a szebb jövendőt. Szeretném hazánk ezen individumait sorra elszámlálni. Sujánszky Antaltól kezdve holmi Benevölgyieken és Bangó Pétereken keresztül le egész Császár Ferenczig; de restelek bele kezdeni, mert bizony isten holtra fáradnék annyian vannak.

Elég annyi rólok most ez egyszer; ha jó kedvemben találnak, majd megmutatom nekik, merre az ut a legelőre. De hogy is jutottak eszembe?... jaj, igaz! sárról beszéltem, hát nem csoda. —

Ha az alföldön utazik az ember, a sáron kivül még a kocsmárosokkal is meggyűl a baja. Classicus nép a magyar kocsmáros, barátom. Fizetned kell, hogy szóljon hozzád egy-két szót, enni pedig fizetésért sem ád. Nem a. Ha kérsz tőle valamit, azt mondja, hogy nincs, vagy ő biz ezért nem rak tüzet. Igy jártam Biharmegye két helységében, Okányban és Kőrös-Ladányon. Ettem is nem is; azt adtak a mi nekik tetszett, nem a mit kértem, s ezt is ugy

tették elém, mintha ísten irgalmából adnák. De nem boszankodtam, sőt jól esett, igen, jól esett, mert ebből is láttam, hogy a magyar restel szolgálni, hogy nem termett szolgaságra, az angyalát is!

Mező-Túr derék város a Berettyó mellett Heves megyében. Lóvásárai hiresek, melyeken minden valamire való alföldi betyár megjelen, vagy lovat lopni, vagy lopott lovát eladni. Jó mesterség; az ember capitalis nélkül is belekezdhet. Különös, hogy a magyar szeret ugyan mindent lopni, de legjobban szereti a ló-lopást. A többit csak talentum dolgának tartja, ezt azonban genialitásnak.... és ha ez genialitás, ki meri állitani, hogy Magyarország szűkölködik lángelmék nélkül? Rágalom, puszta rágalom. Az itteni lóvásárok alkalmakor nevezetes és nagyszerű betyár-verekedések is szoktak esni, sőt e nélkül nem is történik vásár. Kik az efféle szivnemesítő és kedvderitő spectaculumokban gyönyörködnek, figyelmeztetem őket, hogy ennél jobb helyre nem is mehetnek. Olyakat ütnek fütyköseikkel egymás fejére, hogy ehhez képest Botond ősünk bárdcsapása a konstántinápolyi kapun valóságos nyomorúság és paródia volt. S

milyen bámulatos! a kit ilyen fütykös-kollintás ér, legföllebb is csak meghal bele, simpliciter csak meghal. Már ha németet vagy tótot vágnának igy főbe, egyszerre füstbe menne, mint a tüzben a gyémánt; még csak hamva sem maradna.

Szolnokon cseresznyét vettem, Abonyban háltam, Pilisen (hol gróf Beleznay a közkatonával reggelizett) ebédeltem, Üllőn vacsoráltam, s végre valahára-per varios casus et tot discrimina rerum — beértem Pestre, tán jobban megtöröddve, mint hajdan a peleskei notárius, de még sem annyira, hogy tizenkét napi pihenés után e levelet ne irhattam volna. Innen láthatod, barátom, hogy én ha elveszitem is, de ismét hamar visszanyerem erőmet. Mi lett volna Kisfaludy Károlyból (ki midőn egy versét megirta, utána két hétig feküdt betegen) ha ilyen időben, ilyen úton jött volna Szalontáról Pestre?... Látszik is verseiből, hogy nem mindennapi fájdalmak között szülte, szegény. Bizony kár volt kinlódnia szegénynek. Rá sem sok anyai szeretetet pazarolt a múzsa, szegényre. — Jó, hogy eszembe jutott Kisfaludy Károly! végre van alkalmam, felőle nyilatkozni, a mit már

rég ohajtottam, mert valóban bánt engem és több józan embereket az, a mit vele némely barátai elkövetnek. Tisztelem a pietásokat, de ha túl mennek a határon, nevetségesekké lesznek, mint akármi más érzelem. Kisfaludy Károlyt csupa baráti pietásból az egekbe tolni mind e mai napig, nevetség, és azon fölül a közönség mystificálása, a mi aztán bűn is. Kisfaludy Károlyt túlbuzgó barátai, a szó legszorosabb értelmében, rátukmálták a nemzetre. Neki meg van a maga érdeme, ő élvezhető olvasmányokat nyujtott kortársainak, és kortársai méltányolták, olvasták őt, kivánhat-e többet?.... mi köze hozzá az utókornak, melynek nem nyujtott semmit? ő másodrendű tehetség volt, ki nem adott irányt az irodalom egy ágában sem. Drámája szenvedhetlen nyavalyás német érzelgés, lyrája érzelem és gondolat nélküli üres dagály; elbeszélése.... ebben volt legerősebb, az elbeszélésben, de most már az övéinél a nemben is sokkal jelesebbeket birunk, és azt szeretném én tudni, miért egyem egrest, ha már érett szőlő is van? — Ilyen Kisfaludy Károly, és mégis erővel bámultatni akarják velünk. Nagyon szomorú dolog, ha azok, kiknek a kö-

zönséget utba kellene igazitniok, ezt még inkább eltévelyítik; és e lelkiismeretlenség soha sem grassált irodalmunkban annyira, mint jelenleg. Nagy kedvem volna nehány emberről lerántani az auctoritás bitorlott diszpalástját, s oda akasztani azok nyakába, kik azt megérdemlik s kik most kopott hétköznapi ruhában járkálnak szinte észrevétlenül. Mondom, nagy kedvem volna ezt tenni, de nem születtem komornyiknak, hogy öltöztessek és vetkeztessek. Más a dolgom. A napokban indulok visza Szatmár felé, kedvesemhez. Ah!...

IX.

Beje, julius 6. 1847.

Beje Gömörmegyebeli falu Rima-Szombat és Rozsnyó között. Ezt nem a te kedvedért mondom, barátom, a ki úgy is tudod, hanem azok kedvéért, a kik nem tudják és vajhmi nagy ezeknek az ő száma. Itt vagyunk Bején, még pedig a papnál, tiszteletes Tompa Mihály barátunk- és collegánknál. Vig napokat élünk, de mindazáltal csalatkozol, ha azt hiszed,

hogy kevesebbet czivakodunk, mint hajdan nálad Eperjesen. Minden pillanatban összeveszünk. Ő azt állítja, hogy ő a legbékeszeretőbb ember a világon, én is azt állitom, hogy én vagyok a legbékeszeretőbb ember a világon, pedig meg vagyunk felőle győződve, hogy mind a ketten a legdisputaxabb emberek vegyunk a világon. Egyébiránt neki, mint papnak, csak több eszének kellene lennie, vagy mi, s kötelessége volna engednie, de ő kötelességéről mindig megfeledkezik, vagy tulajdonkép soha eszébe sem jut. Különben egymás verseit illő kimélettel bíráljuk. Ő azt mondja, hogy ez és ez a munkám nem ér semmit, hogy az silányság; én azt felelem, hogy nem igaz, mert az remek... s ha én mondom neki, hogy ez és ez a müve nem ér semmit, hogy az nyomoruság, ő feleli, hogy nem igaz, mert épen ez legjobb munkája. Általjában a fiatal irodalom tagjai tán tulságosan is szigorúak egymás iránt, s a miserabilis csőcselék, mégis azt akarja elhitetni a közönséggel, hogy mi egymást tömjénfüstbe fojtjuk.

Julius 1-jén indultam Pestről. Halld csak, milyen szivdöbbentő s hajmeresztő szerencsét-

lenség ért. Indulásom előtt egy óranegyeddel jut eszembe, hogy könyveimet már mind elzártam, s az utra nem hagytam kinn semmit. Oda futok könyvárusomhoz, hogy adjon hirtelenében valami kis könyvet, a mit zsebembe dughatok. Kipkednek-kapkodnak, végre adnak egyet, elteszem s rohanok. Az omnibuson, mely a vasuthoz visz, megnézem, vajon mi olvasmányom lesz? s határtalan egek! mit kelle látnom?... Göthe Faustja volt zsebemben. Mit csináljak? kiálték föl magamban, mit csináljak, káromkodjam-e vagy elájuljak? — Tudod, barátom, és ha nem tudod, hát tudd meg, hogy én Göthét nem szeretem, nem szivelhetem, utálom, undorodom tőle, mint a tejfölös tormától. Ennek az embernek gyémánt volt a feje, de szive békasó... eh, még az sem! hisz a békasó szikrát hány. Göthe szive agyag volt, komisz agyag, nem egyéb; nedves puha agyag, mikor ostoba Wertherjét irta, azontul pedig száraz, kemény agyag. És nekem az ilyen frater nem kell. Előttem minden ember annyit ér, a milyen értékü a szive. Előbb meg tudnék azzal barátkozni, ki valami szenvedélyében ezer roszat követett el rajtam, mint a hideg emberrel, ki ezer jót tenne

velem. Lángoló sziv, lángoló sziv! vagy a fagyos sir!... Oh istenem, ha az én meleg, forró szivem egykor kihülne.... de nem, ez nem lehet. Az én szivemet még a halál sem hűti meg. Temessetek el éjszakon, s ültessetek sirom mellé narancsfát; meglátjátok, hogy ott is vírít, mert szivem megmelegiti a földet, melyben fekünni fog.

Gőthe a legnagyobb németek egyike. Gőthe óriás, de óriás szobor. A jelen mint bálványt állja körül, de a jövendő el fogja dönteni, mint minden bálványt. A mily egykedvüleg nézett ő le dicsősége magasságáról az emberekre, oly egykedvüleg néznek le majd az emberek dicsősége porba vegyült romjaira. A ki másokat nem szeretett, azt mások sem szerethetik, legfölebb bámulhatják. S jaj azon nagy embernek, kit csak bámulni lehet, de szeretni nem. A szeretet örök, mint az isten; a bámulat mulandó, mint a világ.

Ad vocem bámulat! (hogy visszatérjek utazásomhoz vagy igazság szerint, hogy elkezdjem) azon a vasúton bámulatosan halad az ember. Szeretném rá ültetni az egész magyar ha-

zát; nehány esztendő alatt tán kipótolná, a mit nehány század alatt elmulasztott a haladásban. Kár, hogy oly rövid még nálunk az egész vasut. Mikor az ember azt gondolja, hogy még csak fölül, már akkor leszáll, s ott van Váczon. A mily nagy a rokonszenve Pálffy Albert barátunknak ez iránt a Vácz iránt, épen oly nagy az én ellenszenvem. Szegény Berti! mindig Paris ról ábrándozott, s utóbb is majd Váczon telepedik meg. Milyet nevetek, ha majd igy kell czimeznem a levelet hozzá: Pálffy Albert barátomnak, hites ügyvédnek, jeles irónak, Vácz városa érdemes polgárának, tisztes családapának. Hahahaha! Carteaux, Etoile-sombre, Trois-Rivieres s Rivuli-Dominarum irója.... és.... váczi polgár, hahaha!.... de azt mondja O-Meara: „ismerem az élet utait, azért nem csodálkozom a történteken.“

Elkisért Váczig Emődy Dániel. Nem tudom: egyszer fogja-e a közönség e sorokat olvasni, vagy.... egyszer sem; de leirtam e nevet, hogy a hányszor olvassák leveleimet, lássák egyszersmind leghívebb, legönzéstelenebb, és legtisztább lelkü barátim egyikének nevét is. Barátja vagyok, mert ő is barátom, de barátja

vagyok még inkább azért, mert ő jellem, oly erős jellem, a milyen e gyönge korban kevés van, a milyen csak az lehet, kinek a szegénység volt dajkája és nevelője. Urak, tiszteljétek az ilyen embereket, kik kenyeret esznek, bár kalácsot ehetnének.

Vácztól Rima-Szombatig gyors-szekeren mentem és enfin olyan gyors szekeren, a mi csakugyan megérdemli ez annyiszor bitorolt nevet. Utazásunk rohanó és kényelmes volt. Utitársaim ellen sem panaszkodhatom, mind magyarok voltak, nem, mint a minap debreczeni utamban, hol egy isten nélkül való bárkába egész ember-menagerie szorult össze. Losonczon meglátogattam a kis Vilmát, kit ezelőtt két évvel itt jártamban testvéremnek fogadtam. Most is oly jó, most is oly szép, mint akkor volt; férje pedig most is olyan nagy golyhó, mint akkor volt, s ezt látni nagyon örültem, mert meggyőzött a felől, hogy még sem igen igaz, a mit ugy beszélnek, hogy a házasság tönkre teszi az embert. Legfölebb az van a dologban, hogy az asszonya válogatja meg, s igy nincs mitől tartanom. — Tizenhat órai utazás után Rima-Szombatba értünk, honnan másnap reggel fo-

gadott szekéren ide Bejébe hajtattam. Épen mikor indulni akartam, oda lépett hozzám egy ember..... akarom mondani, egy német, s kért, hogy vegyem föl, miután ugyis egy az utunk. Magas, szőke, negyvenöt körül járó férfi volt, tisztességes öltözetben, hóna alatt kendőbe kötött kis batyuval. Mondám neki, hogy szivesen fölveszem, de csak egy föltétel alatt, tudnillik, ha az egész uton egy szót sem szól, mert nem szeretek beszélni utközben, németül beszélni meg soha sem. Megigérte s fölült És igy haladtunk jó darabig szótlanul, végre magam törtem meg a csendet, s képzelem, menynyire örült meg ezen szegény utitársam, mert a mint aztán kisült, hallatlan bőbeszédü volt, s igy a hallgatás tán még nagyobb terhére esett, mintha gyalogolnia kellett volna. Csak hogy megoldhatta a kereket, beszélt aztán annyit, hogy a mint a nótában van:

„Ha a megye diák volna,
Tisza, Duna tinta volna,
Még se győzné azt leirnya....“

Elmondta, hogy ő zongora-hangoló s igy jár az országban holmijével hóna alatt, nagyon szeretne a lotteriában valami ötven, hatvan ezer fo-

rintocskát nyerni, mert már öregszik s hátralevő napjait nyugalomban ohajtaná leélni; a szeretője gouvernante Nyitrán s utoljára Nagy-Szombatban találkoztak a tavaszszal igy és igy stb. stb. Addig beszélt, addig beszélt, mig egyszer csak azt vettük észre, hogy ott vagyunk Bejében, a papi lak előtt. Leugrottam, zörgettem, ajtót nyitottak s a ki ajtót nyitott, az maga volt tiszteletes Tompa Mihály uram. Rohantunk egymásnak, mint két üstökös csillag, mely egyik a másikat szét akarja zúzni .... összeölelkeztünk .... de nem birkóztunk .... csak ölelkeztünk. — Azóta itt élvezem a csendes falusi magányt „hogy phrasisban beszéljek," mint Pálfiy Albert mondta, midőn életében az első s tán egyszersmind utósó phrasist találta kiejteni. Bizony komisz is az! isten őrizzen minden becsületes embert még a hallásától is.

A napokban megnéztük Murány várát, mely ide valami hat óra járás. A ki valaha Gömörbe vetődik, nagyot vétkezik maga ellen, ha ezt meglátogatni elmulasztja. Magyarország legszebb megyéinek egyike Gömör s ennek ismét legszebb vidéke Murány. Gyönyörüségesen vadregényes táj. Szép derült nyári dél-

után jártunk a nevezetes romokon, melyek talán hazánk valamennyi várai között legközelebb álltak a felhőkhöz a mindenfelől szédítő meredekségü köszikla ormon. Körösközül a még magasabb hegylánczon sötét fenyvesek, alant a mélységes völgyben a kéklő köd alatt fehér juhnyájak és tehéncsordák. A nyájak kolompoltak, a madarak daloltak és fütyöltek, távolabb a hámorok zúgtak.... mindenütt zaj, életzaj, csak itt fönn a bérczen, hol egykor kardok csörögtek és ágyúk dörögtek, csak itt volt csend, halálcsend.... kivevén, hogy Tompa Mihály hortyogott.

Igen aludt és hortyogott, becsületem szentségére esküszöm, aludt és hortyogott.... mert eskü nélkül a legkönnyenhivőbb ember sem hiheti el. Mig én a táj páratlan fönségén s a mult idők nagyszerü eseményein a legköltőibb ábránddal merengtem: addig Tompa Mihály aludt és hortyogott. Ha halálos ágyam előtt térdelve kér, hogy bocsássam meg ezt neki, még sem bocsátom meg, ha a más világon találkozunk és kér, még ott sem bocsátom meg. Nem.

Ismétlem: a ki Gömörben jár, el ne mulaszsza Murány omladékait megnézni, el ne mu-

laszsza! de magával ne vigye Tompa Mihályt, mert ő alunni, és hortyogni fog, alunni és hortyogni.... s e hortyogást még koporsótokban a föld alatt is hallani fogjátok, hallani az örökkévalóságon keresztül. Hrrr, hrrr, hrrr!

X.

Miskolcz, julius 8. 1847.

Ez ismét szép napja volt életemnek, nagyon szép. A természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kinek semmi titka nincs előttem. Mi csodálatosan értjük egymást, és azért vagyunk olyan jó barátok. Én értem a patak csörgését, a folyam zúgását, a szellő susogását és a fergeteg üvöltését.... megtanitott rá a világ mysteriumainak grammaticája, a költészet. Értem pedig különösen a falevelek zörgését. Le-leülök egy magányos fa alatt, és órákig hallgatatom, mint zizegnek lombjai, mint suttognak fülembe tündérregéket, melyektől a lélek mámoros álomban meghuzza a képzelet harangját s beharangozza az égből az angyalokat szivembe, e kis kápolnába.

Hajnal hasadta előtt indultam Bejéből Tor-

nalja és Putnok felé ide Miskolczra. Az egész út a Sajó völgyén visz keresztül, alacsony, zöld és kék hegyek és halmok között, melyek nyájasan üdvezlik az embert s vesznek tőle búcsút egymás után. Nincs szebb, mint igy folyvást tartó szép vidéken utazni. Minden uj kilátásnak megörülünk, s nem érünk rá sajnálkozni, hogy elhagyjuk, mert a mint egyikből kilépünk, már ott vagyunk a másikban, s igy egyre csak gyönyörködnünk kell.

Utitársam egy szerelmes ifju barátom volt. Az egész uton szerelme történetével tartott. Az efféle históriákat hallani a legirtóztatóbb unalmak közül való unalom, ha csak a hallgató maga is nem szerelmes. Igy már egészen más. S minthogy ránk illett a „zsák meglelte foltját," igen jól mulattam, sőt a sok szerelemről beszéd még homöopathicus cura gyanánt is szolgált a roppant forróság ellen, melyben dél felé Miskolczra értünk.

Ebéd alatt kompania alakult, kirándulni Diósgyőrre s a hámorba. Nekem tetszett ez legjóbban, mert Diósgyőr vidékét már oly rég s oly sokszor hallottam magasztalni, s még nem láttam. Sokat vártam, de még többet talál-

tam. Oh ez bájos völgy, alig félórányira Miskolcztól. A völgy elején fekszik a falu, s benne nagy Lajos király leányának, Máriának kastélya. Most már csak rom, természetesen. Négy tornya áll még, az is csak félig, csonkán. Ha lakhelyéről megitélhetjük lelkét, a királyi hölgy költői lélek volt, s azért – mindamellett, hogy . . . . . volt – tisztelet emlékének. A falun belül, hol a hámor van, egyre szükebb lesz a völgy s végre egészen kősziklák közé szorul, meredek, vad kősziklák közé, s az út fölfelé tart kanyargósan a Szinyva partján, mely számos zuhatagot képez, fönn pedig a hegyen tóba gyűl, melynek vize sötétzöld, minthogy tükre az őt környező bérczek erdejének. Az ember azt gondolja, hogy legalább is Helvecziában van, Helveczia valamelyik szebb vidékén. S hogy semmi ne hiányozzék, a természet barlangot is helyezett e völgybe, még pedig csepegő barlangot. Az igaz, hogy Aggtelekhez képest semmi, de minthogy ebbe nem fáklyákkal, hanem csak gyertyákkal járnak, az aggtelekinél sokkal tisztább, fényesebb s ez pótolja némileg a nagyszerüséget.

Egész délután itt mulattunk, késő este ér-

tünk haza, én különösen elfáradva a kéjtől. Akár hiszed barátom, akár nem, de engem is jobban megvisel a lelki élvezet, mint a testi fáradozás. Talán ezért is irtam le ily bágyadtan e szép napomat. Közeledik az éjfél, karján hozza gyermekét, az álmat, s ez felém nyujtja kezét, hogy kezemből kivegye a tollat. Jó éjszakát. Holnap folytatom utamat Sáros-Patak felé, s onnan... magam sem tudom még, merre. Jó éjszakát.

XI.

Sáros-Patak, julius 9. 1847.

Szebbnél szebb tájakon járok, barátom; ma a Hegyalján jöttem keresztül. Szerencsnél legszebb a kilátás. Délre hosszu, hosszu rónaság le egészen a Tiszáig; keletre az egykori tüzokádó, a tokaji hegy, mely magában áll, mint a hadsereg előtt a vezér, ott áll magas fejével, kék köpenyegben, komoly méltósággal, tövében Tarczal városa. Éjszakra a többi hegyaljai hegyek hosszu sorban; alattok Tálya és Mád. E városokban laknak, e hegyeken az

öröm istenei, innen küldik szét a világba apostolaikat, a palaczkba zárt arany szinű lángokat, hogy prédikálják a népeknek, miszerint e föld nem siralom völgye, mint a vallás tartja. Lelkesedve néztem jobbra balra, előre hátra; ugy neki lelkesedtem, mintha én ittam volna ki a legékesebben szóló apostolt. Az idő is gyönyörű volt: felhőtlen, verőfényes, derült nyári reggel . . . hejh, jártam én erre már rosz időben is. Debreczenből utaztam Pestre, 1844-ben, februariusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem; gondolám: ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó . . . mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok, s vége lesz minden szenvedésnek. Egyes-egyedül mentem itt a Hegyalján; egy lélekkel, egy élő lénynyel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyu idő volt. A süvöltő szél havas esőt szórt reám. Épen szemközt jött. Arczomon megfagytak a könyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomorúság fakasztott.

Egy héti kinos vándorlás után Pestre értem. Nem tudtam, kihez forduljak? nem törődött velem senki a világon; kinek is akadt volna

meg szeme egy szegény rongyos kis vándorszínészen? . . . A végső ponton álltam, kétségbeesett bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint a mely kártyás utósó pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál. A nagy férfi átolvasta verseimet, lelkes ajánlására kiadta a Kör, s lett pénzem és nevem. — E férfi, kinek én életemet köszönöm, s kinek köszönheti a haza, ha neki valamit használtam vagy használni fogok, e férfi: Vörösmarty.

Mind ezeket, sőt egész életem sanyarúságait végig gondoltam, a mint a Hegyalján jöttem. Oh az én életem dúsgazdag volt a sanyarúságban, s ha most boldog vagyok, megérdemlem. Hat esztendeig voltam istentül, embertül elhagyott földönfutó; hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom... és mikor? ifjuságom kezdetében, az élet legszebb szakában, mely csupán az örömeknek van teremtve, tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig. De jó hogy igy történt; a ki boldogtalan nem volt, nem tudja megbecsülni boldogságát. S jó hogy egyszerre szenvedtem ki, a mit más egész életén át szenved apródon-

ként. Minél viharosabb volt a tavasz, annál derültebb nyarat és őszt remélhetek.

Délután értem Patakra. Szent föld. E város volt a magyar . . . . . oroszlánbarlangja. Itt tanyáztak a szabadság oroszlánai. Először is a várat néztem meg, mely hajdan a Rákócziaké volt, most pedig valami Preczenheimé. A várból mentem a collegiumba . . . . telt poharak- és vig diákokhoz. Magam is hozzá láttam. Szükség is volt rá. Felejteni akartam, hogy magyar vagyok. — Itt ismerkedtem meg Palkovics professorral, a kit te is ismersz, s igy tudod, milyen derék ember. Látod, barátom, még professorok közt is vannak derék emberek. Holnapután kezdődnek a collegiumban az examenek. Marasztanak, de nem maradok. Nagyon sietek Szatmár felé, aztán meg nem is szeretem látni az állatkinzást.

XII.

Ungvár, julius 11. 1847.

Sáros-Patakról tegnap reggel Ujhelybe rándultam Kazinczy Gábor barátomhoz, s a napot

nála és vele töltém, milyen pompásan? ezt csak az képzelheti, ki Kazinczyt ismeri. Valódi csodagyermeke a természetnek a szónoklatban; uj Memnon-szobor, melyből egy örökké tartó hajnal szakadatlanul e legfönségesebb hangokat csalja. Benne elérte a rögtönző szónoklat a non plus ultrát. Olyanok, mint ő, talán lehetnek, de nála különbek nem. Csak az alkalom kell, hogy Mirabeauja legyen Magyarországnak. És ha ir? stylusa épen olyan botrányos, mint Kuthy Lajosé. Különös, hogy e két ember, kiben oly sok, oly buján termő a gondolat, ugyan azon köntösbe öltöztetik irataikat, mibe az eszme-koldúsok: sallangos, puffogó dagályba. Épen olyan, mintha valami szép fiatal leány kaczér nagyanyjának csipkés, pántlikás, bokrétás és tudja a jó isten micsodás kalapját tenné föl. Föl nem érem észszel, hogy vannak a nemmindennapi emberek kozt is olyanok, kik nem tudják vagy nem hiszik, hogy az egyszerüség az első és mindenek fölötti szabály, hogy a kiben egyszerüség nincs, abban semmi sincs. Azzal ne álljanak elő, hogy az ő gondolataik magasabbak, hogysem közönséges nyelven ki lehetne fejezni. Az az egyszerüség, mely vissza tudta adni Shakspeare legnagyobb gondolatait,

legragyogóbb költői képeit, legmélységesebb érzelmeit, bizony Kuthyéit vagy akárkiét is vissza tudja adni.

Ujhelytől fél órányira éjszak felé esik Széphalom, Kazinczy Ferencz egykori lakása. Nevét megérdemli, mert festői szépségü táj. Különben pedig szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sirhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkü magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolnia, mint a mahomedánnak Mekkába. És még is jobb, ha nem mentek oda, mert nagyon erős lelküeknek kell lennetek, hogy azon sirhalomnál meg ne esküdjetek, miszerint a hazáért soha de soha egy lépést is tenni nem fogtok. Én voltam ott, láttam a pusztulás és feledés legszivszaggatóbb, legelkeseritőbb képét, és letérdeltem a sirra és már fölemeltem kezemet, hogy megesküdjem ... ekkor szerencsémre vagy szerencsétlenségemre megfogott jó vagy rosz angyalom, és elvezetett onnan, minekelőtte ki mondtam volna az esküt.

Széphalomtól becsavarodtam a Bodrogközre. Országutnak hire sincs; csak úgy ögyeleg-

tünk faluról falura. Különben nem untam meg magamat, mert a Bodrogköz, szép gazdag vidék. Nyugat felül túl Bodrogon látszanak a hasonlíthatlan Sátorhegyek Ujhely mellett; innen a Bodrogon erdős rónaság. Itt is ott is egy-egy kis erdő, azok között termékeny földek magas sárga gabonával... virító zöld mezők, rajtok egy-egy kis tó, szélén sás, tisztáján pedig fehér vizi liliomok s fölötte jajgató sirályok lengetik hosszu szárnyaikat... apró barátságos alaku faluk, a házak között sugár jegenyefák, a házak előtt vidám ép legénység és szép takaros leányok. De a mennyire jól lakott e jelenésekkel szemem, annyira megéhezett gyomrom, midőn délután két óra tájban Király-Helmeczre értem. Fölfegyverkezett étvágygyal rohantam a kocsmába, és... ott haltam volna meg éhen, ha történetesen nem lett volna kocsisom tariszznyájában kenyér és szalonna, mert a kocsmárosnak egy árva falatka ennivalója sem volt. No ne is legyen! kiálték föl dühömben; hanem a mint aztán jól laktam kocsisom emberségéből, még is csak kivántam, hogy adjon az isten a kocsmárosnak is kenyeret és szalonnát vagy vörös hagymát, mert zsidó, a jámbor.

Valami egy órányira Király-Helmecztől van Lelesz. Nagyszerű . . . hizlaló hely. Van benne roppant barát-klastrom. — Leleszen fölül foly a Latorcza, a Bodrogköz és Ungmegye között. Folyása kanyargó, vize világoszöld, környéke erdős a rév körül, hol kompon jön át az ember. Csend volt, a mint áthoztak, kellemes erdei csend, melyet csak egyes madárfüttyentés és az evezőlapátok egyhangu lobicskolása zavart meg.

Késő este értem Ungvárra. Itt kezdődik ama nagy rónaság, mely tart lefelé egészen a Dunáig, s melyen kénye kedve szerint csavarog a Latorcza, Tisza, Szamos, Kraszna, Kadarcs, Hortobágy, Berettyó, Körös, Maros stb., melyen fekszik Szatmár, Nagy-Kálló, Nagy-Károly, Debreczen, Karczag, Kecskemét, Halas, Szeged, Szarvas, Gyula, Makó, Temesvár, Kikinda, Becskerek stb. Ah csak addig szeretnék madár lenni, míg ez óriási rónát keresztül röpülném.

Ungvár egyébiránt szörnyen komisz város. Piszkos és rendetlen. Épen olyan mint a részeg ember, ki pocsétába bukott, s most sárosan tántorog haza felé.

XIII.

Beregszász, julius 12. 1847.

Édes kedves Juliskám, imádott szép..... no látod, barátom Frigyes, neked akarok írni és őt szólítom meg. Ne vedd rosz néven e figyelmetlenséget. Nem tehetek róla, bizony isten, nem. Mindig eszemben van, és mindig ő van eszemben. Megvallom nem is igen törekszem rajta, hogy kiverjem fejemből. Hiába is törekedném. Ugy vagyok, mint a ki a napba néz, aztán akár hová tekint vagy ha behunyja is szemét, mindig a napot látja. Ah, kivált most, hogy közeledem feléje, éjjel-nappal eszemben van e drága szent kép, s ha elgondolom, hogy nem sokára látni fogom őt, olyat dobban szivem, hogy magam is szinte megijedek tőle. — Engedj meg, barátom, hogy megint előhoztam, de olyan jól esik róla beszélnem, mint valami szegény tót diáknak, ha száz pengő forintos bankót talál. Aztán már ugy is olyan régen nem emlitettem.

A mai utamban vagy nem figyeltem, vagy

csakugyan nem volt semmi említésre méltó, kivevén Munkácsot. Ungvárról korán reggel vagy tulajdonkép későn reggel indultam el, s délután értem Munkácsra. Mig kocsisom megkapatta lovait, én hirtelen megebédeltem, s siettem ki a status-börtönné alakult várat megtekinteni, mely a várostól egy jó negyed órányira fekszik a róna közepén egy magas kerek dombon. A domb oldalán szölöt termesztenek.... nem szeretnék borából inni.... azt gondolnám, hogy a rabok könnyét iszom. Fölmentem a várba, az udvarokat s egy pár szobát bejártam, de a börtönöket nem mutatták meg, talán mert egyedül és egészen ismeretlen voltam vagy senkit sem eresztenek a föld alá? nem tudom. Egy teremben többek között ott van Rákóczi Ferencz és Zrinyi Ilona arczképe is. Más helyen órákig elnéztem volna e dicső képeket, de itt csak futólag szemléltem őket, mert siettem kifelé. Tudj'isten, e falak közt úgy összeszorult keblem, hogy alig birtam lélekzetet venni. Érzéseimet leirtam egy versben. Azok kinos érzések voltak. Az egész idő alatt, mig itt voltam, fülembe valami szellem szomorú dolgokat suttogott. Szavait nem is értettem, oly hal-

kan beszélt, csak suttogását hallám, és ennek oly bús hangja volt. Azt sem tudom, ki volt e suttogó szellem? az emlékezet-e vagy a sejtés?... 1800-ban és 1801-ben az itteni foglyok egyike volt Kazinczy Ferencz. Szegény Kazinczy! szegény haza!

Munkácstól egy jó etetés Beregszász. Közönséges mezőváros, van benne góth templom, megyeház és magyar kocsmáros, a mi nagy vigasztalás (nem a templom, hanem a magyar kocsmáros) ha az ember három napig csupa zsidó kocsmákba hentergett. Dicsekedés nélkül szólva, a legnagyobb emberbarátok egyike vagyok, s tisztelem becsülöm a zsidókat, de már a kocsmából csak kikergetném őket pokolig, mert a mi ronda, csak ronda az, hiába.

XIV.

Szatmár, jul. 17. 1847.

Itt vagyok végre az igéret földén, Szatmárban. Ötöd napja, hogy ide értem, folyó hó 13-kán indultam Beregszászról oly rosz lova-

kon, a milyeneken még nem jártam idei utamban. Hajam fölmeredt a borzalom miatt, mikor e szerencsétlen gebéket megpillantám, de válogatnom nem lehetett, mert dolog ideje levén, az egész városban nem kaptam más lovakat. Kétségbeesve ültem a szekérre; az igaz, hogy csak septemberben esküszöm, de azt hittem, hogy akkorára ide nem érek ez élő csontvázakon. Hanem, barátom, a kétségbeesés csak ugy csal, mint a remény. E rosz csikók ugy ide tettek egy nap alatt Szatmárra, hogy szénán-zabon telelt aristocraticus lovaknak is becsületére vált volna. Bizony bizony mondom ti néktek, ne itéljetek a külszinről, mert történni fog, hogy nem leszen igazságtok.

Badaló mellett, Bereg és Szatmár megye közt jöttem át a Tiszán, a szép Tiszán. Ugy szeretem e folyót, talán azért, mert tetőtől talpig magyar: hazánkban születik és hazánkban hal meg, és épen az alföldön vándorol keresztül, az én kedves alföldemen.

Badalóval csaknem szemközt fekszik innen a Tiszán (tulajdonképen túl a Tiszán) Cseke, és a csekei temetőben Kölcsey Ferencz. Tavaly

őszszel egy pár hétig laktam itt s meg-meglátogattam a szent sirt, melyben a legnemesebb szivek egyike hamvad. Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölirva; de nincs is rá szükség, mert az odalépő vándornak szivdobogása megmondja, ki van ott eltemetve. Csendes e táj; a városok, a nagy világ zaja nem hangzik idáig. A nagy férfi sirja körül csak a szellő rezgeti a tövisbokrokat, a tövisbokrok virágain vadméhek donganak s távol az andalgó Tisza halkan mormogja dalát, hogy a koporsónak álmát meg ne zavarja.

Csekétől Szatmárig érdektelen falukon visz keresztül az ut. Neveik semjutnak eszembe, noha már több izben jártam erre. Csak kettőre emlékezem, Zajta az egyik, a másik Peleske. Valahányszor átjöttem e falukon, megemlékezem a peleskei nótárius Nagy-Zajtai Zajtay Istvánról, és szerzőjéről, a régi jó Gvadányiról. Istenemre, sokért nem adnám, ha én irtam volna a Peleskei notáriust. Meg vagyok elégedve, ha az én munkáim olyan sok jó órát szereznek másoknak, mint nekem szerzett már Gvadányi. És őt már nem olvassa, elfeledte a

közönség.... mint majd engemet el fog felejteni. Ez a gondolat egykor képes lett volna őrültté tenni, de most oly nyugodtan irom le, mintha a mi-atyánkot vagy kétszer kettőt irnám. Van kedvesem, ki szeret engem, van Juliskám, s az ő szemének egy futó pillantása többet ér, mint mint a dicsőség örök ragyogásu napja. Hiába mosolygsz kaczér ajkaiddal, dicsőség! többé nem leszek napszámozod. Te csak addig vagy szép és csábitó, mig távol vagy tőlünk. Engem megöleltél, megcsókoltál. Most már elmehetsz, mert a mily fényesek szemeid, oly hidegek csókjaid. Eredj isten hirével, és csábits más tapasztalatlan golyhókat sziréni kebledre. Csak lantomat ne vidd el, oh azt nem adom, mert össze van nőve lelkemmel, ha azt elvinnéd, lelkemet is vele tépnéd. Énekelni fogok síromig, de nem a te számodra, mint eddig, hanem a magam kedvéért, egyedül a magam kedvéért, mint a csalogány a lombok alatt s az égiháboru az ég és föld között; kibocsátom keblemből a pillangókat s a sasokat és nem gondolok vele, lesznek-e nézőim vagy sem.

Peleskén innen meglátja az ember a rónán Szatmár-Németi tornyait egy jó órai távol-

ban. Szatmár derék város a Szamos partján; van egy nagy piacza, nagy két-águ püspöki temploma, nagy vendégfogadója, casinója, készülő szinháza, két czukrásza és két költője... Pap Endre és Riskó Ignácz. Kár, hogy mind a kettőnek használatlanúl hever s már rozsdásodni kezd lantja, hanem hiszen majd kicsiszolom, hogy meg nem köszönik. Addig botozom őket, mig ismét pengetni nem kezdik lantjaikat. Ugy teszek velök, mint az egyszeri juhász fiával, ki a lakodalmon nem akart tánczolni. Addig döngette az öreg, mig sorba nem ugrott s aztán tánczolt veszettül.... sirva. Tán innen ered a példabeszéd: hogy sirva vigad a magyar.

És minthogy sirásról van szó, hallj egy olyan siralmas dolgot, kedves barátom, melytől még a te szemed is könybe lábbadnak, pedig a te szemeid nem sentimentalis szemek, szedd össze magadat, mert olyat hallasz, a milyet még nem hallottál, ha égbe ható füleid vannak is. Képzeld; mátkám egy órányira lakik innen s nekem nem szabad őt meglátogatnom egész az esküvőig, egészen september 8-káig. Nem ő tiltott el, azt ne gondold. — Hát van ehez fogható? szólj őszintén, szólj lelked szerint, ba-

rátom. Ha én ilyesmit irnék, a kritikusok megköveznének, hogy ily hihetetlenséget nem leirni, de még csak kigondolni is merek. Azt mondják, hogy a csodák ideje lejárt.... nem igaz...: a csodák ideje most kezdődik. Ez az első csoda, a második pedig az lesz, ha én ezen tilalmat meg nem szegem.

Csak ugy tengek itt most, csak ugy lézengek, mint az őszi légy, mely már nem él és még meg nem halt. Egypár gyönyörü verset irtam, az igaz, de ez engem legkevésbbé sem vigasztal. Tréfának ne vedd, ha azt mondom, hogy gyönyörű versek; komolyan merném állitani, hogy ezek a magyar költészet legszebb gyöngyei közé sorozhatók, de e szólás már egéegészen phrasissá vált, azért csak lealacsonyitanám verseimet, ha ezt rájok alkalmaznám. Divatba jött a szerkesztőknél, minden szemétfejben termett bolondgombát drágagyöngynek nevezni. Gazságból teszik ezt, vagy csak ostobaságból? nem tudom. Uramfia, ha már a Hiadorok is drágagyöngyöket irnak, akkor én verseimet kavicsoknak vagy cseresnye-magoknak keresztelem, vagy akármiknek, csak drága gyöngyöknek nem. És Hiadort még velem

hasonlitgatják is.... teremtugy'se bosszankodnám, de restelek. Megvallom sokat vétettem egyik-másik irodalmi léhütőnek, de annyit még sem, hogy ily csúfot üzzenek belőlem, hogy igy pelengérre állitsanak.

Tudom, soknak nem tetszik, sokan félremagyaráznak hogy ily őszintén nyilatkozom magam felől; hanem az nekem mindegy, én arról nem tehetek. Születésemkor a sors az őszinteséget bölcsőmbe tette pólyának s én elviszem megammal a koporsóba szemfedőnek. A képmutatás könnyü mesterség, minden bitang ért hozzá; de nyiltan őszintén, a lélek mélyéből szólni csak a nemesebb szivek tudnak és mernek. Talán magam felőli itéletem helytelen, s ekkor nevessenek ki; de azért ismét becsülést érdemlek, hogy a mit éreztem, kimondtam szabadon, leplezetlenül. . . . . .

. . . .

Isten veled, édes Frigyesem. Legközelebbi levelemet már alkalmasint csak ugy kapod, mint decorált férfiutól... mint a papucsrend vitézétől. Ha meg kell lennie, isten neki!

egyéb keresztet vagy csillagot ugy sem fogadok el, s ez egy az embernek legfölebb vállát nyomja és nem lelkiismeretét.

XV.

Koltó, september 15. 1847.

Hát amice, megházasodtam.... remélem, nem veszed rosz néven, hogy amicézlek, a mit ugy hiszem joggal teszek, mint táblabíró és házas ember s e szerint filister primae classis. Ugy van amice, én megházasodtam!.... de nézd, ez a nyomorú phlegmaticus tinta nem válik rózsaszinüvé e szónál, mely rózsaszinübb a rózsánál. Épen ma egy hete, hogy a költői borostyánkoszorút lehúztam dicssugáros füleimről, akarom mondani fürteimről s helyébe a házisapkát ültetém, s a lant helyett éktelen hosszuszáru pipát tartok kezemben, s oly füstöt eresztek, hogy már mind a kilencz múzsa megkehesedett s még Pegazusom is köhög tőle. Kedves öcsém Frigyes, te mint afféle nőtelen siheder, nem tudhatod, de hidd el nekem, hogy

igy feleség oldalánál a pipafüst többet ér, mint egy egész bámuló világnak tömjenfüstje, kivált ha olyan a feleség, mint ez az én kis barnácskám itt.... ah csak azért az egyért sajnálom, hogy feleségem, mert mint ilyet már nem szabad vagy legalább nem illik dicsérnem; pedig ugy szeretném dicsérni, mint tulajdon saját magamat.

Esküvőnk középkori regényességgel ment végbe, az erdődi vár kápolnájában, korán reggel. Szerettünk volna én is, menyasszonyom is, helyhez és alkalomhoz illő komoly és ünnepélyes arczot ölteni, de sogy sem sikerült, folyvást mosolyogtunk egymásra, s ha én olyan szépen mosolyogtam, mint menyasszonyom, ugy esküszöm neked, hogy egy angyalt festő képiró előtt a legtökéletesebb mintául szolgálhattam volna. A mint az esküvési szertartásnak vége lett, rögtön kocsira ültünk, s vágtattunk ide Koltóra. Ez egy kis falu Kővár vidékén, a Laposvölgyben, Nagy-Bányától egy órányira délre. A táj olyan szép, mintha az én képzeletem után alkotta volna a természet. Hogyan jöttem én ide? kérdezed. Megfelelek rá. E falu egy barátom birtoka... ha Horváth Lázár vol-

nék, kapnék az alkalmon, nevét kiirni, mert nagy-úr; de nem teszem ezt, minthogy nem vagyok Horváth Lazi, halála a mennyei atyának. Barátom átengedte lakását, hogy itt töltsük a mézesheteket, s itt töltjük... már azt talán csak nem kérdezed, hogy boldogan-e vagy sem?

Utazásunk idáig rosz időben történt, de nézi is az ember házassága első napján, hogy milyen az idő? Egy kis kalandunk is volt az utban.... Nagy-Bányán túl Misztótfaluban eltört egy kerekünk. Feleségem csak mosolyogta a bajt, de én dühösen dühödtem, s félre mentem, hogy feleségem ne halljon, és ott kedvem és rangom szerint kikáromkodtam magamat. Egyéb következése nem lett a dolognak, csak hogy az itteni késedelem miatt más nap érhettünk Koltóra. Az éjet Nagy-Bányán töltöttük a fogadóban .... házasságom első éjét a fogadóban! nem hiába vagyok a csárdák költője.

Most pedig érd be ezzel a kevéssel, édes barátom, legjobb szándékom mellett sem irhatok többet, mert a feleségem minduntalan a

nyakamba borul, vagy én az övébe .... a mi mindegy; a vége csak az, hogy nem irhatok. Egyedül vagyunk, azért ölelkezünk .... az a komisz tempo nincs meg bennünk, hogy mások előtt nyaljuk-faljuk egymást, mint rendesen szokták a fiatal házasok. Jaj be rút, jaj be czudar, piaczra vinni a boldogságot!

Igaz! hazugság, a mit tartanak közönségesen, hogy a házasságban megszünik a szerelem. Én most is oly forrón, oly langolón szeretem feleségemet, mint hajdanában nőtelen koromban, pedig már egy hét mulva két hete lesz, hogy megházasodtam.

XVI.

Koltó, october 14. 1847.

Feleségem ott a másik asztalon naplóját irja, én ma már vágtam egy verset, kinn a szél olyanokat sóhajt, mint a kovácsműhelyben a fuvó; az ebéd ideje közel ugyan, de még nincs itt — mindezekből pedig az következik, hogy

a legpompásabb alkalmam van a levélirásra, azért használván használom. Tehát, kedves barátom, örülj vagy ásíts, de tanácslom, nem az én irántami tekintetből, hanem a magad javáért, hogy ha már ásítani találsz, ne ásíts valami túlságosan nagyszerűt, mert le talál esni az álkapczád, és ez igen kellemetlen dolog. Tapasztalásból tudom, azon korból, mikor még az ugynevezett classicai becsü magyar műveket is olvastam, melyektől isten óvjon minden jó lelket.

Akár hiszed, barátom, akár nem, de az idő halad, gyorsan, gyorsan! a virágok már elhervadtak, hidegek kezdenek lenni. Fűtünk erősen minden nap, sőt napjában többször is. Ah, az idő halad, oly vén házas vagyok már! (öt hetes) maholnap talán már bölcső jön a házba s utána nem sokára koporsó. Egyebet nem teszünk, csak születünk és halunk. Boldogok az asztalos mesteremberek, mert övék a haszonnak országa.

Innen-onnan lejárják a mézeshetek, s benne leszünk ama nagy sivatagban, melyet az élet prózájának neveznek. Bolond beszéd, mind

a mellett, hogy uri magamtól származik. Szentül hiszem, hogy az én mézesheteim a sirig tartanak. Mintha az élet költészete az idötől függne s nem az egyénektől. A prózai embernek a mézeshetei is prózaiak és ellenkezőleg. A ki milyen. Némelyek a tavaszban sőt még az én verseimben sem találnak költészetet, mások pedig találnak a száraz kóróban sőt még a kritikusokban is. Szóval ebből az akar kisülni, a mit már az elébb mondtam, hogy az én mézesheteim a sinig fognak tartani . . . . legfölebb a mámor fog eltünni belőlök, de a költészet és a boldogság megmarad. Oh, ezek mámoros napok valának! és épen azért nem is tudom, hogy töltek el? csak, a mi szinte boszantó a legprózaibb s ugy szólván oda nem tartozó időtöltéseim jutnak eszembe, például a lovaglás, olvasás, irás stb. Irtam is, barátom, még pedig annyi verset, hogy még! Megvallom ilyen ostobaságot nem tettem föl magamról, hogy házasságom első hetében verseljek; de tudj' isten a versirás is végre oly el nem hagyható szokássá válik, mint a lólopás vagy fejvakarás vagy a részegeskedés. Sokszor mondtam magamnak: „ugyan mit firkálsz, te szamár, hát nem jobb volna, ha

addig a feleséged ölelnéd ?“ föl is tettem magamban, hogy csak azt a gondolatot rántom le, mely már tollam hegyén van, de mire ezt leirtam, ismét más s azután megint más jutott eszembe s igy nem mozdultam asztalomtól, mig a vers kész nem lett, az alatt pedig visszahozhatlan órákat ragadt magával a négy lovas kocsin nyargaló idő ! s igy, a helyett, hogy élveztem volna, irtam, irtam .... akár a dicsőségnek, akár a feledésnek, mindegy ! elég hozzá hogy másnak, nem nekem. Rosz szokás az a versirás, nagyon rosz szokás ! jól teszi, ha nem fúja, a kinek nem égeti a szaját.

Most veszem észre, hogy ez az egész levél becses magamról szól ! te, barátom s Apollóban atyamfia, nem veszed ezt tőlem rosz neven, de vajon mit szól hozzá a közönség ? ... Ejh legyen esze az érdemes közönségnek s gondolja még azt : ha már lyricus az ember, hát azért lyricus, hogy magáról beszéljen.

Az iráson kivül, mint mondám, lovagoltam és olvastam. A lovaglás oly szenvedélyem, mint neked a délutáni alvás ; kár hogy ritkán van módom benne ... a Pegazuson az igaz, hogy eleget nyargalászok, hanem ez nem nagy vi-

gasztalás, ennek a csikónak az a szép, de rosz tulajdonsága van, hogy csak az egén hordozza embert, pedig én jobb szeretem a földet, mint az eget. Olvastam regényeket George Sand-, Boz- és Dumastól. George Sand az uj világ csodája és én bámulom, talán imádom is, de nem szeretem. Ő, mint a mészáros a marha böndőjét, fölhasitja a társadalmat, hogy megmutassa belsejének egész rondaságát, és azt kiáltja: igy nem maradhat! .... oh ez merész, dicső, nagy munka, de férfinak való, nem asszonynak. Regényeinek olvasásakor mindig megzavar a gondolat, ha eszembe jut, hogy ezeket asszony irta s szinte kedvetlenül teszem le. Ha már munkás az asszony, jó, hadd főzzön a konyhában, hadd gyomláljon a kerthen, itt szép, ha bepiszkolja is kezét; de az istálót bizza a férfiakra. — Boz fölül van minden birálaton ..... ez az egyetlen ember, kinek irigye vagyok, nem mintha őt tartanám a világ legnagyobb irójának s azt hinnem, hogy utána mingyárt én következem, hanem azért, mert az ő, küldetése legszebb, ő szerez valamennyi iró közt legtöbb jó kedvet, ő nevettet meg legtöbbeket. Ez legszebb küldetés a földön: másokat

földeriteni.] Oh, ha most hét mennyország van az isten okvetetlen még egyet fog teremteni s e nyolczadikba majd Bozot helyezteti, mint az emberiség legnagyobb jótevőjét, mulattatóját. — Bozzal együtt legkedvesebb regényiróm Dumas Sándor. Nincs is több szellem senkiben, mint ő benne. Nála is vannak nagyobb irók akárhányan, de kedvesebb, szeretetreméltóbb egy sincs. És ez a fő dolog. Nem bámultatni, hanem szerettetni! ez legalább az én vágyam, törekvésem. Különben a mi Dumast illeti, csak rajta állott nagygyá lenni. A természet őt lángésznek alkotta, de ő szétszórja, eltékozolja szellemének kincseit, s a helyett, hogy fényes ragyogó öltözetben járna, a mint járhatna: öltözete egyszerü, sőt néha foltos is. Bánja is ő! az ő czélja másokat jól tartani, nem magát gazdagitani. Senki jobban nem ismeri az emberi szivet, mint ő; senki oly szépnek nem festi az életet, mint ő. Valaha roppant ember- és világgyűlölő voltam, annyira, hogy a föld egy óriási szemétdombnak tetszett előttem, melyen az emberek, mint undoritó féregmilliardok, nyüzsögnek; hogy e nyavalyából kigyógyultam: nem egészen, de nagy részben Dumasnak köszönöm,

ő segitett levenni orromról az epéből készült sárgazöld pápaszemet, az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ. Ah, Dumas oly szépnek festi az életet, oly szépnek festi még a fájdalmát is, hogy az ember csaknem készakarva boldogtalanná lesz, hogy olyan édes bánatot érezzen. Ha a szegénységet rajzolja, kész vagyok azt a nehány garast is kihányni zsebemből, mely benne van; ha a vérpadot rajzolja, ohajtom, bár csak vérpadon halnék meg!. Szóval: Dumas Sándor szeretetreméltó ember..... nem hiába, hogy druszám.

Nehány nap mulva indulunk Pest felé, itt hagyjuk Koltót, az örökre kedves emlékü Koltót, hol oly édes, de oly édes heteket tölténk, a milyen boldogságot halandó álmodni és elbirni csak képes. De ugy hiszem s nem épen alaptalanul, hogy ideje már eldobni ezt a bolond tollat, melyet nem tudom mi lelt most, hogy sehogy sem akar elfáradni, pedig leveleit ir, mibe máskor oly bámulatos hamarsággal bele únt.... ah, tudom, tudom, megházzasodtunk, filiszterkedni kezdünk. A filiszterség egyik nagyon biztos jele a hosszu levelek irása. Adien, génie!

XVII.

Kolozsvár, october 21. 1847.

Már egy pár órája, bogy Kolozsvárott vagyok; s még mindig azon töröm fejemet, hogy csakugyan itt vagyok-e vagy sem? annyiszor indultam már ide s fordultam ismét vissza utközben, hogy végre örökös obsittal küldtem el a reményt, e városba valaha eljuthatnom. Annyi bizonyos, hogy Koltóról eljöttem vagyis tulajdonképen eljöttünk, igen eljöttünk, hála istennek.... de jól megértsük egymást: nem azért hála istennek, hogy K o l t ó r ó l eljöttünk, hanem azért, hogy eljött ü n k, TÜNK; röviden szólva, hogy már nem magam utazom, hanem másodmagammal, tudnillik az én kedves kis feleségecskémmel. Ah, csak szép az, ha az ember világosan és röviden tudja magát kifejezni!

Koltóhoz Kolozsvár két napi járó föld, legalább azon esetben annyi, ha az embernek oláh kocsisa van; különben kevesebb. Utba esik Dézs a Szamos mellett és Szamos-Ujvár, az örmények Jeruzsáleme. Csinos két város. A

vidék nagy részben unalmas, egyforma, de van egy fölséges kilátás, melyért magáért is méltó ez utat megtenni. Ez a Nyirestető Kővár vidéke és Belső-Szolnokmegye határán. Egy pár órahosszat megy az ember fölfelé, s midőn fölér végre a hegy tetejére, olyat lát, melynek másáért ugyancsak elballaghat, mig megleli... előtte keletre, délre és nyugatra szabad kilátás majd a végtelenig a bérczek teteje fölött, melyek mint három sorba állitott óriások állanak ott: az első sor zöld, a második sötétkék, s a harmadik, a legutolsó, világoskék egyenruhában. Ez óriások és a Nyirestető között mélységes völgy, melynek fenekein a csillogó, kanyargó Szamos, mint egy oda fagyott villám.

Ha Pestre megy az ember, a várostól már néhány mérföldnyire szinte szemlátomást változnak az emberek, tárgyak, még ugy szólván a levegő is. Nem igy Kolozsvár környékén, itt semmi sem veteti észre, hogy egy ország fővárosához közeledik az utas. Tőle csak valami fél órányira kezdődik némi mozgalom, egy-egy elrobogó hintó, vándor legények, s hetivásáros oláhok, kiknek $^{99}/_{100}$ része holtrészeg. Midőn beértem Kolozsvár külvárosába, hirtele-

nében azt gondoltam, hogy Debreczenbe jutottam: apró paraszt házak s az utczán feneketlen sártenger; de a mint berobogtunk a magyar kapu alatt a városba: megváltozot a világ, s nagyot lélekzettem örömemben, hogy, istennek hála, csalódtam ..... benn valék a kicsiny, de élénk és kedélyesen tarka Kolozsvárban, melynek utczáit most gyönyörrel szemlélem a Biasini fogadójának egyik ablakából, mig feleségem .... engedj meg, barátom, most már nem irok többet.... feleségem fölkelt helyéről s hozzám közeledik. Kétség kivül fontos végzendői lesznek velem, tehát nem irhatok. Isten veled!

XVIII.

Pest, november 11. 1847.

Immáron hála a jóságos mennybeli atyának, mert itthonn vagyok. Mindenütt jó, de legjobb otthon. Két napot töltöttem Kolozsvártt, de fölér félesztendővel, olyan gyönyörü két nap volt. Utam Bánfi-Hunyadon, a Királyhágón, Nagy-Váradon, Szalontán, Mező-Túron s Szolnokon keresztül hozott Pestre. Sokat irhatnék

róla, de egyátaljában nem érek rá, mert fiatal, házasnak sok a dolga, mig rendbe szedi magát. Ezennel tehát illendő érzékenységgel elmondom az isten-hozzádot, kedves barátom. Iparkodj' föl Pestre, ezentúl mindig itt és honn találsz, nem ugy, mint eddig. A vándormadárból házimadár lett .... nem oly regényes, de boldogabb élet. Ha nem hiszed próbáld meg..... de notabene, olyan legyen a feleséged, mint az enyém.

TÖREDÉKEK.

I.

SENECA LEVELEIBŐL;

A III. LEVÉL.

(1846).

Hozzám hozandó leveledet átadtad, mint irod, barátodnak. Aztán intesz, hogy ne közöljem vele minden ügyedet, mert ez magadnak sem szokásod. E szerint ugyanazon levélben őt barátodnak vallottad és tagadtad. Tehát azon szót közönséges értelmében vetted, s ugy nevezéd őt barátodnak, mint minden tiszti-jelöltet jó embereknek mondunk, mint a találkozókat, ha nem jut eszünkbe nevök, uraknak üdvezeljük. Ezt hagyd el! Ha valakit barátodnak vélsz, kiben nem bizol annyira, mint magadban, nagyon tévedsz, s nem ismered a valódi barátság mivoltát. Mindent vele vizsgálj meg; de előbb öt vizsgáld

meg. A barátság után hinni kell, a barátság előtt itélni. Azok fonákul cselekszenek, kik, Theophrastus oktatásai ellen, akkor itélnek, mikor szeretnek, és nem szeretnek, miután itéltek. Fontold sokáig, bevégy-e valakit barátságodba; ha erre méltónak tartottad, fogadd egészen szivedbe; oly bizvást beszélj vele, mint magaddal. Ugy élj, hogy semmit se bizz' magadra, a mit ellenségedre is nem bizhatnál, de minthogy jönek közbe olyanok, miket a szokás titkokká tett, közöld barátoddal minden gondodat, minden gondolatodat. Ha hűnek véled öt, meg fogod tenni. Sokan a csalást tanitották, félvén a csalatástól, s másokat feljogositottak gyanujok által a vétekre. Mi oknál fogva titkoljak valamit barátom előtt? Miért ne gondoljam, hogy jelenlétében is egyedűl vagyok? Némelyek mindazt, a mi csak barátok közé való, uton utfélen elbeszélik, mindenki előtt kiöntik, a mi csak bennök van; mások ellenben legkedvesebbjeikben sem biznak, és ha lehetne, magoknak sem hivén, még mélyobben rejtenék titkukat. Egyik sem helyes, mert mint a kettö hiba: mindenkinek hinni és senkinek sem, de amaz, mondhatnám becsületesebb hiba, ez hasznosabb.

Mind a kettő feddésre méltó, a ki mindig nyugtalankodik s a ki mindig nyugott.

II.

OSSIÁNBÓL; OITHONA.

(1847.)

Sötétség lakik Dunlathmon körül, bár a hold mutatja félig arczát a dombon. Az éj leánya elforditja szemét; a közelgő bánatot nézi. Morni fia a sikon van; nincs hang a teremben. A fénynek semmi szétözönlő sugara nem hat át reszketve a sötétségen. Oithona szava nem hallik Duvranna folyóinak moraja közt. „Hova mentél szépségedben, Nuath sötét haju leánya? Lathmon a hösök terén van, de te megigérted, hogy a teremben maradsz, mig Morni fia visszatér. Mig visszatér Strumonból, szerelme leányához. Távoztakor arczaidon könny volt; titkon sohaj támadt kebeledben. De te nem jösz ki dalokkal, a hárfa könnyen rezgő hangjaival!“

Ezek valának Gaul szavai, midőn Dunlathmon tornyaihoz jött. A kapuk nyitva valának és sötétek. A szél süvöltött a teremben. A küszöböt levelekkel hintették be a fák; kinn az éjnek mormogása volt. Szomorun. és némán egy szikla fölé ült Morni fia: lelke reszketett a lyányért; de nem tudta, hová vegye utját. Leth fia állott egy darabig, s hallgatta a szelet fürtös hajában. De szót nem emelt, mert látta Gaul szomoruságát!

Álom ereszkedett a vezérekre. Fölkeltek az éjjeli látományok. Oithona állott álmában, Morni fiának szeme előtt. Haja szétbomolva s rendetlenül volt; kellemetes szeme mély könyekben uszott. Vér pirositá hókarját. A ruha félig eltakarta keble sebét. A vezér előtt állt, szava halkan hangzott. „Alszik Morni fia, kit, Oithona szeme kedvelt? Alszik Gaul a távoli sziklán, s Nuathnak lyánya lealázva? Zúg a tenger Tromathon sötét szigetje körül; én könnyeimmel a barlangban ülök! És nem ülök magamban, oh Gaul! Cuthal komor vezére is ott van. Ott vagyon ő szerelme dühében. Mit tehet Oithona?“

Kemény szél rohant üvöltve keresztül a

tölgyön. Eltünt az éjjeli álom. Gaul fölvette dárdáját. Állott lelke dühében. Szemeit forgatta keletnek. Vádolta a késlekedő fényt. Végtére a reggel előjött. A hős kifeszité a vitorlát. Susogva jött a dombrul a szél; ugrált a mélység hullámain. Harmad napra előtünt Tromathon, mint kék paizs a tenger közepén. Sziklái körül tombolt a fehér hab; szomoru Oithona a parton ült. Nézett a hömpölygő vizekre, s könnyei folytak alá. De midőn meglátta Gault fegyvereiben, megrezzent és elforditotta szemet. Kedves arcza lehajlott és pirul; fehér karja reszket oldala mellett. Háromszor akart elfutni előle; háromszor szünt meg lépte, midőn ment.

„Nuath leánya, — szólt a hős, — miért futsz Gaul elől? A halál lángját lövelik szemeim? Harag sötétlik lelkemben? Te nékem napkelet sugára vagy, ismeretlen országban támadó. De te bánattal leplezed arczod, diadalszekeres Nuath leánya! Közel van Oithona ellensége? Lelkem ég, találkozni véle csatázva. A kard reszket Gaul oldalán; kezében ohajt villogni. Szólj, Nuath leánya! nem nézed könnyeimet?“

„Strumon ifju vezére,“ felelt a lyány „mi-

ért jösz a sötétkék tengeren Nuath szomoru leányához? Miért nem enyészem el én titkon, mint a szikla virága, mely nem látva emeli tiszta fejét, s hervadt leveleit a szélbe hinti? Miért jösz, oh Gaul! hogy búcsú-sohajamat halld? Ifjuságomban tünök el, nevemet nem fogják hallani, vagy fájdalommal hallják; Nuath könnyei hullani fognak. Búsulni akarsz Morni fia! Oithona búcsuzó hiréért. De ő alunni fog a keskeny sirban, távol a buslakodónak hangjától. Miért jöttél, Strumon vezére, Tromathon tengertűl ütött szikláihoz?

„Találkozni jövék elleneiddel, diadalszekeres Nuath leánya! Cuthal vezérének halála sötétlik előttem, vagy el fog esni Morni fia. Oithona, ha meg leszen ölve Gaul, emeld siromat ama mohos sziklán. Ha a gyászos rengésü hajó elvonul, hidd a tenger fiait; hidd őket s add oda e kardot, vigyék el Morni teremébe. Hadd szünjék meg az ősz haju főnök nézni a vadon felé, várván fia jöttét.

„Éljen-e Nuath leánya? — felelt ez kitörő sohajjal. — Éljek-e én Tromathonban, ha Morni fia hal? Szivem nem ezen sziklábul való, lelkem sem oly könnyelmű, mint e tenger,

mely minden szélnek emeli kék habjait s hömpölyg a vész alatt. A vihar, mely tégedet halva fektet le, Oithona lombjait a földre teríti. Együtt fogunk hervadni diadalszekeres Morni fia Kedves előttem a keskeny ház és a halálnak szürke köve, mert nem hagylak el én többé tégedet, oh sziklaövezte Tromathon! Felhőivel jött az éj Lathmon távozta után, midőn ősei harczaihoz ment Duthormoth mohos sziklájához. Megérkezett az éj. A teremben ültem, a tölgynél. Szél volt kivül a fák közt. Fegyverzörejt hallottam. Öröm kelt arczomon. Visszajöttödre gondolék. Cuthal vezére volt, Dunrommath vöröshaju hatalma. Szeme tüzben forgott, kardján népemnek vére volt. Kik védték Oithonát, elestek a zordon főnök által. Mit teheték? Karom gyönge volt. Nem birtam fölemelni a kopját. Megfogott bánatomban, vitorlát feszite sirásom alatt. Félt a visszajövő Lathmontól, a boldogtalan Oithona bátyjától! — De nézd, jön embereivel! a sötét hab szétoszlik előtte. Hova forditod lépteidet, Morni fia? Ellenségednek sok harczosa van!

„Lépteim soha sem fordultak el a harcztól, szóla Gaul, s kivonta kardját. Akkor kezd-

jek-e félni, Oithona, midőn a te ell eneid közelednek? Menj barlangodba, szerelmem, mig viadalmunk megszűnik a téren. Leth fia, hozd el apáink ijait, Morni csörömpölő puzdráját! Feszitse három harczosunk az ivet. Mi magunk a kopját emeljük. Hadsereg van a bérczen! lelkeink erősek a csatában!"

Oithona a barlangba mene. Zavaros kedv támada benne, mint piros fény a viharos felhőn. Lelke el vala szánva; fölszáradt a könny vadúl tekintő szemén. Dunromath halkan közelgett. Meglátá Morni fiát. Megvetés ranczolta arczát, mosoly van sötétbarna képén; vörös szeme forg, félig béfödve bozontos szemölde alatt.

„Hová valók a tenger fiai? kezdé a komor főnök. „Szél hajtott benneteket Tromathonnak bérczeihez? vagy keresni jöttök a fehér kezü lyányt? Boldogtalanok fiai, ti gyönge emberek, Dunrommath kezeihez jöttök! Szeme nem kiméli a gyöngét: idegenek vérébe gyönyörködik ő. Oithona világosság sugara, s őt Cuthal főnöke élvezi titkon; kellemeit be ohajtod födni, miként felhő, tehetetlen kéznek gyer-

meke te! Jöhetsz, de vajon visszatérsz-e apáid teremébe.

„Nem ismersz engem, szól Gaul, vörös hajú főnöke Cuthalnak? Lábad gyors vala a pusztán, a diadalszekeres Lathmon csatájában, mikoron Morni fiának kardja üldözte az ellent Morven erdős földén. Dunronmath! szavaid hatalmasak, mert harczosaid gyülekeznek mögötted. De félek-e tőlök kevélység fia? Nem vagyok én a gyöngék fajából!“

Gaul előre ment fegyvereiben; Dunronmath népe mögé bujt. De Gaul kopjája keresztülütötte a zordon főnököt; kardja levágta fejét, mikor az halálra hajolt. Morni fia háromszor rázta meg azt fürteit fogva. Dunromath harczosai futottak. Morven nyilai üldözték őket; tiz elesett a mohos sziklán. A többi feszité a hangos vitorlát s a zavaros mélységre eredt. Gaul Oithona barlangja felé ment. Meglátta a szikla-ra támaszkodott ifjuságot. Oldalát nyil ütötte keresztül; szeme bágyadtan mozgott sisakja alatt, Morni fiának lelke borús volt: jött és e béke szavait mondá.

„Meggyógyithat-e Gaul keze téged, ifjuság a bánatos homloknak? Keresék hegyi füve-

ket; gyüjtém azokat folyamaik rejtett partján. Kezem behegeszté a kedves sebét, kinek szemei boldogiták Morni fiát. Hol laktak atyáid, csatár? A hatalmasak fiai voltak ők? szomoruság fog jöni, miként éj, szülőföldi folyóidra. Ifjuságodban esél el!"

„Atyáim — felelt az idegen — a hatalmasok fajából voltanak, de ne legyenek ők szomorúk, mert hirem eloszlott, mint a reggeli köd. Magas falak emelkednek Duvranna partján, s nézik mohos tornyaikat a folyóban; mögöttök szikla áll hajlongó fenyveivel. Távolról láthatod. Ott lakik bátyám. Ő hires az ütközetekben, add át neki e ragyogó sisakot."

Gaul kezéből kiesett a sisak. A megsebzett Oithona volt! A barlangban fölfegyverkezék, s halált keresni ment. Nehéz szeme félig hunyva vala; omlott a vér fájó oldalából. „Morni fia, — mondá — készitsd el a keskeny sirt. Álom jő, sötétség gyanánt, lelkemre. Oithona szemei homályosak. Oh ha Duvrannában laktam volna, hiremnek fényes sugáraiban! örömteljesen jönének éveim, a szüzek áldanák nyomdokimat. De elesem ifjuságomban, Morni fia! atyám pirulni fog teremében."

Halványan omolt Tromathon sziklájára. A szomoru harczos sirt ása neki. Eljött Morvenba; láttuk lelke sötétségét. Ossián hárfát fogott Oithona dicséretére. Gaul arczának fénye visszajött. De sohaja kelt koronként baráti között, mint szellőlebbenések, mik megrázzák szokatlan szárnyaikat, miután már a vihar eltünt!

III.

SHAKSPEARE-BŐL;

ROMEO ÉS JULIA.

(1848.)

SZEMÉLYEK:

ESCALUS, Verona fejedelme.
PARIS, ifju nemes, a fejedelem rokona.
MONTAGUE, CAPULET } két ellenséges családfő.
Egy öreg, Capulet nagybátyja.
ROMEO, Montague fia.
MERCUTIO, a fejedelem rokona s Romeo barátja.

BENVOLIO, Montague unokaöcscse s Romeo barátja.
TYBALT, Capuletné unokaöcscse.
LŐRINCZ atya, franciscanus.
JÁNOS atya, ugyanaz.
BOLDIZSÁR, Romeo szolgája.
SÁMSON, GERGELY } Capulet szolgái.
ÁBRAHÁM, Montague szolgája.
Gyógyszerész.
Három muzsikus.
Kar.
Fiú.
Paris apródja.
PÉTER.
Törvénytiszt.
MONTAGUENÉ.
CAPULETNÉ.
JULIA, Capulet leánya.
Julia dajkája.

Veronai polgárok; a két ház több férfi- és hölgyrokonai; álarczosok, őrök és kiséret.

Történethely: a darab nagy részében Verona, az ötödik felvonásban egyszer Mantua.

Két ház, egyenlőn méltóságos, a szép
Veronában, mely történethelyünk,
Ős gyűlöletből föllázadt ujonnan,
S polgárkezet polgárvér szennyeze.
E két ellenség átkos véréből
Egy bal sorsú szerelmes pár eredt;

Sajnálatos, boldogtalan haláluk
Temett' el apjaik pörpatvarát.
Halálhozó rémes szerelmöket s a
Nemzők örök dühét, mit gyermekik
Végén kivűl más el nem olthatott,
Mutatjuk föl ma este színpadunkon.
Mi itt hiányzik, ha békén figyeltek,
Pótolni fogja majd iparkodásunk.

ELSŐ FELVONÁS.

I. Jelenés. — Nyilvános tér.

(Jön SÁMSON és GERGELY, karddal és paizszsal fegyverkezve.)

Sámson.

Már hékás Gergely én csak azt mondom, hogy ne hagyjunk magunkon lovagolni.

Gergely.

Ne bizony, mert akkor lovak lennénk.

Sámson.

Azt értem, hogyha neki bőszülök, hát kardot rántok, s lesz nyakalás!

Gergely.

Csak ám, rántsd ki a tarkódat a nyakló-bul, mig élsz.

Sámson.

Hamar hozzá látok, ha fölindulok.

Gergely.

Csak hogy nehezen indulsz ugy föl, hogy hozzá láss.

Sámson.

A Montague-háznak egy kutyája miatt képes vagyok fölindulni.

Gergely.

Az indulás kotródás, pedig a vitéznek állania kell, tehát ha indulsz, elfutsz.

Sámson.

E ház kutyái ugy fölindítanak, hogy megállok. A Montagueok akármelyik emberét vagy asszonyát oda szorítanám a falhoz.

Gergely.

Még ezzel ugyan gyönge kóficz vagy, mert a leggyöngébbek keresik a falat.

Sámson.

Igazság; ezért vannak hát az asszonyok, mint gyöngébb edények, mindig a falhoz szorítva. Én tehát elverem a Montague embereket

a faltól, az asszonyokat pedig oda szorítom a falhoz.

Gergely.

Csak uraink közt áll a czivakodás, és köztünk, legényeik között.

Sámson.

Az mindegy, én zsarnok leszek; előbb legényeikkel harczolok, aztán asszonyaikkal kegyetlenkedem.... levágom fejeiket.

Gergely.

Az asszonyok fejét?

Sámson.

Igen, az asszonyok fejét vagy az asszonyfejeket; értsd, a mint akarod.

Gergely.

Ők majd ugy értik, a hogy érzik.

Sámson.

Érezni fogják, míg csak állani bírok. Tudva levő dolog, hogy jó darab hús vagyok.

Gergely.

Jó, hogy csont nem vagy; mert ha az volnál, ebcsont volnál. Rántsd ki a gyíkleső̈det; itt jön két Montagueféle.

(Jön ÁBRAHÁM és BOLDIZSÁR.)

Sámson.

Kinn a mezitelen kardom! Kapj beléjök, én majd védelmezlek hátulról.

Gergely.

Ugy-e? hátat fordítasz, aztán ill' a berek, nád a kert.

Sámson.

Ne félj te én tőlem.

Gergely.

No bizony, majd én tőled félek.

Sámson.

Legyen a mi részünkön az igazság. Hadd kezdjék el ök.

Gergely.

Elfintorítom a képemet mellettök, aztán vegyék annak, a minek akarják.

Sámson.

Vagy a minek merik. Majd így teszek nekik, (hüvelykét a fülébe dugja s tenyerét mozgatja) ha eltürik, rajtok szárad.

Ábrahám.

Minket illetnek azok a szamárfülek, földi?

Sámson.

A kit illet, azt illeti, földi.

Ábrahám.

Minket illetnek azok a szamárfülek, földi?

Sámson.

Részünkön az igazság, ha azt mondom, hogy igen?

Gergely.

Dehogy.

Sámson.

Nem, földi, ezek a szamárfülek nem kendteket illetik, hanem én így teszek, mert kedvem tartja, földi.

Gergely.

Kapczáskodik kend, földi?

Ábrahám.

Hogy kapczáskodom-e földi? nem, földi.

Sámson.

Mert ha kedve van rá kendnek, földi, hát én kész vagyok rá. Csak olyan derék embert szolgálok, mint kend.

Ábrahám.

Nem derekabbat.

Sámson.

Jól van, földi.

(Jön BENVOLIO távolról.)

Gergely.

Mondd, hogy derekabbat — a hol jön gazdámnak egyik rokona.

Sámson.

De bizony derekabbat, földi.

Ábrahám.

Hazudik kend.

Sámson.

Ide hát, ha emberek vagytok! — Szedd össze magad, Gergely. (Hadakoznak.)

Benvolio.

Félre, bolondok! dugjátok be kardjaitokat: nem tudjátok, mit csináltok. (Lefegyverzi őket.)

(Jön TYBALT.)

Tybalt.

E szívtelen kölykökkel vívsz? ide
Fordulj, Benvolio, halál fia!

Benvolio.

Csak békét szerzek; dugd be kardodat,
Vagy jer, segíts, válaszszuk széjjel őket.

Tybalt.

Kivont kard s béke? úgy utálom e
Szót, mint a poklot s a Moutagueokat
És téged. Jöszte, gyáva! (Vívnak.)

(Jönnek mind a két ház párthívei s a czivódásba elegyednek; polgárok botokkal.)

Első polgár.

Elő, botok, bárdok! verjük le őket!
Le a Capuletteket s Montogueokat!

(Jön CAPULET háziruhában és CAPULETNÉ.)

Capulet.

Minő zaj ez?.... hozd el nagy kardomat!

Capuletné.

Mankót, mankót!... mi végre kérsz te kardot?

Capulet.

A vén Montague jön s villogtatja kardját
Engem gunyolva. — Mondom, kardomat!

(Jön MONTAGUE és MONTAGUENÉ.)

Montague.

Te hitvany Capulet .... ne bánts, ereszsz!

Montaguené.

Nem, egy lépésre sem bocsátalak.

(Jön a FEJEDELEM kisérettel.)

Fejedelem.

Pártos jobbágyok, béke elleni,
A kardot szomszédvérrel szennyezők,
Nem hallotok? .... Hé, emberek, vadak,
Kiknek veszett haragja lángjait
Testök píros forrása oltja el,
Kínpadra megy, ki véres keziből
Az elfajult fegyvert le nem teszi,
S nem hallgat ingerült fejdelmire! —
Ez ok nélküli polgárlázadás
Miattatok, Montague s vén Capulet,
Az utczákat már harmadszor zavarja.

IV.

A TÁBLABÍRÓ *).

(1847.)

Előljáróbeszéd.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!
Boldog mostan a vak, s jaj annak, a ki lát,
Hajh százszor jaj annak, mert csak azt láthatja,
Hogy küszöbön van már az itélet napja.

A földön minden fölfordult fenekestül,
Lábra kap a gonosz és a jó elrestül,
Bizony pedig csoda, mert nem nő a hája,
Sőt oly sovány lett, hogy csörög a bordája.

Életem sok drága éjét virasztám át,
Az elmélkedésnek égetvén lámpáját:
Mi lehet az oka, hogy a világ pusztul,
Hogy hátunkra nyerget kaptunk a gonosztul?

---

*) Az előszóban említett „Egy czim nélküli drámából“ czimü töredék több okbul nem közöltethetvén, ez ujabban megtalált töredékkel lőn helyettesítve.

És egy éjszakának a dereka felé,
Midőn lelkem már az álom borát nyelé,
Feltűnt előttem a rettentő kisértet,
Melytől e világra jön a vég-itélet.

Nem síri kisértet fejér lepedőben
Volt ez, mely lakozik kinn a temetőben;
Francziaország az ő laka, nem kripta,
A neve pediglen: jacobínus-sipka.

Oh e sipka ördögkezektől van varrva,
Ez a piros sipka a bőségnek szarva,
A melyből minden rosz csak úgy dűl szerteszét,
Hogy a jó lelkeknek elveheti eszét.

„Újítás" a jelszó e sátán zászlaján,
S még a dögvesznél is harapósabb talán;
Annyira vagyunk már, hogy ama régi jó
„Előljáróbeszéd" mostan csak „előszó."

De mit nekünk a nyelv, mit az irodalom!
Ez csak haszontalan czifra az asztalon;
Nagyobb az, hogy recseg az asztal lába is,
Bebujt az ördög a politikába is.

S hah szentségtörése a szentségtörésnek!
A táblabírák is oda esküvének,
Od' ahhoz az isten nélkül való néphez,
A mely újítást, mely haladást visz véghez.

Igen, már a táblabírák közt is vannak,
A kik parókájok porának rohannak,
Kik parókájokról a szent port lerázzák,
Melylyel a századok őket koronázák.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!....
De hála istennek, maradt még legalább,
Maradt egy-kettő a táblabírák között,
Kikhez, te rosz szellem, nincsen semmi közöd.

A dicső férfiak! fölirom nevöket,
Kalapomba vetem, s aztán a melyiket
A szerencse éri, a mely'ket kikapom,
Halhatatlanítni fogja harsány dalom.... —

Felső-Kis-Kálnai és Szent-Demeteri
Fegyveres Tamás.... hah, épen jól jöve ki!
Ő méltó dalomra! testi-lelki képe
Bátran oda illik Árpád idejébe.

I-ső §.

Régi példabeszéd : „nehéz minden kezdet,“
De én csak most kezdem tapasztalni eztet;
A midőn kezdeni kellene dalomat,
Tollnak rágásában gyakorlom magamat.

Kitaláltam végre!.... hősöm vezetem be,
De hogy is nem jutott ez mingyárt eszembe?
Bevezetem hősöm.... kérem az urakat,
Emeljék meg, a mint illik, kalapjokat.

Először is pedig leírva mi lenne,
Hogyha nem az, a mi legfontosabb benne?
Szerencse, hogy írom, és hogy nem rajzolom,
Erre nagyon kicsiny volna papirosom.

Fegyveres Tamás úr legfontosabb része
Az, mely arra van, hogy az ételt emészsze.
Ki látta a Gellérthegyet életébe'?
Ama hegy e hasnak miniature-képe.

Tiszteletgerjesztő, méltóságteljes has!
Csak azt ne adja az ég, hogy megapadhass,
Hova lenne akkor ama nagy tekintély,
Melyet gazdádnak oly fényesen szereztél?

Ritka szép látvány, ha a megye házánál
Fegyveres Tamás úr szónokolni föláll,
Első tempója, hogy hasát ügygyel-bajjal
Föltálalja .... csak ugy recseg a zöld asztal.

Különben arányos testalkata vagyon,
Mert hasához feje hozzá illik nagyon,
Egyik a másiknál nem rútabb s nem kisebb,
Csak az a különbség, hogy a fej üresebb,

S ezt a physikából könnyü magyarázni :
A teher mindenkor alá szokott szállni,
S innen van — a mit sok hinni vonakodik —
Hogy táblabíró úr mélyen gondolkodik.

Arcza kellemdús arcz, bár az arra kurta ....
Tán mert az alkotmány árkát annyit túrta;
Hát ne is fitymáljuk ezt az orrot, melyet
Invalidussá ily nagy és szent dolog tett.

Valami rejtélyes van vonásaiban,
Nem tudhatni : mihez hasonlít legjobban?
Némelyek azt tartják, hogy bivalybikához,
Mások, hogy hasonlít tengeri-kutyához.

Nincsen az igazság sem egy sem más részen!
Én a természettant keresztülfürkésztem,
Csupán csak e miatt s a legnagyobb gonddal,
S ugy találtam, hogy ő valóságos czethal.

Táblabíró úr hű gyermeke a földnek,
Lelketeste rajta hűséggel ragad meg;
Egy van benne, mit az ég magához húza,
Ez egy: kaczkiásan kipödrött bajúsza.

S ezzel kész az arczkép. Érzem, tökéletlen;
De van egy vigaszom ebb' a tekintetben:
Mit ecsetem roszul festett vagy felede,
Pótolja olvasóm kegyes képzelete.

Külsőképen immár táblabíró urat
Ismernők, most már csak a belseje marad,
S ez még nagyobb munka, ezt egy lélekzettel,
Ugy kutya futtában, nem végezhetni el.

Lelkiismeretem fölvigyázó lészen,
Hogy dolgom valahogy el ne hevenyészszem,
S hogy ne legyek csalfa, hazug farizéus,
De igazat szóljak .... segíts, uram Jézus!

II. §.

Betyárok nélkül nem szűkölködik hazánk,
De a legszilajabb betyár a mi Tiszánk,
Rakonczátlan legény, nincsen semmi módja,
Merre kedve tartja, arra van az útja.

Fél óra a medre Felső-Kis-Kálnótul,
De ha eszébe jut, neki-neki lódul,
És a szegény falun olyanokat ölel,
Hogy a dereka is csak ugy ropog bele.

Ugy kell neked, hazám! mért nem tanítottad,
Iskolába mért nem járattad folyódat?
De hogyan járatnál folyót iskolába,
Mikor ez alig van fiaid számára?

S attól tartok, hazám, hogy majd fiaiddal
Azon módon jársz, mint Tisza folyamoddal;
Mint ez könyékének, ugy esnek ők neked,
S ezt tőlök még csak rosz neven sem veheted. —

Tisza melett Kálnó; azért jövünk rája,
Mert Fegyveres Tamás residentiája.
Geniális egy kis falu .... a mennyiben
Rajta a jó rendnek hire sincsen jelen.

Ugy állnak a házak, oly egyenes sorba:
Valamint a mezőn a legelő csorda,
Egyik nyugatra néz, a másik keletre,
Harmadik, negyedik, isten tudja merre.

A paraszt kunyhók a tehenek és borjak,
Köztök, mint ökrök, a közbirtokos urak....
Azaz csak házaik, engedelmet kérek,
Megbotlott a nyelvem; akarva nem sértek.

Se szere se száma Kálnón az uraknak,
Itt a faluvégen Latócziék laknak,
Főszomszédságokban az öreg Gödördi,
Tovább Badallóék s a többi, s a többi.

Fegyveres Tamás úr háza a más végen,
A tiszteletes-lak s templom közelében,
Homlokára írva: 1603 ....
Utána illenék: az ujítást várom.

Csak hogy persze szörnyen hasztalanul várja,
Mert Tamás úr ennek rettentő barátja,
Semhogy újítólag kezeit tenné rá,
Inkább tőstön-tőbül azokat kivágná.

„Szentségtelen kezek soha se bántsanak,
Ti az idők által szentesített falak!“
Szól táblabíró úr lelkesedésébe,
Ha javítást súg a rosz szellem fülébe.

„S miért javítanám? azért, hogy repedez,
Hogy ingó félben van? semmit sem teszen ez!
Hiszem azt az egyet, hiszem én azt szentül,
Ha apámra nem dűlt, unokámra sem dül.“

Négyszögű épület, majd egy hossza, széle,
Van elől középütt holmi tornácz-féle,
Itt szuszog a háznak érdemes gazdája,
Ha a délutáni álom borul rája.

A tornácz teteje torony, s óra rajta,
Mely az időt három oldalra mutatja:
Éjszak- kelet- s délre; csak nyugat felé nem....
Rövid kis történet, tehát elbeszélem.

Az én táblabíróm és Latóczi Endre
Régi ellenségek, pörlekednek egyre,
S a boszút, ha kezök ügyére eshetik,
Egymás ellen teljes szívből elkövetik.

Latóczi Endrének nyugatra a háza,
S hogy ez az időnek járását ne lássa,
Tamás úr, követvén örökös boszúját,
Kivette nyugati óramutatóját. —

Jobbra a cselédház, az istállók balra,
Középütt egy almafa a nagy udvarba',
Árva fa! ha egyszer gyümölcs téved rája,
Három következő esztendő megbánja. —

Ha belépsz a házba, szent borzalom száll rád:
Meglátod az ó kort, hogyha még nem látád,
Régi karosszékek, régi almárjomok,
Az egyik roskadoz, a másik tántorog.

A vén bútoroknak talán a legvéne
Borbála kisasszony, Tamás úrnak nénje,
De van köztök új is, egy kis gyémánt láda:
A szép kis Piroska, Tamás úr leánya.

Az ebédlő terem egyszersmind képcsarnok,
Ott lóg fölakasztva a sok híres bajnok,
A kik a Fegyveres-családból erednek,
Kiket a törökök annyiszor kergettek.

S immáron ismervén a háznak mivoltát,
Kivül is belül is annak állapotját,
Nehezen hiszem, hogy ideje ne lenne
Elkezdeni végre, mi történik benne?

III-dik §.

Kukorít a kakas hajnal hasadtára,
Ki teremne talpon, hogyha nem Borbála?
Borbála kisasszony, gazdaság tengelye,
Tővel-hegygyel állna minden ő nélküle.

Talán a mióta század ez a század,
Nem érte Borbálát még az a gyalázat,
Hogy a kamrában ne sürgött-forgott volna,
Midőn piros orrát a hajnal föltolta.

Istentelen nyelvek azt regélik ugyan:
A pálinkás-üveg a kamarába' van,
S ez az, a mi őt oly jókor oda vonja,
Korán sem a háznak, gazdaságnak gondja.

De mi nem hallgatunk minden szíre-szóra,
Rágalom malmára, pletyka-darálóra;
Üssön le a mennykő a feje búbjára,
Ki előtt még hölgyek jó neve sem drága. —

Tehátlan tehát a kakasság kukorít,
Borbála kisasszony a kamrában virít,
A konyha számára ád ki főzeléket,
S ex tempore pofon vágja a cselédet.

Ugy kell neked, ugy kell, te kotnyeles Sára!
Nem volt elég, nézned az aszalt szilvára,
Bele is markoltál, de Borbála lesett,
Rajta is kapott .... most dugd el a poflevest.

Fegyveres Tamás úr azonban még alszik,
Még pedig ugy, hogy a szomszédba is hallik;
Gyermekek hallják a hortyogást az utczán,
S azt hiszik, trombita .... katonák jőnek tán.

De most megrázkodik, torka muzsikája
Elfúl, mintha kötél hurkolódnék rája,
Szemöldöki, mint két ellenséges medve,
Egymásnak rohannak, s megállnak meredve

Fején a haj ezer zsindelyszöggé válik,
Kiegyenesül mind az utósó szálig,
Redő-árkok nyílnak homloka rónáján,
S képe tetemesül, orczáit fölfújván.

Hirtelen fölébred és az ágyán fölül,
Harag és iszonyat lángol szemeibül:
„Borzadalmas álom!“ szuszogja, lihegi,
„Arczomat a hideg veríték verte ki.
— — — — —

V.

PÁRBESZÉD BEMMEL.

(1849.)

— Kit tart, ön legnagyobb katonának?

— Napoleont. Nem szeretem egy cseppet sem, de a legnagyobb embernek tartom. Mások csak egyben-másban voltak nagyok, ő minden a hová csak kezét tette, nyomot hagyott örök időkre.

— Nekem kedves hősöm Hannibal.

— Ah! (kalapját megbillenti) nagy ember volt, igen nagy ember volt, de, a mint a közvélemény mondja róla, nem tudott szerencséjével élni s ez nagy hiány. A cannaei csata után én egyenest Rómának mentem s azt tönkre tettem volna egy csapással!.... de nagy ember volt, s alpesekeni átmenetnek nem kimenete, hanem magában ennek gondolata is a nagy emberek legnagyobbjai közé sorozza őt. A terv nagysága a lélek nagyságának mértéke, ez önmagáé; a kivitele már kettőjöké, övé s a szerencséé.

— Hannibalról szólván; tudja ön kit tartok én hozzá oly hasonlónak, a mennyire csak hasonló két ember egymáshoz.

— Nos?

— Önt tábornok ur.

— Tudja isten, ennyit nem igénylek. Én csak egyet tudok, vagy is nem tudok, azt nem tudom, mi a félelem és csüggedés.

— Ez a fő, Hannibal is ezt a kettőt nem tudta.

— Az igaz, hogy ez nem minden napi dolog. Nem dicsekvésből mondom, mert nem az én érdemem, hanem isten ajándéka.

VI.

ZOLTÁN FIAM ÉLETRAJZA

HÉT HÓNAPOS KORÁIG.

(1849.)

Született Zoltán fiam december 15. 1848. déli tizenkét órakor, Debreczenben, a Harminczadutczában, Ormós szabó házában, az utczára nyiló kapu melletti szobában.

Septemberben beállván katonának, feleségemet szüleihez vittem Erdődre, de az ottani lakás később az oláh lázadás miatt nem levén eléggé biztos, Debreczenbe szállitám őt, hol zászlóaljammal feküttem. Igy érte szegény fiamat az a szerencsétlenség, hogy Debreczenben született.

Debreczenben és a mi több: pénteki napon.

Azaz jobban mondva: pénteki napon és a mi több Debreczenben! mert Debreczen még a pénteknél is veszedelmesebb, elannyira, — — — — — — — —

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — hol a házak kapujára ez van irva: „A ki bejön ez udvarra, tegye be az ajtót, mert kimegy a disznó.“ Legalább annak a háznak a kapuján, a hol fiam született, ez állott.

December 14 kén este Tacitusról beszélgettem feleségemmel, midőn hirtelen roszul lett. Egész másnap délig a legirtózatosabb kinokat szenvedte, miknek visszagondolása most is megrázkodtatja lelkemet; már eszem ágában sem volt, hogy a szülést túl fogja élni szegényke, mert különben is oly kicsin, vékony és gyönge, vagy legalább ennek látszik, hogy a szellő is könnyen elbánhatnék vele. Fiam is oly gyönge, oly rideg, oly kicsiny, mondhatnám oly alaktalan volt, hogy az első pillanatban halvaszületettnek véltem. Harmadnapos korában megbetegedett s a betegség még inkább elcsigázta; de nem sokára fölgyógyult, s azután folyvást szemlátomást gyarapodott.

Nem sokára megkereszteltettem Zoltánnak. Keresztapja Arany János, a világ egyik legnagyobb költője s legbecsületesebb embere, ke-

resztanyja Arany Janosné, a mily egyszerű asszony, oly jó feleség és anya.

Én is, Juliska is végtelenül örültünk fiam születésén, de bizonyára legnagyobb öröme volt ezen az én boldogult jó szüleimnek. Apám azt irta Pestről, december 20-kán: „Szeretett gyermekeim, először is csak állandó egészséget kivánok az istentül szeretett Zoltánomnak és Juliskámnak és neked, Sándorom. Megkaptam leveledet, lelki örömet érzettem, úgy szinte édes anyád is, hogy az isten békeségesen megszabaditotta kedves Juliskánkat a szülés mellett. Ezután is kivánunk fris egészséget az ártatlan Zoltánomnak, hogy nagyra nőjön. Ugyan 20-kán örömemben hozattam egy itcze bort, és poharat emeltem, hogy még nekem is lehet unokámról beszélni. Örömemben Gyurinak is vettem egy meszely bort, mint régi szolgádnak, fiam. Csókolunk szeretett gyermekeim. Zoltánnak kardot kell szerezni, mert különös esztendőben született, hogy minden kis gyermek oldalán kardot kell látnunk. Eddig különös vágyásom volt a harczra, de már most két annyi van, hogy kedves unokám .... Csak az isten egészséget adjon, nem

maradok itthon.“ Anyám ezt irta e sorok után: „Kedves szeretetteim, bocsássatok meg hogy az öreg annyi bohóságot irt. Nagy öröm lepte meg őtet, hogy megmaradt életök mind Juliskának, mind Zoltánnak. Kivánnék addig élni, mig az ajkaimhoz szoritanám, és egy meleg csókkal illetném kedves unokámat.“

Szegény anyámnak nem teljesedett e kivánsága; meghalt, mielőtt láthatta volna. Csaknem utósó szava is az volt: „Hát én már nem láthatom az én kedves kis unokámat!“

Apám a tél folytán egyszer Pestről Debreczenbe szökött, s ott látta Zoltánt s határtalan gyönyöre telt benne. Onnan visszament ismét Pestre s nem sokára bekövetkezett halálaig beszédének kedvencz és fő tárgya volt unokája, s halálos ágyán, mikor már beszélni nem tudott, karjait ugy mozgatta, mintha kis gyermeket ringatna, ezzel akarván tudtára adni anyámnak, hogy a kis unokáról gondolkodik.

Oh fiam, ha felnősz, légy tisztelettel és szeretettel e két szent öreg emléke iránt, kik engemet oly végtelenül szerettek, s kik tégedet is, ha meg nem halnak vala, oly végtelenül szeret-

tek volna, mint csak szerethet anyád és apád! —

Eleinte nagyon jó gyermek volt fiam. Két összetett karos szalmaszék volt az ágya, s ott ha elálmosodott, minden ringatás nélkül szépen elalutt; de később Vörösmartyné és Vahot Sándorné mindig ölbe vette és hurczolta, s ez által ugy megszokta a ringatást, hogy azóta néha példa nélküli vesződségekkel lehet csak elaltatni. Más bajunk is volt vele mingyárt születése után, az hogy semmi szin alatt sem akart szopni néhány hétig. Mindig elfáradt az egész háznép, mig valahogy nagy-nehezen a szájába tukmálhattuk az emlőt.

Hat hétig anyja szoptatta, de miután én januáriusban Erdélybe mentem a hadsereghez, szegénynek a búsulás miatt megromlott és elfogyott a teje, s ekkor dajkakézre került fiam. Első dajkája egy pár nap mulva elment a katonák után, második dajkája valami egy hónapig szoptatta, aztán megbetegedvén elment, a harmadik maig szoptatja.

Első bravourja az volt fiamnak, hogy két hetes korában fölült az ágyán. E testgyakorlat annyira megtetszett neki, hogy aztán folyvást

practizálta. Persze csak néha sikerült neki, s akkor is oly fáradsaggal, hogy elvörösödött és elkékült bele.

Az utazást már két hónapos korában megkezdte. Februariusban Szalontára ment anyjával Arany Jánosékhoz, s ott maradtak májusig, mikor én megjöttem a hadseregtől. Onnan Pestre ment velem s Pestről, az orosz beütéskor, juliusban ide jött Mező-Berénybe, hol most vagyunk.

HIRLAPI

CZIKKEK.

I.

Irói jogtapodás a Regélőben.

(Athenaeum, 1843.)

Garay János úr, ő szerkesztősége, már egyszer kegyelmetlenül méltóztatott kényuraságát (Emlény-országban) egy Apollóban barátommal éreztetni. Regelő-vármegyében nekem jutott a szerencsétlenség, újabb önkényének áldozatául esnem. Szegény fejem!

Minap egész bizalommal kérék passust ő kényuraságától nehány magzatkám számára, kik a fenn emlitett vármegyét incognito szándékozták beutazni, kritika urral szembe szállandók. Ez talán egy kis elbizottság volt ő kelméktől.... no de hiszen meg is lakoltak érte!

mert ámbár az incognito utaztatás ünnepélyesen megigértetett, az elsőről mindjárt leránták az álarcz (l. a Regélő 44. száma 1389. hasáb); köszönöm szépen jó'karatját, drága tiszt. szerkesztő úr, köszönöm! Mert hinnem kell, hogy csupa merő jó szándékból történt az egész; Ön t. i. kedves gyermekeimet az incognitóval gyakran járó lenézés- s félreismeréstől megóvandó, nyomá rájok fényes születésök bélyegét. Szép, szép és helyes! De mind a mellett is e nemes szándék szószegéssel volt egybekötve, a mi pedig aligha legragyogóbb oldala az embernek, és ezen fölül irói jogtapodással, mi megint nem nagyon dicséretes oldala a hirlapszerkesztőnek. Én tehát a világ minden kincseért sem akarván ön kezelési tisztaságának napfogyatkozására még több alkalmat is szolgáltatni, ezennel kérem, még el nem indult egy pár szülöttem előtt a Regélő kapuit elzárni, s bizonyossá teszem a nagylelkü és irói jogokat oly szépen tisztelő szerkesztő urat a felől, hogy többé nem fogjuk cziczára bizni a tejfölt.

II.

Kérelem Benőfi urhoz!

(Pesti Divatlap, 1844.)

Miután némelyek a névhangzás hasonlatánál fogva azt gondolják, hogy Benőfi én vagyok, a további zavar elkerüléséért igen lekötelezne B. ur, ha e különben is álnév helyett mást szívéskednék választani.

III.

Nemzeti szinház.

(Pesti Divatlap, 1845.)

Télhó 31-kén. A karszemélyzet javára: „Báléj.“ Opera Aubertől. Az előadás általán véve kielégitő volt, s a bálban előfordult tánczok a szinházi tánczisko la növendékei által ellejtve, többnyire tetszésben részesültek.

Télutó 1. „Legjobb az egyenes út“ és „Fiatal férj.“ Több mint egy hónapi elnyomatás után (mert nem egyéb volt) sikerült végre valahára

nagy ügygyel-bajjal kivívhatnia Dobsának, hogy ismét föllépheſſen. Nem képzelhetem, több más vándor szinész, alig ért Pestre, tüstént kapott szerepet: mért kell hát Dobsának lótnia-futnia fűhöz fához, hogy egy hónapban egyszer nagy-nehezen valami szerephez jusson. — Még nem való Pestre? de hisz eddigi mindkét előadását sokkal nagyobb tetszéssel kiséré a közönség, mint akármely mostanában itt megfordult vidéki szinészét. Biz, uraim, nem ártana több figyelemmel lenni egy kétségkivűl nem mindennapi tehetségre mutató ifju iránt, annyival inkább sem, mert nem látunk épen gombamódra feltünedezni oly kezdőket, kiktől csak valamit is várni lehessen e pályán. — Ma Dobsa a Legjobb az egyenes út-ban a candidatust — Egressy G. hires szerepét — adá; s mind jelenései közben, mind a játék után zajosan tapsoltatott meg. Azt nem engedék meg neki, hogy a második darabban is játszhassék; pedig kar, mert azon szerep magában csak félérdekü. Reméljük, hogy nem kell ismét egy hónapig várakoznia legközelebbi szerepére. — A Fiatal férjben Egressy gyönyörködte-

tett bennünket; csak azt nem szerettem, hogy nagyon sokat rángatta kabátja szárnyait.

IV.

Adatok a kritika titkaihoz.

(Pesti Divatlap, 1845)

A „Hirnök“ utolsó számaiban két lelkes honfi (egy név alatt) szent buzgalommal izzad, iparkodván engemet verseimmel egyetemben tönkre silányitani. Különösen ajánlom mindenkinek, hogy elolvassa, ki csak hozzá férhet, sőt kérem mindazokat, kiket csekélységen csak némely részben is érdekel, — hogy elolvassák. Az ott buzgólkodó két atyafi hajdani iskolatársam, kik már akkor kalapálták a kadencziákat, mikor én még azt sem tudtam, mi a költészet: bocskorszíj-e vagy martyrkorona? És ők azóta folyvást ütik a verseket és ezeknek özönével elárasztják a szerkesztőket rendre, de a szerkesztők oly impertinens embertelenek, hogy őket mind eddig nem mutatták be a közönségnek. És ez aztán vexa! és

dühbe hozza az embert, valamintségesen dühbe hozta az én fentisztelt iskolatársaimat s nem csoda, hogy dühökben épen belém kaptak, én belém, kire ők hajdanában csak olyan formán néztek le, mint néz le a nagy ökör a lábainál szaladó kicsiny kis pacsirtára. Hazám tiszta keblü, legszebb erényü ifjai, fogadjátok hódolatom tömjénét.

V.

Egy szó Tarczy Lajos urhoz.

(Pesti Divatlap, 1845.)

Tisztelt professor ur! Ha már nem volt ön szives — mint igérte — verseimből a Pápára járó példányokat elvinni s az illetőknek átadni, azt legalább szeretném, ha méltóztatott volna a dolog mibenlétét előfizetőimmel tudatni, kik mind tagjai azon társaságnak, melynek ön elnöke, mi által meg lettem volna kimélve azon piszkos megtámadástól a Hirnökben. Egyébiránt ha tudja azon hirnöki ur a körülményeket s mégis felszólalt: ugy ez csak becsületére válik,

de e becsületet nem irigylem tőle. Az ott hagyott példányokból csak egy jutott kezemhez, ha a többit megkapom vagy az árát, ki lesznek elégítve pápai előfizetőim, eddig méltóztassék őket megnyugtatni professor urnak; mert én oka nem vagyok.

Minthogy Pápáról van szó, izenem egy uttal annak a pápai hánykolódó ficzkónak, hogy „ki tudja, merre, hol? de lobogómmal találkozol", s e pár sort (bár ennyit sem érdemelt) azzal végzem, a mivel ő végzé: „az én kardom sem fűzfa."

VI.

Nyilt levél Vahot Imréhez.

(Pesti Divatlap, 1845.)

Kedves Imrém! Gömör egyik kellemes völgyében irom e sorokat K. R. uj barátom házánál, kinek vendégszeretete előtted is ismeretes. Mostanában nem igen csinálok verseket, miből az következik, vagy is mi annak az eredménye, hogy pompásan folynak napjaim. Akkor szoktam legdühösebben dolgozni, ha roszul van

dolgom. Egyébiránt van elég kész versem, sőt volt meg Pestről eljöttemkor is annyi, mennyi egy esztendőre is sok lesz, ennélfogva lapod nem szenved e részben fogyatkozást.

Ad vocem vers! a „Hirlapi méh“ csak dehonestálgat engem példás fáradhatatlansággal. Nem bánom; irjak oly hitvány verset, mint az egyszeri, ugynevezett csoda-szép költemény volt: ha bánom. Ismerem azt a szennyes inditóokot, melynél fogva a „Hirlapi méh“ nekemnekem esik; s hogy ezt teszi, nem csodálkozom miután tudom: ki az a derék bogár. Az is felötlött, hogy a Hirlapi méh azon írókat különösen kiemeli s magasztalja, kik az egykori Regélőben léptek föl. Tudod honnan van ez? én tudom.

A Honderű kritikusa meg a fölött lamentál, hogy nem akarok tanácsokat elfogadni. Már ebben igaza van. Biz én nekem nem minden ember tanácsa kell, olyan simplex frateré épen nem, mint ő, ki „a régi jó Gvadányi“ czimű versemet — per deos immortales! — ironiának véli. (A Hirlapi méh meg azt a kadenciát, hogy „tölts“, „bölcs“, rosznak tartja; hát nem kötözni való az ilyen ember vagy micsoda?)

Ezeken kivül az Életképekben még valami moly is rágódik rajtam.... no, ki látott ily xerxesi hadat? bizony még kikergetnek hazámból.... hohó! de már azt még sem teszik; nem vagyok olyan bolond, hogy egy-két bagoly huhogása által ki hagyjam magamat kergetni abból az országból, hol engemet annyian szeretnek .... minden kritikusi anathemák daczára is. Szeretnek engemet barátom, büszke indulattal irom le, mit napról napra mind inkább tapasztalok. És azt is mondhatom neked, hogy arczképemet erősen várják, erősebben, sem mint némely urak meg is álmodnák.

De térjünk okosabb dolgokra, mint a kritikusok. Népmánczomat a szamárról mindenféle éneklik, énekelték a gömöri restauration még a kortesek is. Magam is jelen voltam Rima-Szombatban e tisztujitáson, melyről bővebben tudósitanálak, ha nem készülnék az utazási naplómba irni, mit, ha Pestre megyek, Frankenburgnak adok..... ha ugyan elfogadja, mert régi jó indulata, ugy tetszik, csökkent irántam, miután ugy uszitja rám embereit. A föntebbi oknál fagva nem irok utam egyéb eseményeiről sem, csak azt adom tudtodra, hogy e hónap-

ban még Pesten leszek, s ismét ellátlak egy időre versekkel. Onnan aztán hova fordulok? nem tudom.

Ime levelem végéhez ért, s most látom, hogy még semmiről sem irtam, s most jut eszembe, hogy elfelejtettem: miről akartam irni tulajdonkép? No semmi, majd mire ölelni foglak, eszembe jut, s akkor szóval mondom el. Isten veled hát a viszontlátásig.

Petöfi Sándor,
majus 29. óta Gömörmegye táblabirája.

VII.

III. Richard király.

(Életképek 1847.)

Nemzeti szinház, február 13. 1847. Egressy Gábor jutalmára „III. Richard király" Shakspearetől.

Nem ismerek nagyobb lelki nyomorúságot az önzésnél, s van-e az angolnál önzőbb és így nyomorúbb, piszkosabb nép széles e világon? E nép nem ismer se istent, se embert, csak

saját zsebeit; zsebe a tengely, mely körül a föld, a mindenség forog, — e nép a megtestesült kétszerkettő, a megtestesült ős prózaiság s e népnek vannak legnagyobb költői, e népnek van Shakspeareje. Vajon ki intézi a világ dolgait: valami elméjében megháborodott sors-e, vagy egy kitanulhatlan bölcseségü isten? Akárki e mester, de rám gyönge szemü emberre nézve, ki nem látok a tenger fenekére, a világkormányzás mysterumainak mélységébe, csak legfölebb egy pár lábnyira a viz fölszine alatt s odáig is csak homályosan, rám nézve, mondom, igen borzasztó, hogy Shakspearet e pimasz nép vallja tulajdonának. Magyar létemre természetesen azt szeretném, ha magyar volna; s miután már nem magyar, lenne hát franczia, de más ne, mert más nem érdemel Shakspearet. Hiába pletykáztok, hiába kofálkodtok a francziák ellen, ők hibáikban is becsülendőbbek, szeretetre méltóbbak, mint akármely más nemzet erényeiben, legkivált pedig mint a desparatus német, ki leginkább hajigálja őket pállott szivének és penészes agyának rothadt gyümölcseivel. Csak annyit mondok nektek, hogy kedvesebbek az ur szine előtt a francziák hétköznapi ruhájok-

ban is, mint ti fényes ünnepi köntösben, mert ők tettek és tesznek az emberiség javáért, mig ti csak a magatok javát keresitek, vagy azt sem. „Honneur aux enfants de la France!“ zengi Béranger, s mondja utána minden becsületes ember.

Miről is kezdtem beszélni? igen Shakspeareről.

Shakspeare! változzék e név hegygyé s magasabb lesz a Hymalájánál, változzék e név tengerré s mélyebb és szélesebb lesz az atlanti óczeánnál, változzék e név csillaggá s ragyogóbb lesz a napnál. Talán a természet kamatra adott valami nagy szellemet még a hajdankorban s a kamatot esztendőnként a tőkéhez csatolta, s miután ez évezredek multával már megszámíthatlan összeggé gyaraporodott, terhe alatt leszakadt az ég s e roppant szellemkincs Angliának Strafford nevü városában esett le, egy gyapjukereskedő silány viskójába, épen mikor e jámbor atyafinak Vilmos nevü fia született, ki első lélekzetével beszítta, mi az égből rá omlott. Többeffélét lehetne mondani, mi tán nevetséges nagyításnak tetszik, pedig korán sem az. Shakspeare egy maga fele a teremtésnek. Ő

előtte tökéletlen volt a világ, s az isten, midőn őt alkotá, igy szóla: netek, emberek, ha eddig kételkedtetek, ezután ne kételkedjetek létezésemben és nagyságomban! Mind előtte, mind utána sem madár, sem emberi elme annyira nem röpült, mint Shakspeare. Megrabolta a természet minden szépségét; mi csak azt szedegetjük, böngészgetjük, mit ott hagyni épen kedve telt, vagy a mit elhozni méltónak sem tartott. Nincs az az indulat, nincs az a szenvedély, az a jellem, melynek mását nem adta, s oly festékkel, mely semmi idő multával sem veszti el színét, még csak meg sem halványodik; neki jutott örökül azon ecset, melylyel a világszellem a tarka földet, a fényes csillagokat és a kék eget festette, mik olyanok lesznek évezredek mulva, a milyenek voltak évezredek előtt.

III. Richard egészben véve nem tartozik Shakspeare legjelesebb művei közé, a többihez képest száraz és egyoldalú. Minden felvonásban s majd minden jelenésben átok és halál. A történet nem oly érdekes, mint Romeo és Juliában, s nincsenek benne szenvedélyek, mint Othelloban vagy Lear királyban, de tekintve a jellemfestést, e mű a legbámulatosbak egyike,

ott áll mingyárt Coriolán és Falstaff mellett. Richárd a gazság tökélye, nem tántorodik s nem sülyed el fokonként, nem véletlenül téved a rosz utra, hanem egyenesen fölteszi magában, hogy gazember lesz s ezt oly hidegvérrel, a milyennel más a kabátját ölti föl vagy veti le. Czélja az uralkodás, s ő nem tekinti az utat hozzá, csak a czélt; ehhez oly vidáman oly jó kedvvel megy, mintha illatos virágokon járna', nem pedig áldozatainak holt testein. Minden összehúzott szemöldöknél, minden szikrázó szemnél, minden fogcsikorgatásnál borzasztóbb e jókedv, e vidámság, e humor; a tenger mosolya ez, mely halkan ringatózva játszik a napsugarakkal, mig rajta összetört hajók romjai tévedeznek. De van egy jelenés e darabban, melynél nagyobbat, merészebbet nem irt Shakspeare, milyenbe belekapni kétségbeesett őrültség volna mindenkitől, csak oly korlátlan, mindenható erőtől nem, mint az övé. Ez az első felvonásbeli, koporsó melletti jelenés. A holt férjet kiséri neje a temetőbe; Richárd megállitja [e gyász-kiséretet s az özvegyet eljegyzi magának ott rögtön. Richárd formátlan, sánta, görbe vállú, rút arczú, Richárd volt a halott gyilkosa, s

mindezeknek daczára kivívja, hogy a most temetendő halott özvegye elfogadja tőle a gyűrüt, azon asszony, ki kétségbe van esve férje halálán, ki tudja, hogy férjét Richárd ölte meg, ki föllléptekor a föld minden átkát kiáltja a gyilkos fejére, s ki ezt át is akarja döfni. Richard saját kardját nyujtja neki, mondván: „ölj meg!“ az asszony czéloz; Richárd biztatja: „ölj meg, én öltem meg férjedet.... mert szép vagy és én szeretlek!“ Az asszony kezéből kiesik a kard, s nem sokára elfogadja Richárd gyűrüjét. E jelenésnek nincs párja nagyszerüségben. Ezt Shakspeare valamely deliriumában irhatta, mert józan észszel még ő sem merhetett ilyenbe fogni.

Egressy Gábor III. Richárdból oly alakot teremtett, a milyet vártunk tőle, a milyet csak tőle várhattunk. Nem szükség Egressy helyét kimutatnom a magyar szinészek közt, kimutatta már azt a közönség, hála istennek, habár sokára is; s szót sem érdemel egy pár bangó, ki még most is elakarja tőle disputálni az elsőséget. Ezek csak olyanok, mint kik a megfutamodott hadseregtől hátramaradnak, s töltéseiket kilövöldözik, nem is azért, hogy találjanak

hanem hogy terhöktől meneküljenek s aztán könnyebben szaladhassanak. Megmondom: mi a különbség Egressy és többi első rendü szinészeink között? ezek mindnyájan kitünök, vagy mea pace, remekek a magok nemében, Egressy pedig már minden nemben adott kitünőt, remeket. S ez a nagyság mértéke a művészetben ugy, mint a költészetben: a sokoldaluság; ezért nagyobb a drámában Shakspeare, mint Moliére, ezért nagyobb a lyrában Vörösmarty, mint Hugo Victor, ezért nagyobb a szinészetben Egressy, mint többi társai. Mig ezek csak egyes hangszerek, amazok közül mindenik egy-egy zenekar.

III. Richárd Egressy Gábor legsikerültebb legfeledhetlenebb alakjainak egyike. Már arcza olyan, hogy méltó volna márványba vésetni örök idők számára. Rettenetes arcz apró mosolygó szemeivel s nagy éhes szájával. Szemei a bűvös virágok, melyek magokhoz csalják az embert, s szája a feneketlen örvény, mely az embert aztán elnyeli. Valóságos anakonda-nézés, mely oda édesgeti a madarat a kigyó torkába. Ha ezen arcz álmodban megjelenik: mire fölébredsz, azt veszed észre, hogy véred el-

zsibbadt. S ez csak az arcz és a néma mosoly; hát mikor nevet, milyen nem emberi hang ez! mintha rozsdás ajtó csikorogna vagy mintha tigris köszörülné gégéjét, mely kiszáradt és vért szomjazik. Beszéde töredezett, szaggatott, egyenkent dobálja ki a szavakat, mintha tűhegyeket köpködne más szemébe.

Kiváncsi voltam az utósó fölvonásnak azon jelenésére, melybe Richárd a szellemek megjelenése után álmából fölriad, attól tartottam, hogy Egressy el fogja kiabálni a monologot, melylyel igy nagy tapsokat arathatni ugyan, mely azonban helytelen. Aggalmam fölösleges volt, annyival inkább, mert Egressy nem szokta föláldozni tapsért a müvészetet. A mint az ágyból fölugrott, elesett s nehány lépésnyire csúszott, s bekapaszkodott egy székbe, mintha az élő lény lett volna, mely őt ótalmazza. Itt félig fekve mondta vagy inkább suttogta el a magánybeszédet el-elfogyó lélekzettel. Mily jól esett ez óriási gazembert, ki eddig mások fejein járt, most a földön fetrengve, a legirtózatosabban szétdúlva látni, kétségbeesve, nyomorun, reszketve, mint az eltiport kigyó. S annál meglepőbb aztán a végelszántságában fölemelkedé-

se, hogy elrohanjon a csatába, hogy ha már élete oly utálatos volt, legalább halála legyen vitézi és igy kiengesztelő. Ekkép gondolta ezt Shakspeare, s ekkép adta Egressy Gábor.

Mi a jövedelmet illeti, az annyi volt, hogy jutalomjátékra Petrik vagy Röszler sem kívánhatna többet. Csekély számu, de válogatott közönség volt.... mert a páholyok üresen álltak. Hiába Shakspearehez müveltség kell, de nem saloni. Megköszönjük-e Egressynek, hogy tudva a körülményeket, ismét shakspearei darabot vett jutalomjátékaul? beéri-e Egressy akármilyen forró, de puszta köszönettel a költészet s müvészet nevében? Hagyjuk el, jobb lesz; eleget mondtuk már, hogy „nesze semmi fogd meg jól!“ A' világ minden köszönetéért sem adnak egy nadrágszíjat sem, melyre végső desperatiójában az ember magát fölakaszthatná. —

VIII.

Kun-Szent-Miklós, jun. 15.

(Pesti Hirlap, 1848.)

Eljött az idő, midőn nemzetté lett a nép s ő választja képviselőit az országgyülésre, nem pedig a nemesség. Kaptam az alkalmon; hogy a ki eddig az irodalomban képviseltem a népet, képviseljem most az országgyülésen is ..... ki ismerné jobban szükségeit, mint én? ki védelmęzné lelkesedettebben jogait, mint én? hiszen a nép az én vallásom, istenem!

Lejöttem szülőföldemre Kis-Kunságba, proclamatiót osztottam szét a nép között, azt a egész kerület választóinak igen nagy része lelkesedéssel fogadta, s egy hangon azt beszélték, hogy engem választanak követnek. Nehány napra fölrándultam Pestre, s mire ismét visszajöttem, oly borzasztó hirek kerengtek felőlem, milyek csak a legelvetemedettebb gonosztevőt illetik. Mindazáltal a szent-miklósi nép látni és hallani kivánt, hozzám jöttek deputatióban vagy

kétszázan. Elmentem velök a városházához, s bejelentettem a tanácsnak, hogy népgyülést fogok tartani. El akarák tiltani föllépésemet. Nem engedtem. Végre beleegyeztek oly föltét alatt, ha minden következményért magamra vállalom a felelősséget, s ha tartandó beszédemet előlegesen bemutatom nekik irásban. Az első feltételt elfogadtam, a másikat nem fogadtam el két okból, először mert magam sem tudtam még, mit fogok beszélni, másodszor mert, ha előre készitettem volna is beszédemet, nem azért törölték el marczius 15-én a censurat, hogy munkámat a tanács vizsgálása alá bocsássam. Azt kérdezte a biró, hogy miről fogok hát beszélni? mondám: a követválasztásról s azon rágalmakról, melyeket távollétemben rám kentek. Iszonyun fölforrtyant, hogy a követválasztásról szónokolhatok, de birói minden hatalmával tiltja, magamat a vádak alól mentenem. Oh birók példányképe! ellenem minden aljasságot hagyott terjeszteni s terjesztett ő maga is, és tőlem eltiltja, hogy ne merjem igazolni magamat! és ez ott történt a városházban, az igazság templomában.

Kiálltam a városház elé, s beszéltem az összegyült néphez a követválasztásról, és hall-

gattam a rám sujtott vádakról, nem a birói parancs következtétben, hanem láttam a nép arczáról, hogy ha csak emlitem is rágalmazóimat, (kik a városház egyik ablakából néztek) azonnal berontanak, s szétszaggatják őket, mint a rosz bankókat.

Még mikor a városház teremébe értekeztem az érdemes tanácscsal, véletlenül megcsördült oldalamon a kard, erre a nép ott kinn elkiáltja: „baj van, Petőfit bántják!“ s betódultak, és csak akkor csillapodtak le, midőn meggyőződtek, hogy nem akartak bántani. Elvégezvén dolgomat a tanácscsal, a nép harsogó éljenzés közt kisért ki, s a mint később megtudtam: mig beszéltem, közülök többen kinyitott bicskákkal álltak körülem .... azt hallották, hogy elleneim le akarnak engem beszédem közben rántani. . . El voltak határozva, hogy a ki hozzám nyul, irgalmatlanul legyikolják. Szerencséjökre moczczanni sem mertek, a népgyülés a legnagyobb renddel oszolt szét, s az egész város köznépe mellém esküdt, és azóta tántorithatlan hivem a mai napig.

Délután átrándultam Szabad-Szállásra egy kis körülnézes végett. Egy tanácsbelitől ma-

gától hallottam, hogy a nép csaknem kivétel nélkül részemen van, valamint a laczháziak és fülöpszállásiak is. Nyugottan mentem vissza Szent-Miklósra, semmi kétségem nem levén többé felőle, hogy én leszek a követ. Isten látja lelkemet, miért örültem a megnyerendő követségnek: dicsvágyból és hasszonlesésből-e vagy egyedűl azért, hogy a nép boldogságért és jogaiért küzdjek?

Mire visszatértem Szent-Miklósra; elleneim ujra szaporiták az ócsárlásokat, rágalmakat, hazugságokat ellenem, többek között, hogy az én délelőtti beszédemet egy] ujságból loptam, hogy most délután Szabad-Szállásba be sem ereszt ettek, hanem a város végéből visszakergettek stb.

Tegnapelőtt délután egy barátomhoz, kinél itt szállva vagyok, egy levél érkezett a várospecséttel s „Szabadszállás városa birái“ aláirással. Ez becsületére válnék a legutolsó kanásznak; a legelső — — — — — — Tartalma többek között: „Ezen fenyegető veszélyt a fanaticus izgató Petőfinek követünkűl magát feltolni akaró erélytelensége (???) okozá, kinek nálunk is voltak ugyan nehány követői,

kik elámittatva levén nem tudták, hogy mily vipera fajt akartak keblökbe rejteni; de hála a nemzetek nemtőjének, ezen polgárok fölvilágosodva átlátták, sőt elismerni készek, balvéleményeikből könnyen lehető végveszélyét kedves nemzetünknek. Petőfi egy polgártársunk azon kérdésére, hogy mikor leend már béke honunkban, azt feledé, hogy sohasem, mig ezen ország vissza nem száll azokra, kiké volt, t. i. a tótokra; — ebből átláhatni, hogy mily veszélyes lenne ily alacsony jellemű egyént több jeles hazafiak mellőztével személyünk országos képviselőjeül küldeni követnek, kiről fölteszi már minden polgár, hogy bennünket kész lenne eladni a legcsekélyebb árért. — Ilyetén állásában a dolgoknak, ma nálunk közgyülés tartatván, elhatároztatott, hogy tisztelt polgártársunk által tudtára adni kivánjuk Petőfinek, hogy ha személyes bátorsága és élete kedves, igen jól tenné, ha a jövő nemzeti gyülésre menő követ választására a jövő csötörtökön köztünk meg nem jelenik, mert a nép ingerült, s nem állhatunk jót, méltó haragja felgerjedésében lehető düheért" és a többi stb." — Barátom, kihez e levél intézve volt, átadta nekem.

Azt gondoltam, hogy e terroristicus levéllel csak elakarnak engem onnan ijeszteni, de elhatároztam, hogy ha igazán akármilyen ingerült is a nép ellenem, a rám árasztott becstelen rágalmak következtében meg fogok a választáson jelenni s az ingerülteket fölvilágositom és lecsillapitom ..... de ha ezt el nem érném is, ott leszek csak azért is, nehogy párthiveim méltó boszankodással azt mondják, hogy elhagytam őket, kik oly tántorithatlanul ragaszkodtak hozzám. Tegnap este felé átmentem Szabad-Szállásra. Egy ismerősömhöz szálltam. Midőn ott megláttak, az egész háznép iszonyu rémületbe esett, alig voltak képesek ennyit mondani:

— Az istenért, távozzék el tüstént, ebben a szempillantásban, mert mindjárt agyonverik. Tegnapelőtt majd éjfélig tartottak népgyülést ön ellen, s a népet fölbőszitették. A pap, kinek fia akar követ lenni, azt mondta: mihelyt be jön a városba, azonnal félrevereti a harangokat. Tavozzék, ha élete kedves!

Egy rokonom lélekszakadva futott hozzám, s ugyanezeket beszélte, s én már hajlandó voltam a visszafordulásra, nem a magam

személyét féltve, hanem feleségemet, ki velem volt. Gondolám, hogy agyon csak nem vernek, még bántani sem fognak, azt hiszem, de tudja isten, milyen scandalosus jelenet történik, hogy lássa, s hogy hallgassa azt végig feleségem? Mondám neki, hogy menjünk vissza, de ő határozottan azt felelte, hogy nem megyünk, itt kell maradnunk : ha agyon akarnak bennünket verni, jól van, verjenek agyon, hanem azt ne mondhassa senki, hogy te hátráltál.

Igy szólt feleségem, s én beleegyeztem, hogy maradunk, sőt azonnal fölmentem a városházhoz, ott nagyon meghökkentek, váratlan, ingyen sem remélt megjelenésemen. Leesett az álla valamennyinek. A főjegyző, ki egyetlen jó emberem Szabad-Szálláson, elbeszélte az ellenem tartott népgyűlést, melyben őt az érdemes tanács arra akarta erővel kényszeriteni, hogy engem hivatalosan rágalmazzon, becstelenitsen, mire ő, mint becsületes ember, természetesen rá nem állt. Nehány jelenlevő siheder szörnyükép mentegetőzött, hogy ők sohasem támadták meg jellememet, hanem csak elveimet. Oh ti ..... tudjátok is ti, mi az az elv!

A mint este felé visszamentem szállásomra,

számos gazdaemberrel találkoztam, kik mindnyájan nyájasan köszöntek. No, mondám, hiszen minden jól van, elleneim megszeppentek, a nép szivesen lát. Éjjel mintegy tiz óra felé muzsikaszó és kurjongatás keltett föl álmomból. A pap fiát éltették, mint követet. Kinéztem, ottkin, a ház népe mondja, hogy az egész várost itatja a pap. Miután látták a jó madarak, hogy semmi rágalommal, semmi gyalázással el nem hódithatják tőlem az embereket, a végsőre vetemedtek, borral és pálinkával vették el a szegény szánakozásra méltó nép eszét, hogy én ellenem és igy önnön maga ellen forduljon! Az ivás és orditás egész éjjel tartott.

Másnap korán reggel fölmentem a városházhoz, hogy ott bevárjam a vidékieket, s ha mindnyájan együtt lesznek, a választás előtt igazoljam magamat a rám dobált vádak ellen. Nehány perczig állhattam ott magamban, midőn mellettem e szót hallom „szemtelen.“ Oda pillantok, ki szólt? hát egy tiszteletre méltó individuum, ki fiatal korában az apámtól negyven bankó forintot kért kölcsön, adott is neki. Később tudta meg az apám, hogy a jó madár saját apjától puskát, pisztolyt és lovat lopott s el-

ugrott: pusztai betyárnak. Egy ideig betyárkodott, az uton elfogták s utóbb szabadszállási biró lett, és ettől fogva nem a szomszéd határokat, hanem csak születése városát lopta. Ez az ember mondta nagy részegen mellettem, hogy „szemtelen.“ Meg sem gondoltam, hogy rólam beszél, s mint feléje fordulok, azt mondja: „igen, igen, szemtelen! mit szemtelenkedik itt?“

Oda léptem hozzá, s igy szólék:

— Kérem az urat, válogassa meg a szavakat.

— Nem válogatom meg a szavakat, felelt részegen: hogy mer az ur itt szemtelenkedni?

— Még egyszer ismétlem, szólék, válogassa meg a szavakat.

Mire ezt kimondtam, azt vettem észre, hogy körülvett egy egész dühöngő részeg csapat. A jel meg volt adva, mindenhonnan tódultak felém, s több, mint száz torok orditá körülöttem:

— Ez a hazaáruló, ez az akasztófáravaló muszka spion, a ki el akarja adni az országot: szaggasd szét, üsd agyon!

— Megálljatok, polgárok, kiálték, hagyjatok szólni, hadd igazoljam magamat!

— Nem hagyjuk szólni; agyon ütjük! igy üvöltöttek iszonyu szidalmak, piszkolások, káromkodások között. Ekkor már a kapu alá toltak; látván, hogy szóhoz nem jutok, kérdém, hol a biró?

— Én vagyok, mit akar? szólt egy vén ember.

— Biró uram, mondám, felelős lesz érte, ha bántanak!

— A leszek, ha lehet, válaszolt a biró; jöjön hát föl.

Fölkisért az emeletbe. Ott találkoztam a követválasztási bizottmány elnökével, egy kicsapott notariussal, ki a népgyülésen azt nyilatkoztatta, hogy ha a nép agyon nem ver, ő fog agyon lőni.

— Ugyan minek jött ide, hogy mert ide jöni? szólt ez, miután a nép ugy föl van ingerülve ön ellen?

— Ki ingerelte föl? én-e vagy önök? feleltem, egyébiránt ez nem kérdés, csak annyit mondok, hogy ön és a biró felelősek értem.

— Ha ebben a pillanatban el nem takarodik ön a városból, felelt a kicsapott notarius, mi nem kezeskedünk életeért!

— Igy hát nincs mit tennem, szólék, mint távoznom, de arra ügyeljenek, hogy ne csak személyemet ne bántsák, de még csak ne is insultáljanak. Valóban gyönyörü! igy értelmezik önök a szabadságot? igy gyalázzák meg önök saját városukat, melynek neve Szabad-Szállás!

— Az a szabadság, felelt a követválasztási bizottmány elnöke, a kicsapott notarius, az a szabadság, hogy a ki nem tetszik a népnek, azt kikergetik a városból.

Ez alatt feljött a pap is, ki fia érdekében huszonnégy akó-borral predikáltatott az éjjel a népnek s biztatott, hogy ne féljek, nem fognak bántani, csak távozzam.

— Ne féljek? szólék, hát jöttem volna-e ide, ha félnék!

Lekisértek az udvarra: a városház előtt még mindig orditott a részeg tömeg. Fegyveres nemzetőrök álltak elő és körűlvettek.

— De igy gyalog csak nem utazhatom el, mondám, be kell várnom, mig kocsim megérkezik Szent-Miklósról.

— Addig nem várhatunk, szólt a kicsapott notárius, mindjárt indulnia kell önnek, tovább nem tartóztahatjuk a népet. Majd szerzünk mi kocsit ..... hajts utánunk kocsis!

S mentem a város végéig, hol szállva voltam, gyalog, körülvéve a fegyveres nemzetőröktől: csak az hiányzott, hogy kezemet hátra nem kötötték. Fölrakták holmimat, fölültem feleségemmel, s indultunk Szent-Miklósra. Már jó darabig mentünk; midőn rákiáltok a kocsisra:

— Hová megyünk, hisz ez nem a szentmiklósi ut!

— De biz, uram, felelt a kocsis, de nem az országut, majd ott a bösztöri csárdánál rátérünk.

— Hát miért nem megyünk az országuton?

— Megparancsolták, hogy ne azon vigyem az urat.

Én elhallgattam, meg nem foghatván, miért történt ez? mikor már jó messze haladtunk, véletlenül az országut felé pillantottam, s láttam nagy távolban az én zászlómmal a szentmiklósi és laczházi kocsikat, melyek mind az én embereimet vitték. Ekkor világosodtam föl ....

igy játszottak ki, hogy embereimmel ne találkozzam. Irtóztató dühhel értem haza. Dél felé visszajöttek a szentmiklósiak és laczháziak hasonló dühhel, s ők beszélték el, mi történt velök.

Már mikor Szabad-Szállás felé mentek, a bösztöri csárdánál egy ember igy fogadta őket a pap fiának nevében:

— A ki nem Petőfi, ide jőjjön, és egyék, igyék, a ki pedig Petőfi, be ne menjen Szabad-Szállásra, mert mind agyonverik!

Embereim közül egyetlen egy sem tántorodott el, sem a csábitásra, sem az ijesztésre. Szabad-Szálláshoz érvén, a város végén azzal fogadták őket a helybeliek, hogy Patőfi már eltávozott, ő maga kérte a tanácsot összetett kezekkel, hogy csak vitessék el őt; de azért be ne vigyék azt a zászlót, melyen Petőfi neve van, mert mihelyt egy lépést tesznek vele, végök van. Barátom, kinél szállva vagyok, több bed magával bement a városházhoz, kitudakolni a dolog mibenlétét. A mint nevemet említette, rákiáltottak, hogy ki ne mondja nevemet, mert halál fia lesz. — Hirtelen zaj támadt,

hogy a város végén összeütköztek a helybeliek és a szent-miklósiak. Erre a bennlevő szent-miklósiak kifutottak társaik védelmére, de a hir szerencsére csak koholmány volt. Tanácskoztak, mit tegyenek, bemenjenek-e vagy sem? az odavalók föl voltak fegyverkezve puskákkal, sőt kaszákkal és vasvillákkal is. Jött egy deputatió a városháztól, hogy nincsenek felfegyverkezve; jött másik deputatió, mely azt mondta, hogy a bemehetnek bizton, mert már lerakták a fegyvert. E nyilatkozattal elismerték, hogy csakugyan fölvoltak fegyverkezve, s az én embereim, kiknél még bot sem volt, azt mondván, hogy a mint letették, föl is vehetik ismét a fegyvereket, visszafordultak, de azon szándokkal, hogy ha engem még utólérnek, visszavisznek magokkal a választásra, ha mindnyájukat lelövöldözik és agyon verik is. Szerencsére, csak itt Szent-Miklóson találkoztak már velem, hol csendre és rendre intettem öket, azzal biztatván, hogy a törvény majd elégtételt ad nekik, miben nem kételkedem.

Szabad-Szálláson egy hanggal, szavazás nélkül kikiáltották követnek a pap fiát, kiről

legyen elég megjegyezni, hogy Szluha teremtménye.

Ekkép ment végbe a követválasztás. Nem hamisitottam egy tényt sem, de csak egy szót sem.

És azok, kik igy ellenem lázitották [a népet, örökké azt beszélték, hogy én lázitottam, én vagyok a lázitó, én, a ki mindig csillapitottam, rendre intettem a népet, s meggátoltam az összeütközéseket.

Sohasem ostromoltatott szemtelenebbül a becsületesség és igazság. Azzal kezdték, hogy gyűlöltté tegyenek a nép előtt nyomtatott proclamatióm által, mit tolakodásnak magyaráztak. Ezzel nem boldogulván, azt hozták föl, hogy republicanus vagyok, „Soha se bánjuk mi, ha republicanus is", felelt a nép, „hadd legyen, azért követünk lesz." — „Ez azon ember, szóltak elleneim, ki ellensége ministeriumunknak ....." ; erre a nép ugy válaszolt: „Nem bánjuk mi akárkinek az ellensége, de minekünk barátunk, azért követ lesz. A ministerek nagy urak, lesz elég barátjok az országgyülésen ; nekünk pedig vagy sem." Midön az effélék se használtak, kezdtek

becstelenitení, hogy én olyan ember vagyok, kinek már Pesten nem is szabad szólnia, kit Pestről kitiltottak, kinek megbukását, bezáratását, agyonveretését jó szivvel fogja venni a ministeriun és az egész nemzet, s hogy én az ilirnek, orosznak s ki tudja kinek el akarom adni az országot, s minthogy még ezen gyalázatosságok által nem hitték biztosnak győzedelmöket, utoljára leitatták a népet, s a részeg tömeggel erőszakosan buktattak meg.

És ennek ma kellett történnie, hogy engem, mint orosz spiont mint hazaárulót agyon akart verni a magyar nép, ma junius 15-én .... ma három hónapja, hogy márczius 15-ike volt, midőn első valék azok közt, kik a magyar nép szabadságáért szót emeltek, sikra szálltak! — De én azért nem a népet kárhoztatom, hanem ámitóit, félrevezetőit, kiket egykor a törvény és az isten egyaránt meglakoltat...

A nép én előttem szent, annyival inkább szent, mert gyönge, mint az asszony, s mint a gyermek.

IX.

Jegyzet

a Vörösmartyhoz czimzett vershez, midőn a nemzetgyűlésben aug. 21-én a hadügyben a többséggel szavazatt.

(Életképek, 1848.)

Én ha verset irok, nem irom a magam mulatságára, hanem irom azért, hogy kiadjam, hogy mások gyönyörködjenek benne vagy okuljanak rajta. (Elérem-e czélomat vagy nem? az nem tartozik ide.) Sokan voltak, kik e költeményem kiadását ellenezték. Nem tehetek róla. Én érzem a legnagyobb fájdalmat, hogy erre kényszerülve vagyok, mert én szerettem, én tiszteltem legjobban Vörösmartyt mindazok közt, kik őt valaha szerették, de elveimet még sokkal jobban szeretem és tisztelem, mint őt. Szivem sajog és vérzik, de kérlelhetlen maradnék, ha elvérzeném is belé. Brutus talán sírva szúrta le jóltevőjét, apját, Caesart, de leszurta. Hogy Vörösmartyt elitélem, nagy áldo-

zat, melyet szivem tesz elveimért, de bármily nagy ez áldozat, kész vagyok és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim!

X.

Első és utolsó felszólalásom egy .... dologban.

(Életképek, 1848.)

Jókai Mór szerkesztő társam az Életképek előbbi számában egy nyilatkozatot bocsátott ki ellenem, Vörösmartyhoz irt versemet illetőleg, s tette ezt hirem és tudtom nélkül. Ha én e nyilatkozat indokát nyilvánosságra hoznám, a közönség azonnal tudni fogná, mit tartson Jókai felől? mert annak indoka minden inkább a világon, mint Vörösmarty iránti tisztelete, de én nem hozom napfényre azon indokot, mert nem elvem magánügyeket közrebocsátani, nem akarok oly fegyverrel vívni, melynek egyik vége legyőzné ugyan ellenemet, de a másik vége engemet beszennyezne. Elhagyom tehát a nyilat-

kozat indokát, csak a nyilatkozatra magára teszem neg észrevételeimet. Scandalosus dolog, két szerkesztőnek a magok lapjában egymás ellen sikra kelni, de ő dobta le a keztyűt, s én moralis kötelességemnek tartom azt fölvenni; van azon nyilatkozatban öt impertinentia", mit nem hagyhatok szó nélkül.

1-ső ..... Azt mondja Jókai: „nem ismerem el, hogy költőnek joga legyen költő társa felett itéletet hozni", s épen azon czikkében, melyben ezt mondja, megitél ő és pellengére állit engemet. Vagy ez holmi Petőfiféle kicsinységeknek nem szabad, de a Jókaiféle nagyságok kivételei e szabálynak?

2-ik ..... Azt mondja: „bár én is szeretem a magam elveit, de azért a más elveit is tiszteletben tartom" stb., s ugyanekkor az én elveimért amugy hűbelebalázs módjára nékem esik.

3-ik ..... Azt mondja: bárha Petőfi elfeledkezhetik is azon háláról, mivel Vörösmartynak tartozik, én nem feledkezhetem el arról, mivel én tartozom neki." Tehát Jókai hálátlansággal vádol engemet, s ugyanekkor, engemet vádolván, ellenem kezet emelvén, . .

. . . . . hálátlanságba esik. Én nem tudom, mennyi hálával tartozik Vörösmartynak, de azt tudom, hogy a mennyivel tartozik Vörösmartynak Jókai, tiz annyival tartozik én nekem, ha egyébért nem, már csak azért a több mint baráti, több mint testvéri, több mint atyai szeretetért is, melyet rá hosszu éveken át pazaroltam. Talán emlékszik a közönség egy költeményemre, melyet Jókaihoz irtam nehány év előtt. E költeményre többi barátim azt mondták: „te Jókait szereted legjobban? te ő benne bizol egyedül? majd meglátod, Jókaiba fogsz legjobban csalatkozni, Jókai lesz leghálátlanabb irántad.“ Én kinevettem őket, sőt megharagudtam rájok, pedig im a következés mutatja, hogy igazok volt!

4-ik . . . . . Azt mondja: „nem ismerem el lapunk elvei közé tartozandónak azt, hogy valakit kihallgatás nélkül elitéljünk“ stb. Hát állitottam én azt, hogy azon elvek lapunk elvei? nem a magam elveiről beszéltem én ott? és végre kihallgatás nélkül itéltem én? tagadom, mert mielőtt kiadtam versemet, igen hosszan beszéltem e felől Vörösmartyval a nélkül, hogy capacitálni tudott volna. De ha mingyárt

nem beszéltem volna is vele, tény volt előttem, melyből itélhettem és itéltem.

5-ik és legnagyobb .....: hogy Jókai az egész nyilatkozatban oly fennhangon, oly categorice, oly leczkéztetőleg beszél velem, mintha praeceptorom, mintha mesterem, mintha gazdám volna. Az imént vádol engemet feledékenységgel, s ő felejti el, hogy ő az én tanitványom, az én kis öcsém volt, hogy ő az én szárnyaim alatt nőtt fel. Egyébiránt jól teszi, hogy elfelejti; s felejtsen el még sok mást, kivánom az ő javára, különben sok lelkifurdalást fog szenvedni az életben.

Jókainak ama nyilatkozata után kettőt kelle tennem: kiadni ezen ellennyilatkozatot s kiadóinknál fölmondani a szerkesztést. Megtevém mind a kettőt, s igy be van a dolog fejezve. Szerződésünk ezen év végeig tart; ez év utósó napján megszünöm az Életképek szerkesztő- és dolgozótársa lenni.

KÖLTEMÉNYEK.

I.

ELSŐ KISÉRLETEK.

A hütelenhez.

(1838.)

Esküszegte lányka! emlékezzél
Arra, a midőn: „oh meg ne vessél“,
Igy imádva téged kértelek.
Légy kegyelmes én irántam s szíved
Add nekem, ki csak tenéked híved
Voltam és leszek, mig létezek.

Akkoron kérő keblemre dülve,
Szerelem tüzétől fölhevülve,
Ezt rebegték csalfa ajkaid:

„Hő szivem tied csak, drága lélek,
Esküszöm, hogy csak tenéked élek;
Szünjenek könyüid, bánatid."

Én ez által istenülve lettem,
És keserves sorsom elfeledtem,
Emma gyöngekarjaid között.
Édenek nyilának én előttem,
Nem borultak föllegek fölöttem,
Tőlem a bú mind elköltözött...

Ámde mily rövid volt boldogságom,
Mily korán eltüne mennyországom,
Én ah nem gondoltam volna azt!
Estem édenből nagy pusztaságra,
És juték keserves árvaságra,
Marja a bú szivem és hervaszt.

Hő imádod s kedvelőd elhagytad,
Szivedet te ismét másnak adtad,
Engem elfeledve csalfa lény!
Jól van! én lemondok mindenről már,
Engemet kietlen puszta hely vár
Éjszak hófödözte bús ölén.

Isten veled hát örökre, édes
Tárgya hő szivemnek, oh negédes
Csalfa Emma isten véled hát!
Majd ha egykor értem, szinte árva,
Eljöszsz, éjszaknak havát bejárva,
Megleled hű múzsafid porát.

(Selmecz.)

Szeberényi Lajos emlékkönyvébe.

(1839.)

Kegytelen a végzet; nem hagy sok időig örülni
Minket együttlétünk édeni napjainak.
Ámde az a földnek bármely részére ragadhat,
Érted ezen kebel ég s leszen örökre hived.

(Selmecz.)

Dalforrás.

(1842.)

Költőnek lenni isteni,
Én is költő leszek!
Varázserővel szívemet
E vágy szállotta meg.

S e vágy nem szünő lángiban
Mindegyre égtem én;
Ragadtam végre a kobozt
Nagy tüzzel, hevenyén.

S hogy énekem röpülete
Fellengezöbb legyen,
Telt hordóhoz vevém magam,
Pinczének mélyiben.

Míg fejtörés között idöm
Itt lassan mendegélt:
A — nem mondhatnám szük — torok,
S a csap nem vesztegelt.

De bár mint törtem fejemet,
S levék borral tele:
Hiában! a csigázott ész
Egy kukkot sem szüle.

Végpontra szállt a türelem!
Még egyszer jót iszom;
S manó vigye, ha éneket
Ugy sem zeng kobozom.

S a csapnak estem nagy mohón
Gondolva ezeket,
De ó hallatlan bosszu! a
Csap már nem csepegett.

Zajló kebellel álltam ott,
Bennem harag gyuladt,
És megragadtam s vágtam a
Hordóhoz lantomat.

Felhangozott a kiürült
Hordónak kebele...
S o üdv, o kéj a fejtörő
Titok kulcsot lele.

Belőlem — végre rájövék —
Költő miként leszen:
Im, telve hallgatott s konog
A hordó üresen.

Éhezni kell, éhezni hát,
Ki költő lenni vágy,
Éheztem én is... s folyt a dal
S enyém a myrtuság.

(Pápa.)

Változó ízlés.

(1842.)

Mint szerettem a cseresznyét
Gyermekéveimben én!
Csak cseresznye kelle nékem;
Nem volt szebb szín, édesebb nem
Terme a föld kerekén.

Nem kellett cseresznye többé,
Gyermekéveim után:

Mert az ajak édesebb volt,
Mert az ajkon szebb pir lángolt,
Melyet nyujta szép leány.

És az évek ballagának,
És fejemben ért az ész,
S jóra jöttem valahára!
Most szemem a lyány ajkára
Szinte egykedvüleg néz.

Mert a rószanedvhez képest,
Mely Menésnek bérczfokán
Omlik kéjes kedvet adva;
A lyány édes bájos ajka
Keserü és halavány!

(Pápa.)

Ideál és való.

(1842.)

Dalra dalra néma húrok!
Lengj elömbe, ideál;
Hagyd hevülni képzeményim
Égi fényed bájinál.

S száll egéből ideálom
És az ott — mely rózsaszál?
Ah a lyánka ablakából
Ablakomra kandikál.

S ideál és szép leányka
Engemet hevítnek.
Kit tekintsek, kit daloljak?
Mondjátok meg istenek!

Képzetem varázsalakja!
Tünj egedbe, tünj tova;
Való kell a föld fiának,
S költő — nem föld fia?

(Pápa.)

Ifjú a pataknál.

(Schiller után.)

(1842.)

Forrás mellett ült a gyermek,
Koszorukat kötözött,
S látta őket elragadtan
Tünni a habtáncz között.

Éltem igy röpül, miként a
Forrás fáradatlanul,
S mint a koszoruk sietve
Ifjuságom elvirul.

Ne kérdjetek, mért búsongok
Éltem rózsa-idején,
Minden örvend és reményel
A tavasznak jövetén.
Ámde, az uj természetnek
Ébredő hangezrede
Kebelemnek rejtekében
Csak nehéz bút költhete.

Nem víditnak a vigalmak,
Melyeket nyujt szép tavasz,
Egy köt engem csak; közel van
S mégis messze tőlem az.
A kedvelt árnykép elébe
Vágyva nyujtom karomat,
Hajh nem érem el, s ez érzet
Csillapítatlan marad.

Jöj le, jöj, oh szép leányka!
Hagyd kevély lakod falát,

Majd virágit a tavasznak
Kebeledre hintem át;
Ime dal zeng a berekben
S tiszta zajjal jár az ér,
Egy boldog szerelmi szivpár
Kis kunyhóban is megfér.

(Pápa.)

Tünődés.

(1842.)

Ifjú koromnak ébredése
Ah! oly tündéri szép vala,
Miként a koszorus tavasznak
Varázst mosolygó hajnala.

Hű lyánka dűle karjaimba,
Hű lyánka csókja égete,
S mennynek röpité képzeményim
Hespertüzű tekintete.

S az érzemény, mely lelkesítve
Dagasztá e meleg kebelt,
Rózsás berek lombsátorában
Szelíden ömlő dalra kelt.

Lejárt az év, s a fáradatlan
Idő új évet alkota;
A kellemgazdag ifjúságnak
Elhulla báj vírulata.

S nincs már a lyánka karjaimban,
És hervad a phantasia,
Az istenitő boldogságnak
Ekkép ki kelle halnia!

Ti fönt a menny kék tengerében
Mosolygva fürdő csillagok,
Trónjához a szent végezetnek
Olyan közel kik állotok,

Melyik ragyog reményt szivembe,
Melyik ragyog közűletek?
Hogy egykor még örömre kelni
Nem lészen tiltva véletek.

Akár a lyánka hű ajkáról
Szedvén új édes csókokat, —
Akár ha szárnya képzetemnek
Dicsőbb világokhoz ragad.

(Pápa.)

Szin és való.

(1842.)

I.

Némul a hangszerek zenéje
A függöny fölrepül,
S az arczokon kiváncsiságnak
Csendes figyelme ül.

És ékes szinpadon a múzsa
Kegyelt papnéja áll,
Bájlóbb a kikelet kertének
Minden viráginál.

És óh midőn szavak születnek
Az ajkak biborán, — —
Nem, igy nem énekel tavaszszal
Pacsirta s csalogány.

S mit benne látsz megtestesülve:
Erény és szerelem;
S a néptömeg varázslatánál
Kéjtengerré leszen.

Hódolva a dicső művészet
Magasb hatalminak,
Éljen-zaj és örömkiáltás
És tapsok hangzanak.

De a zajongó nép között áll
Az ifjú mereven,
Ah! érzeményi zavarának
Nyelvet, szót hol vegyen?!

Egy új világ nyilik szivében
Egy új édenvilág,
És benne lángoló szerelme
Az illatos virág.

II.

A barna leples éj
Nyugalmat osztogat,
De ah! az ifjunak
Nyugalmat az nem ad.

Zajló küzdés szivén
Szerelmi, égető,
Mely tarka gondolat-
Fűzért tünödve sző.

„El, el! meglátni őt,
Az égi szép szemet,
A melynek e kebel
Imádó rabja lett;

Meglátni a szelid
Angyalvonásokat,
Melyeknek bájain
Sziv és ész elakad;

S a tündér-termetet,
S a hullámzó kebelt,

Hol a kecs istene
Két rózsatrónt emelt,

Meglátni asszonyok
Legszebbje tégedet,
Minőt az ég csupán
Egyszer teremthetett!“

S az ifju elsiet
Szerelme vágyiban,
A kedves hely felé,
Hol istennője van.

„Ti ablakai fölött
Irigy őr-kárpitok!
Pillantanom reá
Ó kérlek, hagyjatok!“

— Rejtsétek a szobát
Hiven óh kárpitok!
Szivszaggató miket
Az ifjú látni fog:

Csók és édes szavak,
S szerelmi jelenet.... —

Oh bűn, oh förtelem... !
Szerelmet pénz vehet!!

III.

Szinházba sergesen tódul a nép,
Csudálni a művésznő érdemét;
S mig hangja lelkesült szivekbe hat,
Uj és uj érdemkoszorút arat.
S az ifju?.... Az ifju tetszés-zaja
Fel-felzeng bájoló játékira,
De ah! titkon folyó könyűiben
Kihalt a néma kínos szerelem! —

(Pápa.)

Elegia egy várrom fölött.

(Mathisson után.)

(1842.)

Nyugszik esti szürkület fátyolában
A halk táj, s a berki dal kivesz
Még csak itt, az agg falak körében
Egy tücsök busongva zengedez,

Csend lebeg le fellegetlen égről,
Lassan mén a csorda mezejéről,
És a fáradt földmives halad
Megnyugodni ősfedél alatt.

Itt az erdőkoszorús tetőkön,
Az enyészet töredékiben,
Hol reám a multból borzalom száll,
Bánat! e dalt neked szentelem.
Búval gondolom, hogy mik valának
Hajdanán e porló maradványok,
E tornyos vár állt fenségesen,
A hegyeknek szirttetőiben.

Ott hol oszlopok sötét kövére
Bút susogva hajlik a repkény,
És a puszta ablak üvegén át
Csillog szomorún az esti fény;
Az atyának ott talán könyűje
Áldva perge bátor gyermekére,
Kinek hirsóvárgó kebele
Vágyva néze harcznak ellene.

Béke véled! szólt az őszült bajnok,
Átövezve hősi karddal őt,

Soha többé vagy térj győzve vissza:
Érdemelt meg őseid nevét!
És a nemes ifjunak szemébe
Rémitő láng szálla, arcza ég,
Rózsáknak viritó kerteként,
Melyre biborhajnal hinte fényt.

És arszlánszivű Richardként harczba
Akkoron röpült a dalia,
S mint erdőnek a viharban, kellett
Ellenének meghajolnia.
S mint virágos partu ér szeliden
Szállt meg sziklavára teremében,
Az örömkönyűt siró atyát
És ölelve szép menyasszonyát.

Ah gyakorta a szorongó kedves
Erkélyéről néz a völgy felé,
Vért, pajzs csillog estnek aranyában
A paripa nyargal, híve jő;
Hallgatólag jobbját neki nyujtja,
S áll majd halványan, majd elpirulva,
De mi szende szemeiből szól,
Olyat Petrark' s Sappho sem dalol.

Hol bagolyfészkek fölött terülnek
Durván összebonyolult füvek,
Ott a billikom vidáman csenge,
Mig a csillagok kiégtenek,
Terhesen vitt harczok diadalma
És a szent csaták szörnyü kalandja,
Míg emlékezetben újra kelt,
Kedvvel tölté a zord hőskebelt. —

Ó mi változás! most borzadályos
Éj takarja a dicső helyet,
S esti szél nyög busan, hol erősek
Vigadának áldomás felett,
Ott magányos kórók lengedeznek
Hol lándzsát és pajzsot kért a gyermek,
Ha riadván a harcztrombita,
Csataménre pattant az apa.

Elhamvadtak a hatalmas csontok
Immár a borongó föld alatt,
Félig süllyedt kő alig mutatja,
Hol találták végre nyugalmukat!
Mennyi lett játéka a szeleknek,
Sirjaikkal emlékeik is vesztek,

A vitézkor fénytettei felett
Feledés üz barna fölleget. —

Igy enyész az élet dicsősége,
S hatalomnak álomképzete!
Igy merül a gyors idő röptével
Égbe minden, a mit föld szüle:
Hamvveder, szánt az emlékezetnek,
Halhatatlanság-igérő ének,
Győztes főt koszoruzó babér,
S tett, a melyet ércz, márvány dicsér

Minden a mi bájol, s vágygyal tölti
Itt a porban a nemes kebelt,
Eltűn, mint az őszi nap sugára,
Hogyha vész a láthatárra kelt.
Kik vigan ölelkezének este,
A korány arczukra már bút feste,
A barátság is, s a szerelem
Kéje vész a földről jegytelen.

Édes szerelem, rózsás ösvényed
Pusztaság tövisével határ,
S te barátság aetheri világa,
Egy rögtön vihar homályba zár.

Kábaság a hir, fenség, hatalmak!
A koporsók egyiránt takarnak
Éjbe büszke föld-uralkodót,
S reszketeg fejű zarándokot.

(Pápa.)

Ideál.

(1842.)

Küzdő gerjedelmek, fény, homály, csapongó
Vágyak és remények tarka serege!
Melyek majd borongva, majd derengve kelnek,
Indulat-csatáit a zajló kebelnek
Ah ki festi le?

Mért e láng, e hullám dagadó eremben?
Honnan e feszitő érzet keblemen?
S szomjazó hevökben a zajongó vágyak
Lenge képzeletnek karján merre szállnak,
Merre szüntelen?

Mely varázserőnek bűvös ihletése
Ah mi készti zengő dalra lantomat?
És a dal ha fölzeng, ujra vaj, mi némit?
Mert a hur beszélni szivem érzményit
Nem lel hangokat. —

Messze messze szállnak érzeményim innen,
Ó a puszta föld! ez nem az én hazám;
Itt a bús valónak hervatag körében
Bájoló alakkal édesen, szeliden
Mi mosolygna rám?

Fenn, elérhetetlen égmagas tetőkön
Isten szép alakkal rózsafénybe áll,
Mely után epedve küzd a hév indúlat,
Mely után e szívnek dobbanása gyúlad,
Ott az ideál!

Ott lebegsz előttem tündér fátyolodban
A hajnal biborszin leplén szép alak!
Ott lebegesz az alkony elhaló tüzénel,
S szende fényhomályán a merengő éjfél
Holdsugárinak.

És ha zúg a szélvész romboló csatája,
És ha nyőgve sir a berki csalogány,
És te lengsz elömbe, hogyha sujt a bánat,
S hogyha keblem éjen kéj koránya támad
Kincsaták után. —

Lelkesült idegről száll feléd az ének,
Forró érzeményim szállanak vele;
Oh ki élsz ragyogva túl a földhomályon,
Hald meg e sovár szűt, égi ideálom
Tiszta kebele.

Jöj le bájaidnak szép gazdagságában,
Jöj egy pillanatra túlvilági lény!,
Jöj, ez árva lét hogy elfeledve légyen,
Hogy szelíd ölednek enyhe édenében
Üdvezüljek én.

Hervadok, te érted hullanak virágim,
Mint a gyenge rózsa nyári hév alatt,
Légy keserveimnek édes égi bére,
Hintsd e sorvadó ajk égető tűzére
Szellemcsókodat!

Vagy ha zárva tőled e világ határa,
Oh ha karjaimba jönöd nem szabad!
Ints, ragadj fel hozzád egy varázserővel;
Ints, hagyj összeforrni fényed szépségével,
Nélküled hajh éltem kin és kárhozat!

(Pápa.)

Tolvaj huszár.

(1842.)

I.

Ló dobog, por kél az uton,
Zeng a harsány trombita,
„Kvártélyt kisbíró! Huszárok
Szállanak a faluba.“

És hogy jöttek, hogy megálltak
A vitézi sergek;
Aggalom s öröm vegyülve
A lakókat szállta meg.

Aggalom s öröm szivökben
Nem hiában lakozik:
A huszárok csinosak, — de
Kissé hosszuk ujjaik.

„Jól vigyázz mindenre, lyányom, —
Mond az aggódó anya, —
Ne hogy ez vagy az házunktól... —
Vélök elvándorlana..."—

II.

Ébred a hajnal sugára
Véle ébred a huszár;
Lóra pattan, induló zeng,
S messze föld fogadja már.

És merengő fájdalommal
Néz utánok a leány;
Köny pereg le szép szeméről,
Mély fohász kel ajakán.

Miért leányom e busongás?
Szólj mi történt vaj veled?

„Jó anyácskám meglopának,
Egy elvitte szivemet.“

(Pápa.)

Lehel.

(1842.)

A kürtkebelbe fú Lehel,
S a kürt riadva énekel
Vad éneket csatára;
S szilaj szikrát ezer szem hány,
És nyul kifent aczél után
Ezer kéz, hallatára.

A kürtnek harsogó szava
Még egyszer szóla tétova,
És összeütközének:
Hadur világduló fia,
S a boszuló Germania,
Mind harczszomjas legények.

Iszonyterhes lőn a csata
Vérnek patakja árada,
Mezők tiport füvében,
És por közé a hadfiak
Sürűn omolva hulltanak,
Mint gabna jégesőben.

Még dúl soká az ütközet,
S még diadal nem nyujt kezet
Sem ennek, sem amannak.
Még a koromsetét halál
Honába kard csapásinál
Ezren s ezren rohannnk.

A sors koczkája vetve van,
És hajh!... serege csúfosan
Leverve nyög Lehelnek.
S kiket nem ére a halál,
Kardok duló csapásinál,
Rablánczon vesztegelnek.

„Hogy többé ránk ne törjetek,
Bitóra tüsténT véletek,
Rablók gonosz csapatja!“ —

Kihez hajolt a győzelem,
Parancsszavát a fejdelem
Ily büszke-durván adja.

„Elő vezér! elő veled,
Elsőség illet tégedet,
Hadd lássuk szörnyü képed.
Olyan magasra emel-e
A magyarok nagy istene,
Mint én emellek téged?“

S a porba tipratott kebel
Fojtott dühérzményivel
A hős előbbre lépett,
És szóla: „Fejdelem! kegyed
Látom határtalan; egyet
Engedj hát kérni tőled.

A kürt éltem hű társa volt,
Ő annyi vért és viadalt
Karom között szemléle.
Ez óra tőle elszakaszt,
Hagyd még egyszer megfúnom azt,
Hagyj elbúcsuzni tőle!“ —

És zúg dörögve rémitőn
A kürt ismét Lehel kezén;
S hogy harsogtatta szerte:
Rá szent hevület lángja száll,
A győző fejdelemnek áll,
És véle őt leverte!

„Te fölmagasztalsz — e szavak
A hősi ajkon hangzanak —
És én a porba váglak.“
S megy bátran, mig önérzete
Arczára kéjsugárt vete,
Elébe a halálnak. —

(Pápa.)

Az első dal.

(1843.)

Kit a dal istene
Szent csókjával füröszt,
Első vagyok, hazám,
Szinházad népe közt.

Zengjen tehát a lant!
S legelső énekem,
Pályámnak társai,
Tinéktek szentelem.

Az érzet kútfeje
A dagadó kebel;
Dalomnak hangjai
Onnan szakadtak el.

S mint szivnek gyermeki
A szivbe vágynak ők;
Engedjétek nekik
Honokba menniök. —

Ki a művészet e
Szent templomába lép,
Az, illő, hogy legyen
Főben, kebelben ép;

Az elme éjjele
S a megromlott kebel
E fának ágain
Gyümölcsöt nem nevel.

Két csillag sugara
Derengje át egünk:
Hon és erény legyen
E két csillag nekünk.

Nem kell a szinpadot
Tekinteni csak úgy,
Mint hol mindennapi
Kenyérhez nyílik út;

A színpad czélja nagy,
A színpad czélja szent:
Ez a szív parlagán
Erkölcsöt fejt, teremt.

Azért érzelmeink
Gyulaszsza tiszta tűz,
Mely minden szennyet a
Kebelből számkiűz;

Mert várni lehet-e,
Hogy romlott föld alatt
A mag termő legyen
Gazdag kalászokat?

Föl hát! és még a szem
Csak egy sugárt lövel,
Előle a magas
Szentczél ne veszszen el.

S ha ez lesz életünk:
Édes jutalmat ad
A hon áldó szava
S a nyugott öntudat.

(Kecskemét.)

Népdalok.

(1843.)

I.

Jön az ősz, megy a gólya már,
Hideg neki ez a határ;
Röpül, röpül más országba,
Hol jobban süt a nap rája.

Hejh van oka a gólyának,
Hogy más hazát néz magának;

De, galambom; hogy elhagytál,
Nem t'om, mi okot találtál.

Hiv voltam én hozzád mindig,
Elejétől utójáig,
Nem volt szivemben ősz, tavasz,
Érted, mint a nyár, égett az.

S vajon a kihez röpültél,
Nem lesz-e annak szivén tél?
Megeshetik, szép galambom,
Noha neked nem kivánom.

Mert a gólya, ha visszaszáll,
Viritó szép tavaszt talál,
Hej de mire te visszaszállsz,
Csak puszta sirhalmot találsz.

II.

Kakasszóra hajnal ébred,
Én lyányokkal nem beszélek,
Mert ha szólok ő hozzájok,
Hajnal lesz a két orczájok.

Igy valaki azt gondolná,
Én is kakas vagyok talán;
S hejh a kakas hamis madár,
Untalan más fészekhez jár.

Pedig én kakas nem vagyok,
Hanem fülemile vagyok,
Egy a fészkem, egy a párom,
Egyért élek a világon.

(Keskemét.)

Könnyeim.

(1843.)

I.

Áldás reátok, ligetemben
Odább iramló csermelyek!
Utaitokon a szép tavasznak
Hímes virági termenek.

Ez arcz fölött is két patak foly,
Folytok, szerencsétlen könyek;

De halvány pályátok körében
Virágok ah nem zsengenek.

II.

Forró sugárokat
Lövel a nyári nap;
Sugári lánghevén
Patak, folyó apad.

Oh forró nyári nap,
O lángoló sugár,
Könyűmnek árjait
Apasztanád ki bár!

III.

Eljött az ősz; a part virága
Hervadva hull a csermelyár habjába.
Eljött a bú; az élet kéje
Kihalva fúl a könnyek özönébe.

IV.

O télnek dermesztő hidegje!
Mely a folyókat lebilincseléd;
O télnek dermesztő hidegje,
Bilincseld le szememnek cseppkönyét!

V.

Fuss, oh patakcsa
Fuss csügedetlen;
Megnyúgoszol majd
A tengerekben

Hullasz könyüm, hullj
O a halálban
Számomra is tán
Megnyúgovás van.

(Kecskemét)

II.

MIND KÉT GYÜJTEMÉNYÉBŐL KIHAGYOTT KÖLTEMÉNYEK.

Szinházban.

(1844.)

Nézz le immár, nézz le lelkem!
Nézz le kissé páholyodból,
Nézz reám szép szemeiddel,
Egy perczig csak.... irgalomból.

Ha te tudnád .... ah, ha tudnád....
Elbájoltál véghetetlen!
Itten állok minden este,
Mint a bálvány, merevedten.

Ma sem volt, csak egy forintom,
Melyet vacsorára szántam ....
S jegyet vettem rajta!.... még sincs
Nincs sympathiad irántam?

Még sem nézesz rám?... o nézz le!
Itten állok közeledben,
S akkorákat sohajtok, hogy
Még a kárpit is meglebben.

Nézd a bú, mint fintoritja
Sentimentalis pofámat....
Ugy de bánod is te mindezt!....
'Sz' az malheuröm, hogy nem bánod.

(Pest)

Irtóztató csalódás.

(1844.)

A lelkem is sirt!.... — És miért?
O mert roppant bubánat ért!

Fogalmatok sincs róla, mi
Gyászos költőnek hallani:
Hogy verse hitvány, verse rosz,
S egy kukk dicsőséget se hoz...
És én hallottam ezeket,
És szivem ketté nem repedt!

Mi több: mely verseim felett
Mondának ily itéletet?
Szép bordalok, jó bordalok!
Tirólatok, tirólatok
Hallottam ezt.... pedig hivém,
Hogy a hir kakasülléjén
Anakreon, Vitéz Mihály,
S Béranger már alattam áll,
Alattam áll általatok,
Szép bordalok, jó bordalok!

S im szép hitem tündérhona
A magasból lepottyana.

Amen hát! a mint van, legyen;
Meghajtom a sorsnak fejem,
És tűrök töredelmesen —

Nem zengem többé sohasem,
Nem zengem én a bort... csupán
Torkomba öntöm ezután.

(Pest)

Batthyányi és Károlyi grófnék.

(1844.)

Nekem nincs semmim, semmim e hazában,
De én egészen az övé vagyok;
Bánat- s örömköny forr szememben, a mint
Sötétül napja, avagy fölragyog.

Örömkönyüim, oh ti gyér vedégek
Minálunk a hü honfiszem felett!
Ha föl nem törtök most a telt kebelből:
Édes terhétől szivem megreped.

— Láttátok-e a két tündér virágot?
Borús hazánknak két sarkcsillagát?
Evezhetsz bátran, nemzetem hajója!
Nem veszthet az czélt, a ki ilyet lát.

Én láttam, láttam!.... megmutatta őket
Szent vágyaimnak a szövétnekfény
Hanem mi volt e fény a lánghoz képest,
Mely ekkor égett keblem belsején.

Ott álltak ők, mint égi jelenések,
Szokatlan köztünk ilyen látomány:
Hahogy sokáig néztem volna őket,
Szemfényemet vesztettem volna tán.

S hallottam édes ajkaik zenéjét;
Hallattam őket halkan mondani,
Mit tetteik rég fenszóval beszélnek,
Hogy ők a honnak hű leányai.

Miért nem voltam a lég ajkaiknál?
Hogy vittem volna szét e hangokat,
Mint napvilágot, mindenegy magyarhoz,
Kit éj környékez honfibú miatt.

Ragyogjatok ti ébredő hazámban
Hajnalsugárral, testvér csillagok!
Sugárotokra, Memnon szobraképen,
A nemzet áldást zengedezni fog.

(Pest)

Védegyleti dal.

(1844.)

Van-e szebb láncz a világon,
Mint mely minket összefűz?
Bűvös karikába gyüjte
Minket a szent honfitüz.

Sir volt keblünk, és halottja
Volt a hazaszeretet,
Nagyszerűen üljük e föl-
Támadási innepet!

Nemzetünk, e nagy folyó, mely
Mindig száz felé szakadt,
Egyesitse innepénél
A különvált ágakat.

Millió és millió száj
És egyetlen hang legyen,
Mely kiáltsa lelkesedve
A magasztos innepen:

„Elfogadjuk bármi durva,
A mit a hon méhe szűl;
Bármi légyen, bármi pompás,
Semmit, semmit e kivül!“

És ne szóljon áldozatról,
Lemondásról senki sem;
Kötelesség! mit az ember
Hon jólléteért teszen

S a király, a honnak atyja,
Mint valóban jó atyánk,
Karjait kirerjesztendi,
És az áldást mondja ránk.

(Pest.)

A magyar nemzet.

(1845.)

Oh ne mondjátok nekem, hogy
Hajnallik hazánk felett!
Látom én: az ő számára

Szó a sors szemfödelet.
S kérni istent nem merem, hogy
Nemzetem gyógyitsa fel,
Mert e nemzet, elhigyétek,
Életet nem érdemel.

Figyelemmel átforgattam
A történet lapjait,
S fontolóra vette lelkem,
A mit e hon végbe vitt.
S mit találtam ott fölirva
Századok betűivel?
Azt találtam, hogy e nemzet
Életet nem érdemel.

Jóra termett nép honában
Egy a szív, az akarat,
A közérdek mellett minden
Különérdek elmarad:
Itten oltárt minden ember
Ön bálványaért emel —
És az ilyen önző nemzet
Életet nem érdemel.

Voltak egyesek közöttünk,
Tiszta, hű nagy szellemek,
A kik mindent, a mit tettek,
A hazáért tettenek.
Hány volt köztök, kiket a hon,
Maga a hon veszte el!
És az ily hálátlan nemzet
Életet nem érdemel.

Más hazában hiven őrzik
Mindazt, a mi nemzeti:
Ősi kincsét a magyar nép
Megveti és elveti,
A magyar magyarnak lenni
Elfeled vagy szégyenel —
És az ily elkorcsult nemzet
Életet nem érdemel....

Oh de mért elősorolnom
E szegény hon vétkeit?
Lesz-e sors, oh lesz-e isten,
A ki minket megsegit?
A nagy isten szent kegyéből
Jő-e megváltási jel?
Lesz-e még e nemzet olyan,
Hogy halált nem érdemel?

(Pest.)

A Honderühöz. *)

(1845.)

Oh Honderű, te Lázárok Lázára,
Te csak nevednek két bötüje vagy,
Nevednek vagy csak két végső bötüje ....
Huzd megmagad, nehogy tovább ragadj.
E két bötű elöl, hátúl olvasva
Egyformán mondja meg mi-létedet,
De én becsüllek! mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

Oh Honderű, te olyan szemtelen vagy,
Mint Kecskemétnek piaczán a légy,
Egyébiránt alávalóbb a légynél!
Az még röpül, te csuszva, mászva, mégy.
De minden ember nem néz láb alá, majd
Elgázolnak .... vigyázz, mondom neked!

---

*) A Honderü engem legközelebb többek közt arragantiaval vádol; bizony ha csak oly parányi arragantía volna is bennem. mint benne jóravalóság, ő rája nem is hederítenék, nem hogy még megénelném.

S. P.

Javad kivánom! mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

Oh Honderű, mi aztán a jutalmad
E sok jeles tulajdonságidért?
Hiába, olyan a világ, mint régen:
Az érdem becsüléséhez nem ért.
Lám annyi utál tégedet, ki a hont
Ha nem deríted is, de dörited.
Szegény! Sajnállak.... mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

De, Honderű te vélem összetűztél,
Te általad váltig karmoltatom....
Mióta van, hogy meri ingerelni
A hős oroszlánt a hitvány majom?....
...De megbocsátok, hogy muzsámat mostan
Oly irgalmatlanul becsméreled;
Hisz aranyával fizetéd, s fizetnéd
Most is (ha adnám) költeményimet.

(Pest.)

Egy kritikushoz.

(1845.)

Nagyságos ur! ismer engem,
Tudja azt a rosz szokásom,
Hogy az igazságot isten
És ember szemébe vágom.

Nagyságos ur; ön nem isten,
Még nem is nagy ember ám,
Önnek hát az igazságot
Mért hogy ki ne mondanám?

Nagyságos ur! eh kimondom
Ön nekem már nem árthat,
Censurázni nem akarok
S igy nem rejiciálhat.

Nagyságos ur! szükséges, hogy
A költőnek lelke légyen,
Önnek pedig lélek helyett
Spongyia van szivében.

Nagyságos ur! a spongyia
Langot nem vet, szikrát sem ad,
Mind hiába ütik-verik
Minek üti-veri tehát?

Nagyságos ur! valahányszor
Az ön verseit olvasám,
Tudja mi jutott eszembe?
Az, hogy asinus ad lyram.

Nagyságos ur! Kecskeméten
Az ön atyja csizmadia,
Jobb lett volna önnek is e
Mesterséget folytatnia.

(Pest.)

Haza tértem.

(1847.)

Haza tértem és letettem
A vándorbotot kezembül
S veszem a lantot helyébe

Mely sokáig félre téve
Hallgatott most ujra zendül.

Melyik a leglélekrázóbb
A legfájóbb húr e lantom?
Azt veszem, hogy ujjaimtól
A húr s ennek hangjaitól
Bennem a szív megszakadjon.

Messze jártam, sokat láttam,
Sokat? oh nem, csupán egyet:
Azt, hogy e hon ereje fogy,
Hogy meghalni készülünk, hogy
Elfajult a magyar nemzet.

Alkotmányunk egy vásártér,
Melyen lelket adnak vesznek,
Adnak vesznek olcsó pénzért,
Egy kis czimért, egy ebédért;
Jó éjszakát íly nemzetnek.

Elmegyünk a más világra,
Nem a magasból esünk le,
Mint madár, melyet lelőnek

Közeléből a felhőnek
S onnan hull a mély tengerbe.

A pornak vagyunk szülötti,
Az alacsony úti pornak
Nincsen emberméltóságunk,
Mint a féreg csuszunk mászunk,
Mint a férget eltipornak.

Jaj azoknak, jaj azoknak,
Kiket magyar anyák szültek,
Kik hazájok pusztulását,
Nemzetök végvonaglását
Nem nézhetik egykedvüleg!

(Pest.)

LEVELEK.

I.

Bajza Józsefhez.

I.

Tekintetes szerkesztő ur!

Ha csekély munkácskáim a megjelenésre érdemesek, kérem őket az Athenaeumban felvenni. Gyenge erőmet továbbra is ajánlva vagyok

Tekintetes szerkesztő urnak

alázatos szolgája,

Petrovics Sándor,

Pápán maj. 5. 1842. tanuló.

II.

Kecskemét, mart. 14-én, 1843.

Tekintetes szerkesztő ur!

Van szerencsém nehány dalt küldeni, azon alázatos kérelemmel, hogy szigoru vizsgálat

után, ha lesz, mely világot látni érdemes, azt az Athenaeumban fölvenni, s ha jut közölök a Honderűnek is adni méltóztassék. Bátorkodom erre a Tekintetes urat kérni, minthogy a Petrichevich választásában nem igen bizom; s üres munkával a közönséget fárasztani nem akarnám. S ha egy sem érdemes? jó; maradjon mind homályban. Inkább semmi, mint rosz. — Három verseim közől, mely még ki nem jött, kérem a „Könyeim" s „Ujság" czimüt örökre kihagyni az Athenaeumból; nagy ellenszenvem támadt irántok. Nem tudom, mit ér az „Első szerep" czimű, de örülnék, ha méltó volna a megjelenésre, mert első föllépteмre emlékeztet. Egyébiránt Tekintetes úr itéletére bizom.

Fejérvárt oda hagyók s Kecskemétre jövénk, hol nem a legjobban megy társaságunknak. A szinészetben, noha még csekély, de mégis észrevehető haladásom; egy párszor már volt szerencsém a közönség figyelmét megnyerni, megtapsoltatni, mi négy hónapos szinésznek elég. Folyó hó 23-án lesz jutalomjátékom, nagy ügygyel, bajjal, de mégis kivivtam, hogy Lear legyen. A bohóczot játszandom benne, a mit meg-

kapni szinte nem kevés küzdésembe került, mert mennyi az ármány a szinészeknél. Gyakran jajdalok föl: isteni művészet, mért ördögök papjaid?

Minthogy épen jó alkalom van, (Szabó József igazgatóm van Pesten), bátorkodom a Tekintetes urat kérni, méltóztassék az Athenaeum azon számait elküldeni, melyekben verseim vannak. A mult év első feléből 1 szám, a másodikból 2 szám s az ideiből szinte kettő. — Szinésztársaim kételkednek, hogy én volnék az a Petőfi, kiknek az Athenaeumban versei jönek. Kételkedjenek, keveset törödöm rajt', nem nekik irok. — Ha terhére nem lesz a Tekintetes úrnak, könyörgök, méltóztassék megirni, melyek jönek ki verseim közöl az Athenaeumban s Honderübeu. Munkáim megválasztásában még egyszer a legnagyobb szigoruságot kérve, maradok a

Tekintetes urnak

tisztelő szolgája

Petőfi Sándor.

III.

Pozsony, jun. 1. 1843.

Mélyen tisztelt Tekintetes ur!

Örülnék, ha sorsom jelenleg bármin is engedne örülnöm, hogy forró tiszteletemet kijelenthetem, annyival is inkább, minthogy Vachott Sándor ur által van szerencséje levelemnek a Tekintetes úr kezeibe jutni. Oh az én sorsom! — Mily szép reményekkel jöttem Pozsonyba, mily kilátásokkal — és minden, minden oda. Fekete Gábor nem fogadott be társaságához, mert, midőn ide értem, már fölösleges számmal voltak tagjai; igy nem maradt egyéb hátra, mint irás által biztositani ittmaradhatásomat. És most igy vagyok; egész nap irom a Záborszky által szerkesztett országgyülési tudósitásokat s a fizetés oly nyomoru, hogy elég megszereznem mindennapi kenyeremet. S a mellett szemem, mellem gyengül; s e száraz foglalkozásnál a múzsa is kerül. Ily körülmények közt örömest itt hagynám Pozsonyt s szinésztársaságot keresnék, bármilyet, csak hogy időmet tökéletesen el ne vesz-

tegessem, de igy, a mint vagyok, lehetlen, koldus vagyok !

Meg fog a Tekintetes úr bocsátani, hogy sorsom panaszlásával untatom; de nekem senkim sincs a világon, senkim, ki előtt bizalommal nyithatnám meg keblemet. — Itt küldök ismét nehány verset, azon kérelmem ujitásával, hogy velök a legnagyobb szigorral bánni méltóztassék, ha csak egy van is köztök jó, vagy egy sincs. Nyugtasson legalább az, hogy rosz munkával nem léptem a világ elé. Tekintetes úr tanácsát, miszerint a népdalokat is mértékben irjam, követtem a „Távolból"-lal; aligha sikerrel. — Lisznyaival közelebbről megismerkedtem.— Mind Teens Vörösmarty urnak, mind a Tekintetes urnak szives indulatába ajánlva magamat vagyok

A Tekintetes urnak

örök tisztelője

Petőfi Sándor.

IV.

Pozsony jun. 3-án, 1843.

Tekintetes szerkesztő úr!

Pesten létemkor Garayhoz vittem négy verset, hogy azokat „Andor diák“ név alatt közölje a Regélőben. Megvallom őszintén, egyedüli czélom volt, azon kiváncsiságom kielégitése, vajon mit szól felőlök Verőczey. *) S ily kiváncsiságot fiatal irótól rosz neven venni tán nem lehet. Kéziratom alatt is a föntebbi név állott, szóval is megkérém, hogy e versek szerzőjének igaz nevét senkivel se tudassa, mert legkevesebbé sem levén szándékom azon lapnak, melyet több okból oly kevésre becsülök, rendes irótársává lenni, fölötte óhajtám nevemnek örök titokban maradását. És ime Garay mingyárt az első vers alá (mi okból? el nem gondolhatom) szilárd akaratom ellenére kiteszi nevemet. Ez gyalázatos kijátszás! — Alázatosan kérem a Tekintetes urat, méltóztassék az

*) Bajza álneve az Ahhenaenmban, mint lapszemleiróé.

alábbi nehány sornak *) az Athenaeum legközelebbi számában helyet engedni, teljes szabadságot hagyván változtatni benne azt, ha mi tán változtatást kivánna. — További tisztelettel vagyok

Tekintetes urnak

alázatos szolgája

Petőfi Sándor.

V.

Debreczen, nov. 28-án 1843.

Mélyen tisztelt Tekintetes ur!

Szives engedelménél fogva bátorkodom röviden lerajzolni körülményeimet s noha ezek alkalmasint feketébbek halvány tintámnál; mindazáltal örömmel irom le, áthatottan azon édes sejtéstől, hogy talán nincs a Tekintetes úr

*) Lásd fennebb a hirlapi czikkek közt „Irói jogtapodás a Regélőben“ czim alatt. Eredeti czime ez volt: „Garay garabonczáskodása.“ Még más változtatást is tett Bajza e czikken; ezt: „ebre bizni a haját“ igy változtatta meg: „cziczára bizni a tejfölt.“

minden részvét nélkül sorsom iránt. Legyen szabad ezt remélnem, legyek oly szerencsés, hogy e remény valósuljon; mert elhagyott pályámon a Tekintetes urnak irántam mutatott — s általam aligha megérdemlett — szivessége, leereszkedése ösztönzőm egy magasabb czél felé, igen vezércsillagom, büszkeségem.

Elhagyva Pestet, Debreczenbe jövék, innen ismét tovább utazandó Erdély felé. De több szinész-ismerőm unszolásából Komlósyhoz menék, kinek társasága akkor itt működött s ki mint mondá, télre Kolozsvárra menend. Komlósy meglehetősen fogadá s igy egy hetet tölték Debreczenben, már mintegy tagja a társaságnak. Ekkor ismét magához szólita Komlósy, velem körülményesebben értekezendő. De már ekkor nagy meglepetésemre egészen más nótát fútt s többek között azt is kijelenté, hogy Kolozsvártt énekelnem is kellend azt operákban. Ez különösen nem tetszett nekem s a mint tőle távoztam, egy kis társaság igazgatójával találkozám. Ez hitt magához s jó szerepeket, jó fizetést igért. Ennélfogva, — de leginkább azért, mert pénzem már elfogyott s tovább nem utazhattam — hozzá állék. Dió-

szegre menénk — egy biharmegyei mezővárosba — s itt játszánk nehány hétig. Kaptam egypár meglehetős szerepet, például Tornyait a Tisztujitásban, Warningot a 30 éves kártyásban stb. s 50 ft proportióba tétettem. Innen Székelyhídra menénk s itt mintegy 3 hétig játszánk. E hónap 24-én felbomlott társaságunk, mivel mi Nagy-Károly- és Szathmárba akaránk menni s az igazgató erre nem állott. Ennél fogva nem volt mást tennem, mint Debreczenbe jönöm vissza s nem csupán azon okból, hogy társaságunk szétoszlott, de leginkább mert beteg vagyok, s betegségem napról napra terhesül. Már Székelyhídon sem játszhatám s nincs is reményem, hogy egyhamar játszhassam, mert annyira el vagyok gyengülve, hogy erőm visszanyerése bizonyosan bele kerül két három hónapba. Egész csontváz vagyok. Igy tengek inséges állapotban s itt kell a telet Debreczenben töltenem. Azon szemtelenségre valék kénytelen vetemedni, hogy Nagy Ignácz urtól pénzt kérjek kölcsön. Mint szégyenlem, s még sem tehetek máskép. X — csakugyan gazember; kicsalt tőlem vagy nyolcz pengő forintot Pesten létemkor s három pengőmmel most is tartozik.

A múzsák kerülnek; minden a mit irni tudtam, mióta Pestet elhagyám, két keserves népdal. Tieck dramaturgiai lapjait s Rötscher Kunst der dramatischen Dorstellungját szorgalmasan olvasom; ezzel telik minden időm. Vachott Sándornak igen szerettem volna irni, de tán nem is érdekelné levelem. Vannak még, kiket annyira tisztelek, kiket szeretnék kérni, hogy néha-néha emlékezzenek reám, de hiszen én oly csekély vagyok s ezt tenni nem merem. Bocsássa meg a Tekintetes ur, hogy ily hosszan alkalmatlankodom és bocsásson meg levelem zavartságáért. Melyek után szives indulatába ajánlván magamat maradok

a Tisztelt Tekintetes urnak

alázatos szolgája
Petőfi Sándor.

II.

Szeberényi Lajoshoz.

I.

Édes Lajos Barátom!

Mi kínosan vártam az időt, melyben felőled ismét valamit hallhassak, hollétedet végre meg-

tudhassam. És eljött az, s mondjam-e, mi örömömre? Használom az első perczet, s elődbe öntöm baráti keblem ömledéseit.

Hollétedet Domanovszky barátunktól tudtam meg, a ki tanítványával *) együtt szünnapokra Ajkára (gondolom Veszprémmegyébe) ment Pápán keresztül. Itt beszéltem vele. De tudnod kell, mint jöttem Pápára, mint telepedtem itt meg, mert megtelepedtem! — Veled utójára Pozsonban beszéltem **) — per longum et latum mondom el történetem, ha meg nem únod,—onnan szüleimhez Pestre mentem,Pestről fel Selmeczre testimoniumért, s onnan vissza szüleimhez. Ezek örültek, hogy a katonaságtól megszabadúltam, de — képzeld, barátom!— azt akarják, hogy mészáros legyek, én és mesterember! Ennek két oka volt.Először az apám mindig jobban szeretett volna látni: húst mérni, mint jámbusokat,trochaeusokat faragni. Másodszor — s ez már fontosabb! — szüleim elszegényedtek, any-

*) Ampruszter Gyulával.

**) 1841-diki tavaszszal, midőn a katonaságtól megmenekülvén, haza került.

nyira, hogy engem tanulásomban segiteni nem voltak képesek. Azonban — gondolhatod — hogy ha még tíz ily fontos ok lett volna is, ebben velök meg nem egyezem. Én tehát jobb időket várva, két hónapot (1841-ki május és és juniust) honn tölték, s itt annyira hozzám szokott azon ragaszkodó jó vendég, kiről Vörösmarty mondja: „holdvilág az arczod, kályha termeted“ stb., hogy eltökélém, tőle erővel elszakadni. S úgy lőn. Pestre menék, de itt semmi kedvező szél nem fútt, nem is lengedezett tovább folytatám hát utamat (a la „hű bele Balász“) Füred felé, s innen átkelve a Balatonon, Somogyon, Veszprémen keresztül Tolnába Ozorára (a fentebbi vármegyében) jövök, itt színészek degálnak, velök megbarátkozám, s — színészszé leszek. Három hónapig szinészkedtem, társaságunk tönkre jutott, s én „annyi balszerencse közt, oly sok viszály után, megfogyv a bár, de törve nem“ elbúcsúztam a szinészettől Mohácson (de ha isten segít, nem örökre) s per varios casus et tot discrimina rerum Mohácsról Pécs, Szigetvár, Keszthely, Sümeg és Szombathelyen keresztül Sopronba értem. Itt tanúlni akartam, de nem volt semmim s „ex nihilo

nihil;" onnan Pozsonba mentem; itt is ugy jártam; végre innen Pápára, s itt némileg csillámlani kezdett szerencsecsillagom. Tarczy, a derék Tarczy az, kinek mind köszönhetek. S igy vagyok, itt Pápán, s noha tengődöm, de még is itt vagyok, és némi reménynyel, hogy dabit Deus his quoque finem! — Édes örömmel függök serdülő „képző társaság"-unk növekedésén; és az valóban növekszik. Talán tudod már, hogy tavaly voltak pályakérdések kitüzve. Az idén szinte vagynak, még pedig 1. lyrára, 2. balladára, 3. novellára és 4. tudományos értekezésre. A legjobb novella jutalma 3, amazok közt a legjobb művé 2—2 arany. Czuczor, Kovács Pál és Stettner Ignácz ref. lelkész a biráló. Már beadtuk pályamunkáinkat, e hónap 30-kán lesz örömünnepünk, melyben a jutalmat, s dicséretet nyert munkák elszavaltatnak s felolvastatnak. A jövő évre zsebkönyvet fogunk kiadni, érdemkönyvünk jobb műveiből. Tudod-e, hogy esztendőre Domanovszky is Pápára jő?

A Kliegl-könyvet még nem láttam, melyben mint literátort idvezelhettelek volna. Nekem az Atheneaumban jött ki egy versem (nem tudom, olvastad-e? saját nevem alatt), azonban

ez az első és utosó vers, melyet tőlem lát a világ. Lemondok, barátom, a verselésről, le, ez a mai világban szegény embernek háladatlan egy mesterség, átkozott keveset hajt a konyhára; lemondok tehát a prózához állok, barátom! mitől valaha annyira irtóztam. Papirosom már tele, édes Lajosom! s még szivem is tele van; mikor ölelhetlek, mikor mondhatok el mindent, a mit le nem irhattam? Aug. 21-én lesz examenünk vége, úgy intézd leveled, hogy addig ide érjen. Septembert és octobert Békésben*) töltendem. Élj boldogúl; csókol

igaz barátod

Irtam Pápán. jul. 7. 1842.

(jelenleg) *Petrovics Sándor* tanuló,
(hajdan) *Rónai* szinész,
(jövőben) *Sió* szinész és literator.

II.

Szeretett Barátom!

Rövid idővel examen előtt vettem leveled; azért nem akartam már addig írni, mig ismét Pápára nem jövök, mert szörnyű omenem volt,

*) Orlai Petrics Sománál.

hogy nagy változás fog rajtam történni. S előjelem nem csalt. Feljöttem, barátom Pápára; feljöttem, hogy örökre elhagyjam azt, hogy örökre elhagyjam az iskolát. Engem rettenetesen üldöz a sors. Egy borzasztó mélység előtt állok, melyet átlépnem kell, s e lépéssel talán két szivet (szülőimét) repesztek meg. S még sem tehetek máskép. Lásd, barátom! szinészszé kell lennem, kell, nincs semmi menedék; szülőim nem segíthetnek, s Pápán nincs semmi alkalmam, melylyel a nyomorú filléreket életem tengetésére megszerezhetném. Most már harmadszor szinészszé! Lássuk, mit ad a végzet. Mondjam-e, hogy nem csak a mindennapi kenyér keresése czélom (mert úgy kocsissá vagy béressé lennék, s bizonyosabb kenyeret eendném) hanem, hogy magasabbra törekszem, s a czélt szemem elől soha elveszteni nem fogom? Művész és költő! barátom, mint hevülök. De már rég meg van mondva, hogy én középszerű ember nem leszek: aut Caesar aut nihil. Ne nevess ki, barátom, ha bolondokat beszélek.

Nem tudom, hallád-e már, hogy tavaly a pápai képző-társaság egyik [pályadíját (balladán) én nyerém meg; azonkivül a másik balla-

dám s két lyrám (többet nem is adtam be) dicséretet nyertek. Ez is elég egy obsitos logicusnak.

Irod, hogy közöljük egymással újabb elme-szüleményeinket. Ezt én legnagyobb szivességgel, készséggel és örömmel teszem. Arra is kérlek, hogy birálatot küldj verseimre (ha tán arra méltók), de oly elbizott semmi esetre sem vagyok, hogy munkádat birálni fognám. Ismerem e dologban gyengeségemet. E levelet Domanovszky barátunknál írom. Még ma elhagyom Pápát. Midőn bizonyos helyen leendek, tudósítani foglak. Élj boldogúl, szeresd

barátodat

Petrovics Sándort.

Pápán, nov. 2. 1842.

Ime egy kis csekélység:

Az utolsó éj * *n.

Miljom átok! bort a billikomba,
Lángerőjü, vad hatalmu bort,
Mely keservet és bút martalékul
A felejtés örvényébe hord.

Bort öblébe váltig e kehelynek,
Bort elömbe szakadatlanúl!
Nézzen rám a sivatag homokja,
És ha nem tud inni, megtanúl.

Kedvben ég e csont velője már,
És eremben a kéj habja forr;
Idv tenéked mámorok homálya!
Idv tenéked mámor anyja, bor!

Hah! e kancsó a mesés világnak
Feneketlen hordaja talán?
Bort belé! mert nem szivelhetem, ha
Puszta szájjal ásít az reám.

Bort belé! hogy felköszöntsön ajkam:
Éljen, éljen a nemes barát,
Ki midőn a vész harangja zúgott,
Szép hűséggel nyujtá jobb karát.

Éljen a sors égi rendelése,
És az élet, és e szép világ,
S az igazság védpalástja, mely az
Üldözöttnek menedéket ád.

Éljen a szív biztató vezére,
A varázsdalt pengető remény!
Éljen a menny, a gyehenna minden,
Minden éljen!... oh csak veszszek én!!*)

Máskor többet, édes barátom!

---

*) E költemény megjelent ugyan összes költeményei közt, de javítva, habár a javítások nem épen lényegbe vágók. (Lásd Petőfi összes költeményei. 1848. I. 154 l. Felköszöntés czim alatt). Itt az első kidolgozás szerint van adva, a mint Szeberényinek megküldte, s ezért közlése nem fölösleges.

III.

Kecskemét, mart. 5. 1843.

Édes Barátom!

Tudod-e mi vagyok? Színész. — Hiába, naturam expellas furca etc. De most már örökre az vagyok, e jelszóval: áldjon vagy verjen sors keze, itt élned halnod kell. Oh barátom, annyi írni valóm volna, s nem tudom mivel kezdjem? a sok között mit irjak? Emlékszem rá, hogy Pápán létemkor írtam neked november elején, de már nem jut eszembe, mit? Megirtam-e akkor, mint ütött ki dolgom, s mivé valék leendő? — Tehát miután minden tervem az ott maradhatás ügyében dugába dőlt, s fájdalom- s örömtelt szivvel értem Fejérvárra, hogy Szabó József igazgató (derék) társaságátársaságában fölvétetém. Örömmel mentem oda, mert a pálya várt rám, melyért élek, melyért lélekzem; — de fájdalommal is, mert tudtam, hogy e lépés villámcsapás lesz szülőimre. — Mindenre elkészültem. — És azóta színész vagyok, s noha igen parányi lény még a színpa-

don, de reménylem, egykor nem leszek utósó; mert nem hiszem, hogy az ég segédkeze ne lenne azzal, ki oly szent czélokkal, oly eltökéléssel, annyit áldozva lépett a színpadra, mint én!...

Pápán vagy két napig Domanovszky barátunknál laktam, kitől a többek közt hallám, hogy..... szerelmi bajaid vannak; s te, barátom, eltitkolád előttem..... de bocsánat, bocsánat édes barátom, hogy ezt várni mertem tőled; bocsánat, hisz én még nem tettem magam érdemessé bizalmadra. — A mit utósó leveledben a szinészetről irsz, helyeslem, s követni fogom: studium, fáradhatlan studium! — Irám, hogy lemondok a verselésről? „Nem tudják mit beszélnek" valami ilyféle van a szent irásban. — Tehát kitaláltad volna a „Borozó" *) szerzőjét, ha Petrovics alatta nem volna is? No úgy remélem, még könnyebben kitalálád, ki az a Petőfi Sándor ugyan az Athenaeumban. Karácsonkor Pesten valék s megismerkedém személyesen Bajzával és Vörösmartyval. — Vö-

*) Petőfinek nyomtatásban megjelent első költeménye.

rösmartynak szembetüntek verseim, s a mint Bajzától hallám, ő a Petőfi név alatt valami régibb irót vélt rejtezni. Fél napot tölték a régtől tisztelt, szeretett két férfi körében. Boldog fél nap!

Színésztársaim is olvasták az Athenaeumban Petőfi verseit; de ők nem hiszik, hogy én vagyok az. Egyébiránt nem sokat törődöm velök, kik többnyire asini ad lyram. — Tisztelj meg, szeretett barátom, nem sokára leveleddel, mit legforróbban várok. De minél előbb, hogy még itt érhessen Kecskeméten. A levél czíme legyen: Petőfi Sándor színésznek, Szabó József társaságánál, Kecskeméten. És ezzel csókol

hű barátod

Petőfi Sandor

Im egy pár versem; észrevételeidet fogom rájok kérni.

Az álom.

Románcz.

„Mondád, anyám, hogy álmainkat
Éjente festi égi kéz;

Az álom ablak, melyen álta
Lelkünk szeme jövőbe néz.

Anyám, álmodtam én is egyet,
Nem fejtenéd meg, mit jelent?
Szárnyim növének, s átröpültem
A levegőt, a végtelent.“

„Fiacskám, lelkem drága napja,
Napomnak fénye, örvendezz!
Hosszúra nyujtja élted isten;
Álmodnak boldog képe ez.“

És nőtt a gyermek, lángra gyujtá
Forró keblét az ifjukor;
S a dal malasztos ír a szívnek,
Midőn hullámzó vére forr.

Lantot ragadt az ifju karja;
Lantjának adta érzetet,
S dalszárnyon a lángérzemények
Madárként szálltak szerteszét.

Égig röpült a büvös ének,
Lehozta a hir csillagát,

És a költőnek sugarából
Font homlokára koronát.

De méreg a dal édes méze!
S mit a költő a lantnak ad,
Szivének mindenik virága,
Éltéből egy-egy drága nap.

Ott fekszik ő halálos ágyon,
Sok szenvedésnek gyermeke;
S hallá, mit a szülő bús ajka
Kinjának hangján rebege:

„Halál! ne vidd el őt karomból,
Ne vidd korán el a fiút;
Soká igérte őt éltetni
Az ég... vagy álmunk is hazud...?“

‚Anyám, az álmok nem hazudnak; —
Takarjon bár a szemfödél:
Dicső neve költő fiadnak
Soká.... soká.... örökkön él!‘ *)

*) E költemény is megjelent összes költeményei közt. (Lásd I. 169. l. „Jövendölés“ czim alatt) de ez is javítva. A másik vers, mely ehez volt csatolva „Az első dal.“ Lásd első kisérletei közt.

IV.

Pest, jul. 21. 1843.

Drága Barátom!

Husvét után, hogy Pápáról elmentem,— hol Domanovszky barátunk levelében firkantottam egy pár szót számodra, — Pozsonban töltém egy ideig az időt. Színésznek mentem föl, de Fekete Gábor nem vett föl. S így kénytelen voltam az országyülési tudósításokat borzasztó olcsó áron karczolgatni *). De ezt csakhamar meguntam, mint robotot. Szerencsémre megis-

---

*) Az akkori sajtóviszonyok közt t. i. mint e lapok olvasói közül sokan emlékezni fognak, nem engedtetett meg, hogy az országgyülési viták hirlapokban részletesen közöltessenek. E bajon tehát irott „országgyülési tudósitásokkal“ ügyekeztek segíteni, milyeneket a szegényebb sorsú gyakornokok és tanulók irogattak le. Ilyeneket irt Petőfi is a fönebbi sorokban. Ily országgyülési tudósitások nagy és sürün irott ívekért az akkori pénz szerint egy bankó forintot fizettek.

merkedtem Vachott Sándorral. Ez Pozsonból lerándúlt kedveséhez Pestre (ki már e hónap 10-dike óta neje), s itt tudtomon kivűl számomra egy aláírási ívet bocsátott ki az Athenaeis között, melyen 30 p. frt gyült össze. Az adakozók: Vörösmarty, Vörösmartyné, Bajza s Bajz áné Vachott Sándor, s mátkája s ennek atyja stb. Ezzel segítettem ki magamat Pozsonban. Később maga szólított fel Fekete, hogy álljak társaságához, mit azonnal tettem is. De mindjárt azután való nap kaptam Nagy Ignácztól levelet, melyben jelenti, hogy ha Pestre akarok jőni, kieszközlendi, miszerint a nemzeti szinháznál bevegyenek, s azon kivűl nehány hónapra fordítni valót is ad a külföldi regénytár számára. Én tehát természetesen azonnal lejövék. Három hete, hogy itt vagyok, s már egy regényt („a negyven éves hölgy" Bernard Károlytól) le is fordítottam, melyért száz váltó forintot kapok. Tegnap kezdtem a másikba: „Robin Hood" Jamestől. Ez németben 900 lap; s jó darabig fog elfoglalni. Addig Pesten leszek; azután pedig hová megyek? még nem tudom. Mert a pesti szinpadra lépni most még, ez oly fa, melyben nem merem fejszémet vágni, no-

ha arra Vörörmarty sine fine öztönöz. Majd elhatározom magamat. — Fekete Lajossal együtt lakom, idvezel, s csodálkozik, miért nem írsz neki, miután ő már külde neked levelet. Körülbelől így állunk. S most engedj egy kérdést terjesztenem elődbe', melyet szükségesnek találok. Érzesz-e valóban irántam oly meleg,forró indulatot, mi szivet szívhez kapcsol, erős, szent lánczczal? szóval igazi b a r á t s á g o t; vagy csak egy fiút látsz bennem, kivel egykor egy helyen jártál iskolába, kivel mint sok mással, tán csak a pillanat fölhevülésében, vagy szokásból bruderschaftot ivál? — Ha az első áll: ugy irjál minél előbb, minél többet, írd meg körülményeidet, sorsodat, írj mindenfélét; olvastad, vagy olvasod-e verseimet? s ha igen, mondd el felőlök véleményedet, és te tudod még, mit, mit ne írj. Ha az utóbbi áll: ne felelj levelemre, akkor szakadjunk el örökre egymástól, mert bizony hideg levelezés nem méltó az időre, nem a tintára és papirra, melyet rá vesztegetünk, s egyikünknek sem válnék nagy gyönyörére, és egészen haszontalan is. Ha irsz, czimezd ilyformán a levelet: Petőfi Sándornak stb. Pilvax kávéházban. — De mily őszintén tettem

én fel e kérdést, remélem, oly őszinte követended te is szived szavát. Isten veled.

Barátod
Petőfi Sándor.

III.

Nagy Ignáczhoz.

Debreczen, nov. 28. 1843.

Mélyen tisztelt Tekintetes úr.

Irántami szives tettei, melyeket meghálálni nehezen leszek képes, de mikre hálás érzettel emlékezni meg nem szünök, bátoritanak föl, a Tekintetes urnál egy alázatos kérelemmel alkalmatlankodni. A balsors, mely engem már négy év óta példás állandósággal környékez, most ismét különösen érezteti velem sulyos hatalmát. Már az uton, hogy Pestet elhagyám, kezdék betegeskedni s betegségem mindeddig folyton nevekedik, annyira, hogy már három hét óta nem is játszhatom. Ezen okból, de különben is szétoszolván a társaság, melynél valék, kénytelenittetém Debreczenbe jöni vissza, hol a te-

let töltenem kell, mert ha hamarjában kigyógyulok is, erőm annyira megfogyott, hogy alig lézengek, s egy pár hónapi nyugalom és pihenés okvetlenül szükséges. Ily körülmények közt kénytelen vagyok a Tekintetes urhoz folyamodni, sziveskednék mintegy negyven pengő forinttal segélyemre lenni, minek visszatérítésére mingyárt felgyógyulásom után minden erőmet forditani el nem mulasztandom. Ha terhére nem esnék a Tekintetes urnak alázatos kérelmem teljesitése: kiragadtatnám a legnagyobb inségből, melyben ember lehet. Ezen esetben méltóztassék becses levelét ekép czimezni: Petőfi Sándor szinésznek, özvegy Fogas Józsefné házában, közel a kath. kórházhoz. De ha kérelmem nem teljesithető: azért esdek ne méltóztassék vakmerőségemért, mire végső szükség készte, neheztelni. Melyek után maradok a tisztelt

Tekintetes urnak

alázatos szolgája

Petőfi Sándor.

IV.

Orlai-Petrics Somához.

I.

Somám!

(1843. Debreczen.)

Ide érvén a szinházhoz mentem; ott több ismerőmre akadtam. Azok tudtára adák Komlósynak ittlétemt,e s ez, noha nem volt szándékom, itt marasztott. E szerint Komlósy társaságában vagyok. Innen egy hét mulva Váradra megyünk, s onnan november elején Kolozsvárra. Csötörtökön vagy szombaton lépek föl először, szerelmes szerepeket fogok játszani. Tudom, szeretnél néha helyettem játszani, te tudod, kiért. Még többet is irnék, de már nem fog a pelejbászom.

Ölellek, csókollak lelkem barátja!

Petőfid.

II.

Pest, deczember 26. 1846.

Barátom Rafael en miniature!

Remélem, levelem meglep, mert eddig nem igen jogositottalak föl azt remélhetni, hogy ily hirtelen válaszoljak. De vigasztalódjál minél inkább siettem e levelet elkezdeni, annál inkább sietek bevégezni.

Jelenleg roppant pimasz állapotban vagyok.... pénzem nincs.... többek között; de majd lesz, ha a könyvárus ugy akarja, mint magam. E szomorú epochában csak a mult emlékével táplálkozom. Be szép időket éltem azóta, hogy elváltunk, kedves öcsém!.... Szatmárban egy olyan lyánykát ismertem meg, a milyen Párizsnak is sok volna, a George Sandok hazájának, nem pedig Szatmárnak, az ólmos fütykösök termőföldének. És én szeretem e lyánykát, és ő szeret engem, és mi boldogok vagyunk, és talán még boldogabbak is leszünk, mert meglehet, hogy mielőtt a most születendő év meghal, mi igy fogjuk egymást szólitani: „Hallod, kedves feleségem?.... Hallom, édes férjem.“ Ördög bujjék beléd, szeretett barátom,

ha nem örülsz; mert én ugy megörültem, mikor azt olvastam leveledből, hogy ezer pengőt kaptál, mintha én kaptam volna két ezer pengőt. Te Soma! hátha mi még nagyszerü életet is élünk valaha, olyat, a milyenről sokszor álmadoztunk, tudod?....

Önkénytelenül keserü mosolyra fanyarodott ajkam.

Neked, nem mondom, hogy ne lenne szép életed egykor; de nekem? soha! Az alföld pusztáin barangol képzeletem, és nézi a délibábokat és reményeimet. Egyik oly kézzelfogható, mint másik.

Isten veled, kedves barátom. Ha levelet irsz, csak Emich Gusztávhoz czimezd. Ölel hiv barátod

Petőfi.

III.

Pest, apr. 24. 1847.

Édes kis öcsém!

„A levélirás valóban borzalmas csapás az emberiségen“, ezt mondja Petrics Sámuel, a hajdanta leendő-novellász, és én azt mondom,

hogy neki tökéletesen igazságos igazsága van; ennek az ő okáért egy cseppet se lepjen meg, ha levelem oly rövid találna lenni, mint a nyúlfark. Különben is akármilyen hosszu levelet vágnék, azt mondja a szentirás, hogy száz szónak is egy a vége. Szerelmes vagyok, pénzem nincs..... ez biographiám. Május 7-kén leszáguldok ismét Szatmárba, barna kis leánykámhoz, onnan odább lengek Zemplénbe, onnan Gömörbe, aztán Nógrádba s ugy vissza. Igy töltöm majd a tavaszt s nyarat. Ha csavargásomból megjövök, tudtodra adom, hogy megjöttem. Ha ez alatt változtatnád szállásodat, ird meg, s czimezd leveledet Emich G. könyvkereskedésébe, hol visszajöttömkor megkapom, vagy ha jobban tetszik: megkapandom, vagy mea pace: meg fogom kapandani. Lásd öcsém, igy szokták a papirost tölteni..... anana!.... ez ásitás volt, tudd meg, olyat ásitottam, mint Jeruzsalem kapuja. Nem csoda, már egy hét óta mindig éjfél után kettőkor fekszem le, s ma is egyszeribe holnap lesz.... anana!..... ah, ismét ásitás. Már végzem firkámat, mert homeopathice te is olyat találsz ásitani, hogy leszakad az állkapczád. Adjon az isten neked pénzt és

dicsőséget.... én már jól laktam az utóbbival, nekem hát csak az első kell. Fene csömörletes is az a dicsőseg..... Ha majd módod lesz benne, mohón ne falд, mert a nélkül is okádni fogsz tőle. Experto crede Ruperto. Csak képzeld, most is, hogy e levelet kezdtem irni, kopogtatnak ajtómon, bejön egy fiatal ember, s mondja, hogy ő tisztelőim egyike, s hogy holnap itt hagyja Pestet, s hogy elutazása előtt még látni akart, minthogy eddig nem lehetett szerencséje. És ez éjfél tájban történt. Vesztél volna meg tiszteleteddel együtt! gondoltam magamban, s iparkodtam, hogy minél hamarább lerázzam nyakamról. Látod, ezt a hirnek köszönhetem, hogy oly sok tisztelőm van..... és oly kevés pénzem. Isten veled! ölel, csókol karjaidba s egyszersmind az ágyba vágyakozó

barátod

Petőfi Sándor.

IV.

Pest, novemb. 17. 1847.

My dear Sámuel!

Ma kaptam leveledet. Sietek válaszolni. Én félesztendő óta ugy szólván nem is voltam

itt. Innnen hosszu hallgatásom. Holnap lesz két hete, hogy megérkeztem Erdélyből .... feleségestűl. Ma tiz hete, hogy megházasodtam. Biz ugy, öcsém. Hosszu volna boldogságomat leirni, s az irás után sem képzelnéd, mig feleségemet személyesen nem ismered. Siess le; méltó, hogy megismerd. Attól tartok, hogy te sohasem házasodol meg, mert nagyon készülsz neki..... ex tempore kell ezt tenni, hogy elsüljön. Lásd én sohasem készültem. Denique boldogságos vagyok. Verseim második kiadása most van nyomtatás alatt, ebből okvetlenül küldök egy példányt; az elsőből nem küldhettem, mert ingyen példányaimat elkapkodták tőlem. Leveleidet mindig szivesen veszem és várom erősen. Lakásom: dohány-utcza, nro 373. Pingálj dühösen és szeresd veszettül téged szerető

Petőfi Sándor

bátyádat vagy öcsédet.

V.

Erdőd, october 18. 1848.

Öcsém Samu!

Szerencsésen megérkeztem. Az idevalókat egészségben találtam. Négy napig maradok itt,

aztán megyek Debreczenbe zászlóaljamhoz. Erdődöt nekem okvetlenül lepingáld, csak annyit mondok. Irj nekem tüsténT, ird meg, ha tudsz valamit apámról, s ird meg a legujabb ujságokat. Leveledbe zárt be feleségemnek azon két levelét, mely eddig alkalmasint oda érkezett. Czimezd a levelet nevem alatt Debreczenbe, poste restante, majd magam megyek érte. Kérdezd meg Dobsától, megkapta-e a pénzt M. . . . . tól? s azt is ird meg nekem. Minthogy én a vén hunczfut Györgyöt elobsitoltam, ugy hiszem, te fogadsz magadnak valami legényt. Ez füthet majd az anyáméknak is, és hébe-hóba egy kis vizet, mi egymást is hozhat, hogy anyámnak kevesebb fáradsága legyen. Irj, minél hamarább, s megird mindazt, a mire fölszólitottalak, különben csúful jársz. Édes anyámat tisztelem, csókolom Juliskával együtt. Igaz! a mi leveleim jönnek, bontsd föl, s ha lapba valók, küld el Jókainak, ha egyenesen nekem szólnak, tedd boritékba és küld Debreczenbe. Isten veled!

barátod, rokonod és
több efféléd
Petőfi Sándor.

Még egyszer igaz! Eredj az Életképek kiadóhivatalába (Landerer és Heckenast nyomdájába) s mondá meg ott az emlitett lap expeditorának, hogy e hónapban még nem jött lap ide, tehát a hiányzó számokat utólagosan küldje meg, s rendelkezzék, hogy ezután pontosan járjanak az Életképek a feleségemnek. Azonkivül még egyet: feleségem az egyik levelét apámnak czimezte; szakitsd le róla a felső boritékot, s a másik levéllel együtt küld utánam.

VI.

Debreczen, nov. 3. 1848.

Öcsém Samu!

Megkaptam a levélcsomagot, melyet küldtél. Ideje is volt már, hogy elküld. A mit Pákh ügyében tettél, nagyon jól tetted. Buzditsd azokat a fiukat az én nevemben is. Szeretném, ha compositióidat megkaphatnám; a gyorskocsin kivül más alkalmat nem tudok. Egészségem tökéletesen jó; de mennyi a dolgom? arról csak annak lehet fogalma, a ki tudja mit tesz az: kétszász parasztból két szász katonát csinálni.

Eredj el a K..... hirlapja szerkesztőségébe, s kérd el Bajzától (ha lapjában közölni nem akarja) „a vén zászlótartó“ czimü versemet, s add át, Jókainak. Kérdezd meg egyszersmind ettől: hány verset kell még az idén az Életképekbe adnom az okon kivül, melyek nála vannak. Szüleimet ezerszer tisztelem, csókolom; ha fogyófélben lesz a pénzök, tüstént irjanak, hogy rendelkezzem. A mennyire lehet, őrizkedjetek a cholerától. És te minél többször irj. Még bizonytalan ideig maradunk Debreczenben. Ha György ide kullog, mondd meg neki, hogy befogadom, s ha holta napjaig becsületesen viseli magát, holta napjáig nálam maradhat. Isten veled!

igaz barátod
Petőfi Sándor.

VII.

Erdőd, november 22. 1848.

Öcsém Samu!

Add át e 40 pengő forintot Dobsa Lajosnak, s v edd vissza tőle kötelezvényemet és tépd

széjjel, miután ezzel az egész adósság le van tisztázva. Azt a nyugtatványt, melyet szüleim levelébe zártam, vidd el V. . . . . nek s vedd föl érte a pénzt azonnal, s add át szüleimnek. Ha szüleimnek nincs az egészre szüksége, magadnál tarthatsz belőle husz pengőt mindaddig, mig édes apámék nélkülözhetik, ha te netalán hasznát vennéd. Csak azon iparkodjál ebben az esetben, hogy majd annak idejében visszakeritsd. Irj minél hamarább, s irj már egyszer valami érdekest is. Györgyre már mostanában nem igen lesz szükségem. Isten veled!

barátod
Sándor.

VIII.

Debreczen, december 12. 1848.

Tennap kaptam leveledet, Samu pajtás, az a . . . . . V. . . . . iszonyu dühbe hozott. Ha már megadta a pénzt, ugy tépd el ezt a levelet, de ha még mindeddig nem fizetett,

ugy keresd föl öt rögtön s add át neki, tudom fizetni fog, ha elolvassa. Megkaptátok-e már azt a levelemet, melyben 20 pengő forintot küldtem? ezóta régen ott kéne lennie. Ha még azon levelemre sem fizetne V..... s a húsz pengős levelet sem kaptátok volna meg, akkor eredj tüstént Vörösmartyhoz, s kérj tőle a nevemben annyi pénzt kölcsön, a mennyire szüksége van szüleimnek. Mondd el neki az egész dolgot, ő bizonyosan adni fog.— Az igaz, hogy én miután egyátaljában nem kaptam engedelmet, engedelem nélkül jöttem el a zászlóaljtól, de ezért nem volt szükség bevádoltatnom, mert magam azonnal tudtára adtam a honvédelmi bizottmánynak. Ha ezért engemet kitörölnek a kapitányok sorából, fogadom, hogy én meg őket kitörlöm moraliter az élők sorából. Körülményeim rémitő bonyolodottak, minden áron föl kéne Pestre mennem, de az út most oly rosz, hogy oda-vissza kéne legalább tiz nap, s ennyi időre nem hagyhatom el feleségemet, ki napról napra közeledik a a szüléshez. A honv. bizottmánytól még semmi feleletet nem kaptam; kérdezősködjél dolgom felöl, s ha hallasz valamit ird meg. Irj minél

előbb és világosan, hogy végre mindenképen tisztában legyünk. Tiszteljük, csókoljuk édes szüleinket mind a ketten. Téged üdvözöl feleségem, én ölellek.

barátod

Petőfi Sándor.

PÓTLÉK.

A FAKÓ LEÁNY S PEJ LEGÉNY.

Jaj azoknak, kiket a természet megbélyegzett! magányosan, elhagyatva állnak azok az életben, mint a város végén az akasztófa, melyet minden ember kerül félelemből vagy utálatból. Gyökeret vert bennünk az előitélet, hogy azok okvetlenül mind roszak lélekben, kik nem ép testűek, vagy formátlanok; az ilyenekre azt szoktuk mondani: fuss tőlök jobban, mint a dögvésztől, mert ártóbbak ők a dögvésznél! — Szent igaz, hogy azok közül, kikkel a természet ily mostohán bánt, sokan gonoszak, nagyon gonoszak; de hát az mind jó-e, ki ép és szép testű? nincs-e ezek közt is számtalan rosz lelkű? És aztán a természettől megbélyegzettek már anyjok tejével szijják-e be a gonoszságot; megterem-e ennek magva bennök azon pillanatban, mikor fogantatnak? s az

isten talán azért ad lelköknek ily rút hüvelyt, hogy mintegy ujjal mutassa a világnak, hogy ezek az ember söpredékei? . . . Igy vélekednek sokan, hogy igen; de a kik ezt tartják, igaztalanok isten és emberek iránt s megérdemlik az ostoba vagy gazember nevet, vagy egyiket vagy másikat. Ostobaság és gazság, e kettő szüli az igaztalanságot; okos és becsületes embertől igazság származik. Ne fogjuk tehát senkire, hogy eredetétől gonosz. A legelfajultabb lélek is tiszta volt születésekor, mint a még utban levő hó, mely csak akkor válik sárrá, ha már a földre hullott s ott lábbal tapodták. Ilyen a világ! a kik roszak közöttünk, mi magunk tettük őket roszakká; előbb meggázoljuk őket lábainkkal és aztán azt kiáltjuk rájok, hogy piszkosak, s a mely kutyának veszett hirét költik, meg van az veszve. — —

Szegény Marczi! ő is igy járt.

Áldott egy teremtés volt ő, szive olyan jó volt, mint a falat kenyér, de a természet megbélyegezte és a világ azt kiáltotta rá : Kain! és eltaszitotta magától.

— Jól van hát, gondolta Marczi, ha ti ellenem, én is ellenetek.

De az elején kezdem.

Marczi apját Czigolya Dánielnek hitták, és vargamesterember volt. Fiatal korában szép kis vagyont szerezgetett össze, de egyszer eszébe jutott, hogy jó volna már nemcsak szerezni, hanem költeni is, s erre nézve legczélirányosabbnak tartotta, magát a boritalnak adnia, minthogy ezen nemes hivatalban az ember költ ugyan, de még sem mondhatni, hogy a pénzt kidobja, sőt inkább elnyeli. Csigolya Dániel nagy eszű ember lehetett, mert az ivásban igen hamar beletanult, pedig ez nehéz mesterség, nekem legalább az volt. Én egy pár esztendeig gyakoroltam a legnagyobb szorgalommal, mig néminémű tökéletességre vihettem. Ez akkortájban volt még, mikor a nagy boritalt virtusnak tartották. Hála istennek, ezek az idők már lejártak s én ugy elfelejtettem az ivást, mintha soha nem is tudtam volna. Szegény kocsmárosok, én szivemből sajnállak benneteket, de szivemből óhajtom, hogy minél többen akadjanak, kik példámat követik.

A mint mondtam: Csigolya Dániel nagy mestere lett a boritalnak; esztendő leforgása

alatt az öreg birót és a kántort asztal alá itta, pedig ezek, mint mindenütt, ugy azon faluban is, hol Dániel uram lakott, a kocsma első vitézei voltak. Alig telt bele két esztendő, vége lett a keresménynek ; a házat a sánta szücs, a szőlőt a tiszteletes vette meg s végre oda jutott a dolog, hogy mustárok és kaptafák s a műhely egyéb szerszámai vándoroltak a kocsmába.

Csigolya Dánielné asszonyom tisztességes életü és takarékos erkölcsü gazdasszony volt, e szerint gondolhatni, hogy nem igen örült meg férjének uj sáfárkodásán s egy szóval sem biztatta, hogy iparkodjék minél többet inni. A szegény asszony eleinte csak magában sirdogált, ha férjét részegen látta haza jöni s legfölebb a szomszédba ment panaszkodni; Dániel gazdának nem mert szólni vagy tán nem akart, gondolván, hogy eszére fog térni. De mikor csak várt, csak várt és egyre hiába várt : már ekkor nem állhatott ellen, hogy értésére ne adja csodálkozását s roszalását magaviselete miatt s ezt igy kezdette meg :

— Ugyan édes Danim, az isten szerelmeért, mire nézed a napot? hát már mindig iszol és soha sem dolgozol ?

Dániel e szavakra meghökkent, a bortól nehéz szemeit, a mennyire tőle telt, kimeresztette, két kezét csipejére tette s lábait szétvetette, hogy könnyebben megállhasson egy helyen, és igy szóla komoly méltósággal :

— Csitt!

— De, kedves férjem, felelt az asszony, ha már benne vagyunk, hát csak elmondom, a mi a szivemen fekszik, ugy is elég soká hallgattam.

— Asszony, kiáltott fel a férj nemes haraggal, ne merj pisszenni!

— De merek....

— De ne merj....

— És miért ne merjek?

— Azért, mert . . . mert én Csigolya Dániel vagyok.

— És én Csigolya Dánielné vagyok.

— Feleségem, ne hazudj!

— Részeg disznó!

— Asszony, ne káromold az eget, mert a szentirás is azt mondja, hogy az isten hat nap alatt teremtette a világot, a hetediken pedig megnyugodott: azért vesd meg az ágyat szaporán.

— Addig meg nem vetem, mig ki nem beszélem magamat!

— Micsoda? te ki akarod magadat beszélni? ugyan ugy-e, igazán mondod ezt vagy csak tréfálsz?

— Van is most nagy kedvem a tréfára?

— No ha nem tréfálsz, ugy add elő a borotvám, hadd vágjam ki a nyelvedet.

— Ha kivágod is beszélek. . . .

Már itt meg nem állhatta Dániel gazda, hogy dühbe ne jöjön. Dühbe jött és nagyot orditott:

— Asszony a te neved: hallgass.

Ezzel neki rohant feleségének s pofon akarta vágni, de szerencsére csak a fejkötőt ütötte le fejéről. Ezután megelégedve vetette magát a bontatlan ágyra s nem sokára ugy hortyogott, mint a bakancsos pipája; a szegény asszony pedig kiment a konyhába s a tűzhelynél virasztott és sirt.

Ez aztán igy járta minden áldott nap.

A férj részegen jött haza, a feleség pirongatta, gyalázta, kérte, czirogatta, mindent elkövetett rajta, hogy jobb utra hozza, s a dolog vége mindig az lett, hogy Dániel gazda jól megnadrágolta feleségét. Végre, mikor már tö-

kéletesen meggyőződött a jó asszony felőle, hogy férjét az ördög sem tériti meg: abba hagyta a pörölést és nyájaskodást s egykedvű volt és hallgatott, ha urát éjfél vetette haza tántorogva. De ez már annyira megszokta a döngetést, hogy boldogtalan hitestársának azután is rendesen kiadta a maga részét, mikor már se jót, se roszat nem szólt neki garázda életmódjáért.

Igy teltek a napok. A gazdaság egyre fogyott s egyszer ki lép be a küszöbön? Nem más, mint a nyomoruság, a pazarlásnak e rongyos, éhes gyermeke. Helyet foglalt a házban s Csigolyáék mindennapos vendége lett. Még ez csak hagyján! de az járult a dologhoz, hogy Csigolyáné, kit eddig elkerült az isten kegyelme, azt vette észre, hogy másod magával kezd lenni, s igy várhatták, hogy nem sokára hárman meritenek azon tálból, melyből ketten sem laktak jól.

— Mennykő üssön a dolgunkba mormogá Dániel gazda, a mint megtudta, hányadán vannak; mennykő üssön a dolgunkba, most már meg sem verhetem feleségemet, mert azt a szegény gyermeket találnám főbe kollintani, a ki csak-

ugyan nem tehet róla, hogy anyja olyan .... olyan....

Dániel uram soká kereste a szót, hogy milyen, de még sem találta meg, noha feje minden zegét-zugát tűvé tette. Gondolkodóba esett, hogy ugyan miért is bántja hát ő felségét? hiszen semmi oka nincs rá. Elismerte a derék férfiu, hogy ő maga a hibás, és fogadást tett, hogy többé ujjal sem illeti hitestársát. Meg is tartotta, még pedig sokáig, de nem örökre. Egyszer irtózatosan bele esett torkába a szomjuság, de úgy, hogy a ház is majd lángot vetett feje fölött. Hanem már semmije sem volt, mindenét eltékozolta. Törte fejét: mihez fogjon? fölnézett keserves keserüséggel az égre, meglátta a napot és igy sóhajtott föl:

— Hejh, csak én ezt a napot le tudnám venni! mindjárt elvinném a borbély komához s eladnám neki réztányérnak; ugy is lyukas már az, a melyik a műhelye előtt lóg. Mit tegyek? mit tegyek? mindjárt beragad a nyeldeklőm és kiszakad a bélem a szomjuság miatt. Száz aranyat adnék egy korty borért ... vagy jobban mondva: nem adnék egy korty bort száz aranyért. Ha tudnám, hogy a vérem

borrá válik, tizenkét helyen vágatnék eret magamon, ha belehalnék is. De miért is nem születtem én hordónak, valami száz akós hordónak, tele amolyan jó féle ó borral ... oh istenem, megköszönném, ha pintes palaczk volnék is, csak bor állana bennem ... még azt is elfogadnám, ha az isten afféle közép nagyságu pohárrá változtatna ... tán még arra is rá állnék, hogy az a cseréptányér legyek, a melyik a csap alatt áll ... no ez már igazán potomság, de rá állnék, rá, hanem most mindjárt.

Igy elmélkedett Csigolya Dániel uram, s szinte remélte, hogy valami boros edénynyé változik; de bizony megmaradt ő régi állapotában, csak szomjusága lett tetemesebb. Kétségbeesve forgatta körösközül szemeit: nem akad-e valamire, mit eladhatna vagy zálogba vihetne?

Semmi, semmi!

Könyökig vájt minden zsebébe, noha tudta, hogy azok már régóta üresebbek az üreségnél, de e pillanatban mégis remélte, hogy hátha lesz bennök valami ráncz között meglapult bankó? Fia sem volt s ő csüggedten ejtette le karjait, mintha azok rögtön elzsibbadtak volna. Ekkor

jutott valami eszébe, fejét megvakarintotta s nagyot csattantott hüvelyével és középső ujjával.

— Hohó! kiáltott föl, hohó, megvan! leütöm az ajtóról a zárt... ugy is szükségtelen, mert nincs mit féltenünk a tolvajoktól. Leütöm. Csigolya Dániel, a te eszed becsületedre válik tenéked!

S ezzel ugyancsak lódult befelé, hogy végrehajtsa, a mit kigondolt. Elkezdte a baltát keresni, hogy legyen szerszáma, melylyel a zárt lefeszithesse. Elfeledte, hogy a balta árát már régen beitta. Kereste, kereste még a tükör fiában is; végre az ágy alá bujt s ott motozott a sötétben. A mint tapogat jobbra-balra, egyszer csak valami puhába kap. Kirántja, megnézi s reszketve az örömtől suttogá:

— Most már nem kell a zár... azt későbbre hagyom. Elég most ennyi. A feleségem a szomszédban van, meg sem tudja, hogy ezt elvittem. Ha idővel kisül, azt mondom neki: kiabálhatsz, jókor van már. Aztán meg erre szüksége sem lesz többé. Menjünk Dani pajtás.

Indult, de oh szerencsétlenségek szerencsétlensége, a mint az ajtót kinyitotta, épen akkor toppant be felesége, pedig senki sem hitta, Dániel gazda legalább nem, bizonyosan nem.

— Hova viszed azt? szólt az asszony megrémülve, hova viszed?

— Ki a napra, feleségem, felelt a férj, föltalálva magát, kiakasztom a napra, mert hát látod, az az ágy alja olyan nedves, hogy ott egészen megpenészedett.

— A napra? ugy-e? nem is a kocsmába? Add ide, add ide, ha mondom. Ezzel ugyan ki nem mégy. Ebben léptem az oltár elé, ebben lépek isten elé is. Ez volt mennyasszonyi ruhám, halotti ruhám is ez lesz. Azért add ide. Oh istenem, hogy jobb helyre nem dugtam, mikor tudhattam, hogy mindent fölkutatsz, te boldogtalan!

—Ha ohajtod, hogy boldog legyek, bocsáss!

— Menj, mit bánom, de e ruha nélkül.

— Köszönöm szépen.

— Élve ki nem eresztem kezem közül.

— Feleség, tudod, hogy parancsolhatnék, mert én vagyok az ur a háznál; de nem parancsolom, hogy add ide, hanem kérem. Kérlek Zsófikám, szépen kérlek.

— Nem!

— Még egyszer kérlek.

— Nem!

— Utójára kérlek.

— Nem, nem!

— Leges-legutójára. . .

— Hiába. . . .

— No ha hiába, hát ne!

Ezzel ugy hasba rugta a szegény aszszonyt, hogy az ájulva rogyott a földre; ő pedig kapta a ruhát hóna alá s vágtatott a kocsmába. No hiszen volt élet! Ugy folyt a bor, mintha ingyen adták volna. Dániel uram eltökélte magát, hogy addig egy tapodtat sem mozdul, mig a szép menyasszonyi ruha árát le nem önti az utosó pótráig. Szavának is állt emberül. Ivott vele boldog, boldogtalan. Egyre biztatta vendégeit, kik egyébiránt biztatás nélkül is tisztességesen hozzáláttak volna a dologhoz. Mikor már minden zsebe és minden pohara kiürült: holt részegen, nagy énekszóval kullogott haza. Javában ujjongatott s tánczolni kezdett, épen a legroszabb helyen, egy pocséta mellett, melyben a disznók szoktak heverészni. A mint lábát emelte volna, belebukott a pocsétába, s mire a bakter meglátta és kihuzta, már meg is volt fuladva. A bakter haza czepelte feleségéhez, ki ekkorára már elszülte gyermekét. Hárman töltötték a szobában az éjet: az

apa halva, a fiú most kezdve élni, és az anya félig élve, félig halva.

Az özvegy eltemetteté férjét s megkereszteltelteté gyermekét. Mártonnak keresztelték; de kár is volt a papnak fizetni, mert nevének semmi hasznát sem vette. Kis korában a gyermekek vörös kutyának hitták, nagy korában pedig az egész falu pej legénynek hitta, minthogy azon rugás következtében, melyet anyján követett el apja, képének egész jobb oldala holta napjáig olyan piros maradt, mintha csak tiszta vérrel mázolták volna be.

— A hol a pej legény!

— Ugy félek tőle, mint a pej legénytől!

— Ugy utálom, mint a pej legényt!

— Vetélkedik a pej legénynyel.

— Csókoljon meg a pej legény!

És a többi, és a többi. Igy emlitették különböző alkalomkor, de senkinek sem jutott eszébe, azt mondani:

— Csigolya Márton.

Mindig csak:

— A pej legény.

Sok embernek nyomoruság- és bánatteljes egész élete; de van mégis egy időszaka, a

gyermekkor, melyben boldog volt, melybe örömmel száll vissza emlékezete, mint a fecske a hervadozó őszi tájról a viritó déli tartományokba. Mártonnak, szegénynek, gyermekkorában sem volt egy fapénz árával sem jobb dolga, mint később. A gyermekek nem akartak vele játszani, vagy ott hagyták vagy elkergették, s ő haza ballagott anyjához és sirva panaszolta el, hogy mindenki utálja. Anyja nem vigasztalhatta egyébbel, mint azzal, hogy ölébe vette és vele sirt.

A mint az iskolát kezdte járni, még keservesebb állapotra jutott. A fiuk nem akartak mellette ülni: mind azt mondta, hogy ő nem ül ahhoz a rusnya vörös kutyához s mikor őket rákényszeritette a tanitó, alattomban annyit döfték, rugták, csipték, hogy magának kellett a helyet ott hagynia. A legutolsó padba vonult vissza s ott huzta meg magát a sarokban. Ha valamelyik fiú elnyiffantotta vagy elröhentette magát s a tanitó mérgesen kérdezte: hogy ki volt az? valamennyi fölkiáltott egy hangon, hogy Marczi volt és igy akármi csinyt követett el egyik vagy másik, azt mindig Marczira tukmálták, ki is azután illendően kikapta bérét

a temérdek gonoszságért, melyet elkövetni esze ágában nem volt; hogy is? hisz az istenadta olyan ártatlan volt, mint a tej. Hogy örült aztán az egész iskola, mikor az árva fiut ugy elpántolták, hogy kékült, zöldült bele! milyen dicsekedéssel mondták el otthon anyjoknak, hogy a vörös kutya ugyan kikapott ám! Az anyáknak csak egy szavukba került volna, gyermekeikből kiverni a gyülölséget és kárörömet a boldogtalan Márton iránt; de ők a helyett, hogy utba igazitották volna gyermekeiket, még azt mondták, hogy ugy kell neki a förtelmesnek; és igy még olajat öntöttek a rosz indulat tüzére.

Férje halála után Csigolyáné, vagyonának csekély maradványával elhurczolkodott testvérbátyjához, ki a faluban kovácsmester ember volt s nőtlenségben élt. János mester szivesen fogadta magához hugát kis fiával együtt, mert jómódú volt s házasodni ezután sem akart, senki sem tudta mi okból, némelyek azt pletykázták ugyan, hogy azért maradt nőtelen, mert senki sem ment volna hozzá; de ez igazán csak pletyka volt, minthogy János meg sem kért egy leányt sem.

Marczi tizenkét esztendős volt, mikor anyját igy szólitotta meg bátyja.

— Hát mi a szándékod ezzel a gyermekkel, te Zsófi? béresnek adod vagy kocsisnak?

— Annak nem adom, felelt az anyja; ha már apja mesterember volt, legyen ő is az, ugy gondolom.

— Hisz épen azért mondom, szólt a kovács, magamnak is ez a szándéka. Tanulja ki az én mesterségemet, én fölszabaditom, s ha meghalok vagy elvénülök, rá hagyom a műhelyemet. Szegény gyerek! én ugyan nem szeretem, de sajnálom, és azért magamra vállalom jövendőjét, hogy ne szoruljon senkire, mert úgy éhen kellene halnia, a mennyire szereti őt már is a világ. De meg különben is egészen kovácsnak termett; olyan markos, izmos, mint valami Herkulanus. Aztán ha kifogy majd a szene, az a jó is van a dologban, hogy csak a képéhez tartja a vasat s megtüzesedik tőle, hahaha!

— Ugyan János, az isten áldjon meg, szólt az anya érzékenyen, minek gunyolod te is is szegényt, nem elég, hogy az egész világ bántja?

— Jól van no, hisz ez a kis tréfa nem veri be a fejét.

Innen látszik, hogy János mester azon emberek közül volt, kik jótéteményeikért a hogy ugy, egy kis kamatot szeretnek venni, pedig ez által nagyon veszt becséből a jótétemény.

Mártont e nap óta kifogták az iskolából, s könyv helyett kalapácsot adtak kezébe, minek ő nagyon megörűlt,mert ugy sem lett volna belőle pap, ha mindig tanulta volna is; aztán meg most már fólszabadult a meg nem érdemlett ütleg alól és iskolatársai szakadatlan gunyolásától és ingerkedésétől. Olyan kovácsinas vált belőle, mint annak a rendje. Csak most kezdte tapasztalni a pöröly mellett, mennyi erő van benne. Hejh, ha ezt tudtam volna, gondolta magában, ha ezt tudtam volna, hogy ilyen erős vagyok, majd nem bántottatok ti volna engemet, fogadom! s ugy verte a vasat, mintha az feje lett volna gyermektársainak, kik vele méltatlankodtak.

A gyermekek különben is szeretik a kovácsműhelyt: órahosszat elácsorognak ott körülötte, s hallgatják a fuvó szuszogását és a kalapácsok csengését-döngését, s bámulják az izzó vasat, mely minden ütésre lángesővel okádja

teli a házat,mintha haragját fujná ki a miatt, hogy olyan kegyetlenül bánnak vele; de János mester mühelyéhez nem csupán bámészkodás kedvéért jöttek a fiuk, hanem leginkább azért, hogy Marczit ott is bántsák, boszantsák.

— Nini, gyerekek, szólt közülök egy, a mint a kis inast meglátta szurtosan kormosan, — nini! a vörös kutyából ördög lett.

— Most még szebb, mint azelőtt! felelte egy másik.

— De még a korom sem fog rajta, szólt a harmadik, hiszen a feketeség alól is kirí a vörös pofája.

— Elmenjetek ám! kiáltott rájok Marczi, mert meg találjátok bánni, hogy ide jöttetek.

Hanem a jó fiu jó tanácsával csak falra hányta a borsót, a gyerekek tovább is ingerkedtek vele, mig végre elvesztette türelmét, s ugy közéjök lóditotta a csiptetőt, mely épen kezében volt, hogy az bizonyosan ketté törött volna, ha erősebb nem lett volna, mint annak a lába, a kihez ütődött, és igy a láb törött el, még pedig ugy, hogy gazdája mai napig sántit.

Ez időtől nem igen mertek odaszagolni a mühelyhez, mert mindegyik féltette lábát; de

később el lett feledve a leczke, s ujra kezdték gúnyolódásaikat. Marczi épen egy törött lőcsre vert pántot. A fiuk körülállták, s ki ezt, ki azt mondta.

— Nem hallgattok? szólt Marczi már több izben, s miután látta, hogy hiába minden intés, kapja magát, ugy oda nyomintotta az égő vasat egy gyerek képéhez, hogy rögtön kifutott a szeme.

— Most elmehetsz, mon dá Marczi, elmehetsz isten hirével. Rajtad a bélyeg. Ha eltévedsz is, megkerülsz.

E naptól fogva senki sem merte őt többé háborgatni.

És igy töltött el Marczi hat esztendőt; mindenki kerülte őt és ő került mindenkit. — Egész héten el volt foglalva a műhelyben, s vasárnaponként, mikor szabad ideje lett volna, sehova sem ment, csak a templomba, oda is már akkor, midőn az egész falu betakarodott, hogy észre se vegyék. A legelső sarokban meghuzta magát, s mihelyt a predikácziónak vége lett, mindjárt kisuttyant, hogy akkorára már otthon legyen, mire a népség indul kifelé. Délután pedig, mig a többi inasgyerekek a templom mö-

gött a réten lapdáztak vagy más egyebet játszottak: ő bevonult anyához a szobába s olvasta neki az ó testamentomot egész estig. Marczi nem igen lelte ugyan kedvét az olvasásban, de szivesen unatkozott jó anyja kedvéért, ki őt egyedül és annyira szerette, s ki őt soha csak egy rosz szóval sem illette.

Eltelt végre a tanulás hat esztendeje s a tizennyolcz esztendős Márton tölszabadult, legény lett. Ez nevezetes fordulat, a mesterember életében. Olyanforma ez, mint mikor a koronaörököst végre megkoronázzák, s az eddigi herczegnek most már király a neve, vagy mint mikor a paraszt-lovat katona alá adja el gazdája, s most, a helyett, hogy az ekét vagy a trágyás kocsit huzná, fényes huszárt hordoz. Ilyen az inas, ha fölszabadul, sokkal nagyobb ekkor öröme, büszkesége, mint mikor remekel; szóval: fontosabb rá nézve, ha inasból legénynyé, mint ha legényből mesterré lesz. Csigolya Mártonban is megfordult mind azon kellemes érzés, mely ez alkalomkor a szíveket el szokta foglalni.

— No, gondolta magában, most már egészen más ember lettem; nem vagyok többé gye-

rek, hanem fölserdült ifju; nem vagyok többé inas, hanem mesterlegény. Hála istennek! Most már kiléphetek a világba bizvást, mert ha akarnának is méltatlankodni velem, nem mernének, mint hajdan az elhagyott tehetetlen fiúval tettek; de meg tudom, hogy már egészen el is felejtették, hogy valaha ingereltek, gyaláztak és utáltak, s eszökbe sem fog jutni, hogy ismét ezt cselekedjék.

Igy gondolkodott a jámbor Márton, de nagyot hibázott, mikor ezt gondolta, mert szó sem volt róla, hogy őtet elfelejtették volna, vagy hogy ne mernék ismét csufolni; sőt csak arra várt a falu legénysége, hogy megint megjelenjék köztök, majd lesz aztán komédia.

Lett is.

Elkezdték a csufolódást, mihelyt először találkoztak Mártonnal. Ez épen a kocsmában történt vasárnap délután. Nagy volt a gyülekezet. A legénység egy része borozott, más része táncolt, vigadtak pedig mindnyájan. A tánczolók észre sem vették, mikor Márton belépett. Az asztal végire vette magát, s bort kért. Szomszédja nagy meglepetéssel szólitotta meg:

— Hol jársz itt, hé? ejnye no ni! csak-

ugyan te vagy? bizony el sem hinném, ha a pofádat nem látnám.

Mártonnak nem esett ez jól első üdvözlésre, de csak hallgatott; azt is tűrte, hogy a többiek jó ízűn röhögtek a gorombaságra. Nem sokára kezdte más a gunyolódást, azután meg más, és igy valamennyi az asztalnál.

— Forditsd el a jobb képed, mert a borom megharagszik, ha meglátja, hogy az ki fog rajta szin dolgában.

Nézzétek csak, hogy kandikál az a czimbalmos, megkivánta Marczi bőrét nadrágnak.

— Sokért nem adnám, ha a lovamnak ilyen szép pej szine volna.

— Csakugyan beillenék pej lónak.

— Valóságos pej legény.

— Ha ha ha!

Igy elménczkedtek Mártonra a legények sorra, s ezóta maradt rajta a pej legény nevezet. Mikor mindnyája kibeszélte és kikaczagta magát, igy szólt hozzájok Márton inkább szomorun, mint haragosan:

— Ugyan, a jó isten áldjon meg benneteket, minek bántjátok azt, ki titeket nem bánt? Hat esztendő óta most vagyok először

köztetek, hát illik az embert igy fogadni? Fiuk, azt mondom nektek, hogy legyünk jó barátok; én kitörlök minden sértést a lelkemből, a mit rajtam elkövettetek gyermekkoromban és most imént; csak azt kivánom, hogy ezentúl hagyjatok békét. Ha én testvértek akarok lenni, miért nem akartok ti az én testvéreim lenni? nem vagyok-e csak olyan ember, mint ti?

— Meghiszem azt, hogy nem vagy! kiáltott föl szomszédja.

— De nem ám, szólt a másik szomszéda, még kutyámnak sem kellene ilyen csodaállat, nem hogy testvéremnek.

— Alávaló pimaszok, felel nekik Márton nyugottan, ha nem fogadjátok el szeretetemet, netek megvetésem; haragomat nem érdemlitek.

Ezzel ott hagyta őket, s a tánczosok közé vegyült. Ott sem részesült szivesebb fogadtatásban, de ő föl sem vette, mintha nem látna és nem hallana semmit. Oda ment az első leányhoz, kit legközelebb ért, s tánczra szólitotta, de ez kereken kimondta, hogy vele nem tánczol. Fordult más leányhoz; az nem szólt, hanem kiszaladt. Ment a harmadikhoz... Biró Julcsához, ki a legszebb leány volt a faluban. Julcsa egy

egy pillanatig sem kételkedett, hanem előállt, s ugy megtánczolt vele, mintha ő lett volna a legénység disze. Jól is esett ez szegény Mártonnak, hogy is ne? minden ember kigunyolta minden leány elfordult tőle, s ime a leányok leggyönyörübbike kész vele tánczolni, még pedig vidám arczczal és mosolyogva. Márton soha életében nem volt ilyen boldog, vagy igazság szerint szólva életében most volt boldog először. Késő este táncz végével olyan örömmel ment haza, mint valami hadvezér a csatából, melyet ő nyert meg. Mondhatni, hogy a következő éjszaka még boldogabb volt, mint ez nap. Olyan szépeket álmodott, hogy maga is megsokalta. Azt álmodta, hogy Biró Julcsa, a szép Julcsa, a legszebb leány a faluban, beleszeretett és neki adta kezét. Mentek esküvőre a templomba; az egész falu kisérte őket, s minden szemből ilyesmit lehetett olvasni: hát a szép Julcsa valóban szereti e rút legényt, és csakugyan felesége lesz? Márton pedig csak folytatta utját a templom felé, s szerette volna ezt mondani a csodálkozóknak: ugy van ugy, mit bámultok? a szép Julcsa szeret engemet, kit ti mindnyájan gyülöl-

tök és utáltok, ő szeret engem és feleségem lesz és mi boldogok leszünk, holtunk napjáig!

Másnap reggel igy gondolkodott Márton, a mint fölébredt:

— Hm, ez az álom isten intése. Ébren a világért sem mertem volna ennyire menni. Az igaz, hogy tennap este Julcsa volt eszemben, mikor elaluttam, de szerelme vagy épen házasságunk, már ez eszem ágában sem volt. Ki tudja? ki tudja? ... Oh istenem, édes jó istenem, ha betelnék álmom, ha Juliska szeretne engem, ha hozzám jöne! ki lenne akkor olyan boldog, mint te Márton, kit az egész világ csufol, gyaláz, utál, üldöz?

Ez időtől nem volt Mártonnak más gondolata, mint Biró Julcsa. Reggelenként ez a gondolat keltette fel, estenként ez a gondolat altatta el. Julcsa iránt olyan szerelem támadt benne, milyenről kovácslegény eddig nem is álmodott. Olyanokat sohajtott munka közben a műhelyben, mint a fuvó, mely a szenet élesztette; s ha szikrázott kalapácsa alatt az izzóvas, saját szive jutott eszébe, mely még tüzesebb volt a vasnál, s igy elmélkedett: ha szivemet vernék igy még jobban sziporkáznék, és ez nem tüz-, hanem gyé-

mánt-szikrákat szórna, s én e gyémantokat mind Julcsának adnám. Mint leste a jó fiu a kedves szép leányt naphosszat! minduntalan ki-ki-pillantott: nem megy-e el a műhely előtt? és ha történetesen meglátta, mily örömmel kivánt neki jó napot! s a leányka mindig nyájasan, mosolyogva fogadta, s Mártonnak aztán egész napra olyan jó kedve kerekedett, mintha minden munkáját aranynyal fizették volna. Egyszer Julcsa egy dézsát hozott hozzá, melynek abroncsai hulló félben voltak. No hiszen meg lett az a dézsa abroncsolva ugy, hogy tán még mai napig is tart.

Minden vasárnap délután hűségesen beállitott a kocsmába Márton. A legények nem szüntek meg vele minden módon méltatlankodni. Egyre gunyolták és kinevették. De törődött is ő ezzel! ott volt Julcsa, ki őt nem gunyolta és nem nevette ki, hanem szokott nyájasságával fogadta és szívesen tánczolt vele, valahányszor fölszólitotta. Csak egy volt, a mi Mártont halálosan sértette: ha társai őt a fakó leánynyal boszantották.

Pató Lőrincz gazdának három leánya volt, a legöregebbiket, Sárit, hitták fakó leánynak;

mert haja, szemöldöke és szempillája épen olyan szinü volt, mintha kenderből csinálták volna. Gyermekkorában tengeri nyulnak csufolták, hogy olyan fehér volt, aztán a szeme is olyanformán piroslott, mint a tengeri nyulé; csak akkor kapta a fakó leány nevet, mikor Csigolya Marczit pej legénynek kezdték híni. Sárit nem gunyolták, nem üldözték ugyan annyit, mint a vörös képü kovácsot, de ennél mégis többet szenvedett, mert hiszen leány volt, s igy jobban érezte a megbántást, és őtet különös érzékeny szivvel áldotta vagy verte meg a természet. Szegény Sári! ha egyszer hallotta gunynevét, képes volt elsirdogálni napestig. Jól tudta ő, hogy nem szép, de ez el sem busitotta volna, csak hagytak volna békét neki. Kerülte leánytársait, kerülte az egész világot. Ha az élők között volt, szomorkodott; eljárt örülni vagy legalább nem szomorkodni, a holtak közé, a temetőbe. Vad bokrok környékezték a temetőt és a kis sirhalmok között magas ákáczfák emelkedtek; ezeknek árnyékába járt el Sári, valahányszor csak ráért, s ott régen meghalt édes anyja sirján üldögélve dudolgatott, danolgatott, és a tavasz sárga virágaiból kötözött koszorukat any-

ja fejíjára, és mikor rátette a fejfára a koszorut, ezt gondolá:

— Mért nem az én szivem ez a virág? harmad napra elhervadna. Milyen jól járnék! Hervadj, szivem, hervadj; ugy sem kellesz te senkinek! pedig be tudnék szeretni, be tudnám!

Itt megszakasztotta gondolatát, még magának sem merte megmondani, kit tudna szeretni. Ismét danolni kezdett, hogy más gondolatra térjen, vagy inkább, hogy semmit se gondoljon. Ha ilyenkor emberek mentek el a temető mellett, ezt mondták egymásnak:

— Hallod, hogy huhog a bagoly? hallod a fakó leány nótáját? meglásd, boszorkány lesz belőle, ha megvénül. Azért jár mindég a temetőbe, hogy itt a meghalt vén asszonyoktól a boszorkány-mesterséget eltanulja. Jaj neked szegény falunk! majd lesz itt véres tej, lesznek idétlen csecsemők.

Igy beszéltek az elhaladók, s hányták magukra a keresztet.

Sári két testvére férjhez-ment, mert csinos két leány volt és apjok jól birta magát. Sári egyedül maradt a háznál az öreg Pató Lőrinczczel, s bizony sovány élet volt ez mulatság dolgában,

mert apja ritkán szólt, ha szólt is, csak dörmögött vagy káromkodott. Jött ugyan kérőbe egy legény, de Sári elutasitotta, ezt mondván:

— Nem engem akar kend elvenni, hanem apám vagyonát, azért nem is megyek kendhez. Tudom jól, hogy soha csak nem is szivelhetett kend engem. Elég boldogtalan vagyok már, nem akarok még boldogtalanabb lenni. Áldja meg a jó isten kendet.

Igy utasitotta el kérőjét Sári, és ennek más oka is volt, nemcsak az, a mit elmondott. Sári szeretett, de oly titkon, hogy, a mint láttuk, magának sem merte magvallani, kit szeret. És ki volt hát szeretője vagyis kinek volt ő szeretője? megmondom én, hisz ő szegény ugysem mondaná meg a világ kincseért sem. Sári Csigolya Marczit szerette... a fakó leány szerette a pej legényt, és milyen forrón! ha elment előtte, kész lett volna megcsókolni a port, a hová az lépett. Sári tudta, érezte, meg volt felőle győződve, hogy Marczi nem rosz ember, sőt igen jó, és aztán sajnálta is, hogy vele olyan gunyt üznek. A jó leány! ha látta vagy hallotta, mint méltatlankodnak Marczival, egészen elfelejtette, hogy övele is csak ugy tesznek

És néha különös sejtése támadt, hogy e legény szereti és elfogja venni őt és boldogok lesznek, — hisz ugy összeillenek! mind a kettő bélyegzett.

Szegény Sári, szegény leányka, ha tudnád, mennyire gyülölt téged a pej legény, kit annyira szeretsz!

Marczi napról napra jobban gyülölte a fakó leányt, mert napról napra jobban csufolták őt vele. Minden pimasz rajtok köszörülte tompa eszét, ugy hogy már nem is emlitették őket egymás nélkül, hanem mindig együtt és mindig gunyolódva. És a mint nőtt Marczi gyülölete Sári iránt, ugy nőtt szerelme a szép Julcsa iránt, ki folyvást nyájas és beszédes volt, mig a többi leányság félénk vagy durva magaviselete által eltaszitotta őt magától.

Huszonkét esztendős volt Marczi, mikor anyja bátyjának halálával a műhely rá jutott s mester lett. Marczi, hanem szerette is bátyját, legalább hálás volt iránta, mint egyetlen jótevője iránt, de szerelmi reményének következtében még sem állhatta meg, hogy az öreg kovács halálán meg ne örüljön. Nagy örömmel tüzte kalapjára a gyászt, s a gyászolás idejének lejártával első gondolata volt, Biró Julcsát meg-

kérni. Tanakodott, kit hijon meg kérőnek, de a vidéken semmi ismerőse, a faluban pedig semmi jó embere nem volt; azt határozta hát, hogy maga lesz a kérő. Neki is öltözött amugy ezüst gombosan, a mint illik, hanem megint csak levetette dolmányát, gondolván, hogy első találkozásakor majd csak ugy hétköznapi módon adja elő a dolgot a leánynak; mert Marczi nem szerette a czerimoniákat, nem is igen értett hozzá.

Este felé elballagott Julcsáék felé Marczi, csak ugy bőrkötényesen és felgyürt ing-ujjal, hogy ne is gyanitsa senki, mi dologban jár. Az égen sötét felhők usztak árnyékuk befátyolozta a falut, de néha ki-kibukkant a telt hold, és akkor oly világosság lett, mintha hirtelen megviradt volna, azután ismét rögtön sötét lett. Igy volt Marczi szivében is: fény és homály váltogatta egymást; egyik pillanatban meghalt reménye, a másikban föltámadt. Csendes volt a falu csak távol hallatszott valami siránkozó hang, mintha föld alatt énekeltek volna... a fakó leány dalolgatott a temetőben. Biró Julcsa ott ült házok előtt a padkán az eperfa alatt és dorombozott; Marczi oda sompolyodott melléje, és jó

estét kivánt neki, ő pedig azt mondta, hogy adjon Isten; ezzel elhallgattak mind a ketten, s a leány elkezdett megint dorombozni. Végre beleunt a dorombozásba s igy szólította meg a hallgató legényt:

— Ugyan mért nem beszél már valamit, Márton?

— Hát mit beszéljek? kérdezte ez.

— Akármit, csak ne álljon itt szó nélkül, mint a kőszent ...

— Mikor én a nótádat hallgatom.

— No bizony, van is ezen mit hallani, hiszen nem is tudok hozzá, aztán meg a dorombom is rosz már.

— Ne hidd te azt, Julcsa, mert te tudsz is hozzá, a dorombod is jó. Pöngesd csak, szebben szól, mint Gyüngyő Gazsi hegedűje, pedig Gazsi ugyancsak rátermett ám a muzsikára; olyan czigány, hogy párját kell keresni. Pöngesd már az isten áldjon meg.

— Elég volt ebből ennyi, most magán a sor, Márton, beszéljen.

— Beszélnék ám, ha tudnék.

— Ha tudna? hiszen máskor annyit összedarál, hogy alig éri végét.

— Máskor van az, nem most.

— És most miért nem?

— Azért, mert valami fekszik a szivemen.

— Micsoda?

— Micsoda, kincsem? hm, nagy dolog a!

— Valami baja van?

— Nincs biz énnekem, vagy van biz ott. Baj is nem is, a mint veszszük.

— Mondja el hát, Márton.

— Elmondjam? magam is el szeretném mondani, de nem tudok sehogy sem belekezdeni.

— Hát csak folytassa, ha elkezdeni nem tudja.

— Hejh, könnyü neked tréfálni, Julcsa, de volnál csak a helyemen, tán még jobban izzadnál, mint én most.

— Ejnye, ugyan mi lehet az?

— Találd ki.

— Jaj, én nem tudok találgatni.

— No hát elmondom magam, pedig bizony isten borsózik a hátam bele, ha rá gondolok. De mindegy, mert elébb-utóbb ugyis csak meg kéne lennie. Hát.... izé.... no nézd, épen ugy vagyok, mintha tüzes vasat kellene

megmarkolnom; nem igaz, nem is ugy... még inkább fognám meg a tüzes vasat meztelen kézzel, mint.... mint..... de te olyan jó leány vagy, Juliska, hogy csak mégis kimondom, mi fekszik a szivemen.

— Mondja ki hát, ne himezzen-hámozzon olyan sokáig, hisz ezóta már a vége járhatná.

— Az igaz, Julcsa, az igaz. Lásd, milyen bolond vagyok én: már túl lehetnék rajta, és még innen sem vagyok. De csak olyan csiklandós ne volna. Eh, mindegy, végre is mindegy, teljes tökéletesen mindegy. A minek meg kell lennie, annak meg kell lennie, és ennek meg kell lennie, azért meg is lesz. Hanem ugy egyszerre még sem ugorhatom a közepibe, csak majd szép csendesen ereszkedem a partról a folyóba. De figyelsz-e?

— Miért ne figyelnék?

— Hát figyelj, Julcsa, mert az a dolog dereka, hogy figyelj; ha nem figyelnél, ugy hiába beszélnék, pedig azt restelném.

— Mondom, hogy figyelmezek, csak legyen már mire figyelmeznem.

— No, hát ez az egész, halld csak .... ejnye teringette, milyen hamar megérett ez az eper;

még a minapában egy piros szemet sem láttam az egész fán, most meg már mind fekete.

— Ugyan megadta neki! hát ez az, a minek olyan nagy feneket keritett?

— Dehogy! ez csak most jutott eszembe, mikor elsohajtottam magamat, s az ég felé pillantottam, mint Kádár, a kiről meg van irva, hogy „fölemelé Kádár szemeit az égre.“ Hanem ez nem tartozik ide.

— Ne mondja hát mindég azt, a mi nem tartozik ide; álljon már valahára azzal elő, a mi ide tartozik....

— Megállj, megállj, benne vagyok már. Hát bátyám meghalálozott, isten nyugtassa, és a műhelyt nekem hagyta, most én vagyok a mester benne. De nemcsak a műhely maradt rám bátyámról, hanem a ház is, a mely pedig olyan, hogy tisztelendő uram is ellakhatnék benne, és a házon kivül szántóföldnek, kaszálónak és szőlőnek jutottam birásába. Ugy együtt véve, nem épen megvetendő vagyonka, azt tartom. Az ember másodmagával is elélhetne belőle,nem igaz, Julcsa? mit gondolsz?

— El biz abból tisztességesen.

— No látod-e, én is azt mondom. Hát,

mondok, minek élnék egyedül, ha párostul is megélhetek? megházasodom. Választottam is már magamnak, csak hozzám jöjön. Találd ki, Julcsa, kit választottam?

— Mondtam már, hogy nem tudok találgatni.

— Megállj, elmondom, hogy milyen, aztán bizonyosan kitalálod; szép jó kis leány,... de hisz ebből még nem tudhatod, hát többet mondok: a világon legszebb és legjobb kis leány... most már csak gyaníthatod legalább?

— Nem is gyanitom, hisz én olyan kevés leányt ismerek...

— Ezt jól ismered. No?

— Tudj' isten, ki lehet?

— Már látom, hogy semmire sem megyek veled. Ki kell mondanom kereken, hogy ez a leány... te vagy, Julcsa.

— Én?

— Te.

— Hahaha!

— Mit nevetsz, Julcsa?

— Hahaha!

— Ne nevess hát, mert mindjárt sirva fakadok.

— Bizony isten, meg nem állhatom a nevetést, hahaha!

— Engem nevetsz?

— Nem is magamat. De ugyan, Márton, vallja meg, hogy tréfált.

— Veszekedjem meg, ha tréfáltam.

— Már ezt nem tettem volna föl magáról, Márton.

— Mit?

— Hogy engem valaha megkérjen.

— És miért nem?

— Még azt kérdi? hát sohasem nézett tükörbe?

— Igy vagyunk? igy vagyunk! hahaha. No, Julcsa, verjen meg téged a mindenható ur-isten, verjen meg, a mennyire csak embert megverhet, azt kivánom tiszta szivemből.

— Köszönöm jó'karatját, Márton, köszönöm szépen. Igy hálálja meg, hogy mindég nyájas, barátságos voltam iránta...

— Épen azért, hogy az voltál, hogy elbolonditottál. Tettél volna ugy velem, mint a többiek: kerültél volna! de nyájaskodtál, enyelegtél, hogy horogra csalj, hogy kiszakitsd szivemet. Ilyenek vagytok ti leányok. Nem azért

bántál velem szépen, mintha szánakoztál volna rajtam, hogy mindnyájan gyülölnek, utálnak; hanem azért, mert jól esett, hogy tetszettél nekem; mert hiu vagy, még hiubb mint a többi leány. És én olyan vak bolond voltam! nem vettem észre, hogy nyájaskodásod csak hiuság; nem sejtettem, hogy egykor kinevetsz. Azt mondom még egyszer, hogy büntessen meg az isten!

— Én pedig még egyszer köszönöm, Márton gazda, köszönöm az áldást. Különben ne essék kétségbe, hogy nekem nem kell, hisz van még elég leány a faluban... ott a fakó leány, kérje meg azt, összeillenek.

Ezt mondta Julcsa gunyosan, s benn termett az udvaron, és a kis ajtót bezárta maga után. Csigolya Marczi a haját tépte bujában és dühében és szégyenében. Majd megőrült. Végre összeszedte magát és oda okoskodta a dolgot, hogy nagy ostobaság egy haszontalan leány miatt igy elkinlódni, nagyot kaczagott, hazament, lefeküdt, és olyat aludt, hogy... azaz, nem aludt biz ő, hanem egész éjszaka hánykolódott, hogy majd leszakadt az ágy alatta. Csak akart alunni.

Marczi erős természetű ember volt, annak köszönhette, hogy kigyógyult e méreg-nyavalyából, melyet Biró Julcsa adott be neki. Más tán belehalt volna. Ő sokszor gondolkozott, mikor a műhelyben dolgozott: nem lenne-e jobb, az izzó vas helyett fejét tenni az ülőre, s rákoppintani a legnehezebb kalapácscsal, hogy szétlocscsanjon agyveleje? de néhány nap alatt kigőzölögtek fejéből e sötét gondolatok, s egészen egészséges lett. Julcsát elfelejtette, csak ugy jutott már eszébe, mint valami nagy részegség, melyből kijózanodott. Hanem azt föltette magában, hogy emberek közé nem megy, minek is? most még jobban gunyolnák, mint annakelőtte. Később azonban ugy elmélkedett, hogy ez gyávaság volna; majd azt hinnék felőle, hogy nem mer előlépni, és ő mert mindent, a mi eszébe jutott. Azért mindjárt az első vasárnap délután belátott a kocsmába.

Alig toppant be, elkezdett a legénység kaczagni, s csak ugy dőltek a csufolódások:

— Isten hozott, öcsém Márton! hát mikor tartjuk a lakodalmat?

— Csak lesz annyi emberséged, hogy engem is meghisz rá?

— Én járom az első tánczot a menyasszonynyal.

— Boldog Marczi, milyen szép felesége, lesz!

— Hát csak fáj a fogad a szép leányra Marczi?

— Majd elviszi érte az ördög.

— De ha Biró Julcsát elveszed, mi lesz a fakó leányból?

— Szegény fakó leány, az meghal utánad bujában!

— Hahaha!

Igy gunyolódtak és röhögtek a legények Marczi rovására, ki mindezt nyugottan és szótalanul hallgatta végig. Mikor a lárma lecsende sedett, Marczi csak ennyit mondott:

— Elvégeztétek?

— Még nem! felelt egy legény.

— Hát végezzétek, szólt Marczi, mert aztán én kezdem.

— Halljuk, halljuk! kiabáltak mindnyájan.

— Hát csak azt akarom tudtotokra adni, hogy elég volt ennyi a tréfából erre az egy életre.

— Hm, fenyegetőzik, halljátok? szólalt

meg egy legény; Marczi fenyegetőzik, és ti még nem szaladtok? .... kocsmáros, ki kell nyitni az ajtót, hadd fussunk.

— Csak minél hamarább, felelt Marczi, mert megeshetik, hogy később nem leled meg az ajtót, ha futni akarsz, atyámfia!

— Dehogy?

— Majd meglátod..... vagyis nem látod mert kiütöm a szemedet, még pedig ezzel a palaczkkal, a melyik itt áll magad előtt.

— Ugyan ugy-e?

— Biz ugy, öcsém, azt a sarkantyus angyalodat! és most azt parancsolom, hogy ne ugass, de még csak meg se vakkanj!

— Te parancsolsz nekem? te? hát ha még a másik pofád is olyan vörös volna mint emez..

— Ne! legyen a tied is olyan!

Ezt orditá Marczi, s ugy vágta a palaczkot a vele feleselő legény képéhez, hogy orrán kibugygyant a vér. Ez dühösen ugrott föl ültéből s botjával vágta főbe Marczit, de ez a csapást csak annyiba vette, mintha légy szállt volna a fejére. Torkon ragadta megtámadóját, s ott egyszeribe megfojtotta volna, ha ki nem kapják körmei közül. Neki esett az egész korcsmai

legénység, ki elülről ki hátulról, ki jobbról, ki balról, de Marczi ugy hányta magáról le öket, mint a bika a szelindek kutyákat. Egyiket a másik után ragadta galléron, s hányta ki a csapszékből, mintha döglött birkák lettek volna. Mikor mindnyája kinn volt, megállt a küszöbön, s ezt mondá, bicskáját kirántva :

— Még most élve vetettelek ki benneteket; de a ki ma még egyszer be mer jöni, az halva röpül ki, tudjátok.

Ezzel befordult, bort kért, leült és ivott. A legények sokáig tanácskoztak ottkinn; végre elhatározták, hogy bemennek s Marczit megtámadják, de egyik sem akart első lenni, mindegyik azt mondta: menj be te elsőnek, én második leszek, s addig biztatták egymást, mig kegyetlenül fenyegetözve, szétoszoltak. Marczi nagy diadalmasan töltögette magába a bort, s addig ivott, mig este nem lett, s ugy leitta magát, hogy maga előtt egy lépésnyire sem látta a földet. Hosszu próbálgatások után végre sikerült neki valahogy a lábaira állnia, s elindult haza felé. Mikorra kiért a kapun, már jól besötétedett. A mint a nagy utczáról jobbra a kis

közbe fordult, előugrott három legény, s az egyik azt kiáltotta:

— Itt van, üsd agyon, ha édes apád volna is!

Mind a három tarkón vágta, s Marczi lerogyott. Aztán ráadásul még egy párt kollintottak a fejére, s elinaltak, mintha ott sem lettek volna. Ekkortájban ballagott hazafelé a temetőből a fakó leány, s ő látta meg először Marczit, a mint ott a porban hevert véresen. Szegény leány, a mint megpillantotta maga is csaknem élet nélkül roskadt melléje. A legközelebbi kutra szaladt lekapta a vedret, oda vitte az ájult Marczihoz, s locsolni és mosogatni kezdte. Mire kimosta arczát a vértől, ébredni kezdett, szemeit megnyitotta, s igy szóla:

— Kutya álmam volt.

— Tán azt álmodta, hogy leütötték a lábáról? kérdezte a fakó leány.

— Olyanformát, felelt Marczi.

— Ezt nem álmodta, mert igaz; ki verte meg?

— Nem tudom; de hát te mit akarsz itt, he? —

— Magát ápoltam, Márton, mert hiszen

senki sem tudja tán, hogy itt van, és hogy ez a baj érte. Erre jöttem, s hogy megláttam, csak nem hagyhattam itt magára minden segitség nélkül.

— Jól van, most elmehetsz.

— Haza tud maga menni?

— Mi közöd hozzá? menj isten hirével, mert én nem szenvedhetlek.

— Miért, Márton?

— Eredj!

Sári e szavakra sirva fakadt, és keservesen zokogott. Marczi megbánta, hogy olyan durván beszélt a szegény leányhoz, aztán még föl sem tudott a maga erejéből kelni, azért szelidebb hangon folytatta:

— No ne sirj hát; hiszen láthatod, hogy még nem vagyok eszemen, azt sem tudom, mit beszélek. Jer ide, kérlek, emelj föl.

Sári odament s nagy nehezen fölemelte.

— Köszönöm, szólt Marczi, köszönöm, de ugy érzem, hogy nem birok magamtól hazamenni; nem kisérnél el?

— De hogy nem, szivesen elkisérem, felelt a leányka, s megfogta balkezével a legény karját, jobbjával pedig derekát, ugy vezette

hazáig, lassan, gondosan, mintha édes anyja lett volna. Az ajtóban megköszönte a leány szivességét Marczi, s mondta neki, hogy ha valamire szüksége lesz, csak jöjön hozzá, hadd róhassa le szivességét. Milyen boldog volt Sári!

Marczi annyira elvesztette erejét, hogy néhány napig fekünnie kellett. A fakó leány sokszor elindult hozzá, hogy megtudakozza, mint van? de ismét visszafordult, mert nem tudta, mi szín alatt látogassa meg a beteget, pedig mennyire szerette volna látni, hogy jobban van-e már? nem veszedelmesek-e sebei? Éjjel-nappal csak Marczi járt eszében, még álmodni is róla álmodott, s álmában majd egészségesnek látta s ekkor mint örült! majd pedig halálos betegnek, s ekkor mint szomorkodott, mint sirt a jó leány! Végre fö lépült Marczi s elhagyta az ágyat. Mikor először ment ki a szobából a szabad levegőre: a falun végig lakodalmas nép ment fölpántlikázott s kendőzött lovakkal, muzsikaszóval. Marczi a kis ajtóból nézte, melyet hirtelen becsapott s sietett befelé, a mint az a kocsi vágtatott el előtte, melyen a menyasszony ült, — mert a mennyasszony Biró Julcsa volt.

A szomszéd helységbe ment férjhez a legszebb legényhez.

— Légy vele boldog, mormogta Marczi, légy vele boldog, szivemből kivánom, mind a mellett, hogy megcsaltál. De azt szeretem, hogy elviszik falunkból, nagyon szeretem, mert nem esnék jól, ha itt mindennap látnám. Igy majd elfelejtem.

El is felejtette Marczi nemcsak Julcsát, hanem az egész világot. Nem járt többé a kocsmába, nem mintha félt volna, mert hisz azt bebizonyitotta, hogy kitesz az egész falu legénységén, ha neki-tüzesedik. A gyávák! nem merték szemben megtámadni, csak hátulról, igy is akkor, hogy mámoros volt. Az ilyen silány néppel nem méltó szembeszállni, gondolta Marczi, azért hagyta el a kocsmázást. Igy éldegélt részint a műhelyben, részint szobájában édes anyjával, ki a gazdaságra felügyelt. Nem járt senki a házhoz, az egyetlen fakó leányt kivéve. Sári, tudj' isten, milyen ürügy alatt, egyszer csakugyan bevetődött, akkor Marczi anyja meghitta, hogy többször is látogassa meg, s ezt, gondolhatni, hogy szivesen elogadta, mert hiszen könnyebb volt a lelkének, ha láthatta

azt a legényt, kit ugy szeretett. El-eljárt hétköznap; Marczi eleinte kerülte a hogy lehetett, mert sehogy tudott megbarátkozni vele; később egykedvüleg fogadta, végre pedig mindig szivesebben kezdte látni s ugy szólván, megörült, ha jött a fakó leány. Egészen elfeledte, hogy olyan furcsa külsejü, mert hiszen rútnak nem lehetett épen mondani; aztán olyan kedves jószivü teremtés volt, a milyen kevés van ez életben.

Biró Julcsát egyetlen egyszer látta Marczi nehány hónappal lakodalma után, és milyen állapotban! egészen megesett rajta szive, noha egykor olyan kegyetlenül bánt vele. A szomszéd faluban, hova Julcsát asszonynak vitték, katonák szállásoltak, a menyecske annyira beleszeretett egy káplárba, hogy elment utána, a mint a katonákat máshová szállásolták. A férj utána rohant hiteszegett hitvesének s erőszakkal vitte vissza. Ekkor látta Marczi egykori szeretőjét, a szép Julcsát, a mint férje lóháton hajtotta végig a falun karikás ostorral. Sirva ment a szép menyecske a ló előtt, s egyaránt fájtak neki a férj ostorcsapásai és a szégyen.

— Ugy-e jobb volna most, ha hozzám

jöttél volna, szerencsétlen asszony? gondolta magában Marczi; de mégis jobb hogy nem jöttél, mert hisz engem még inkább megcsaltál volna, s én tán még kegyetlenebbül büntetnélek, boldogtalan teremtés.

Eltelt egy esztendő, eltelt kettő, három .. boldogság és boldogtalanság nélkül, csendesen, egykedvűleg. A legények megházasodtak, a leányok férjhezmentek. Abból az időből már csak a pej leány volt hátra. Marczinak eszébe sem jutott, hogy meg kéne házasodni, az meg épen nem, hogy Sárit lenne jó elvenni; pedig folyvást szerette Marczit! de távolról sem merte kimutatni, hogy szereti. Egyszer vasárnap délután látogatóba jött Sári Csigolyáékhoz, az öreg asszony a szomszédban volt, Marczi pedig a fűtött szobában pipázgatott, és gondolkodva vagy nem is gondolkodva nézte a füstkarikákat.

— Jó napot, hugom, szólt a legény a bejött leányhoz.

— Adjon isten magának is, Márton, felelelt a leány; nincs itthon a néném asszony

— Nincs biz a, lelkem, megunta már magát anyám itt velem, hát átpillantott egy kicsit a szomszédba. Jól tette, hadd mulasson.

— Hát jó egészséget kivánok.

— Hisz azért ne menj el, hugom, vagy te is unod magadat velem?

— Nem biz én ...

— No ugy maradj, aztán ülj le, beszélgessünk. Olyan jó beszélni való kedvem van mostanában.

— Pedig az ritkán szokott lenni.

— Az igaz, restellem a sok beszédet.

—Én is jobb szeretek hallgatni.

Itt elhallgattak mind a ketten, s szótalan ültek egy darabig. Sári köténye szélét csipkedte, Marczi pedig tömte lefelé pipája hamvát mutatóujjával. Végre is a leány szólalt meg és ezt mondá:

— Beszéljen hát valamit, Márton, hisz épen most mondja, hogy nagy beszélgető kedvben van.

— Ugy ám, de olyan furcsa az ember, hogy épen akkor nem jut eszébe semmi, mikor legjobban szeretne beszélgetni. No megállj ... hát ... hát ... mért nem mégy már férjhez? erre felelj nekem.

— Csak.

— Hiszen nem egy kérőd volt már, ugy-e?

— Volt biz énnekem, de egy sem kellett közülök.

— Miért?

— Mert tudom egyik sem szeretett.

— Hát ha olyan kérne meg, a ki szeretne, hozzá mennél?

— Hozzá.

— És ha én kérnélek meg?

— Hiszen maga nem szeret engem, Márton.—

— De tegyük föl, hogy szeretlek; eljönnél hozzám?

— El.

— Hanem én is csak olyat vennék el, a ki engem szeretne.

— Én szeretem magát, szólt Sári, de oly halkan, hogy Marczi nem hallotta, vagy tán csak tettette, hogy nem hallja, s azt kérdezte:

— Mit mondasz?

— Én szeretem magát, felelt Sári fenhangon, de reszketve.

— Igazán?

— Nem mondanám, ha nem volna igaz.

— És mióta?

— Nagyon rég ...

— Édes Sárim, kiáltott föl Marczi — csakugyan szeretsz? tudnád szeretni a pej legényt, a kit minden ember gúnyol és tán utál?

— Hát énvelem mit tesznek? nem hinake engem fakó leánynak?

— Jer ide, kedves galambom, jer az ölembe, hadd öleljelek, hadd csókoljalak! te vagy az első leány, kivel ezt teszem, és az utolsó is, mert ha te nem lészsz feleségem, ugy senki sem lesz ezen a földön.

Sári zokogva borult nyakába, és e pillanatban boldogabb volt a fakó leány s a pej legény, mint tündérország két legszebb teremtménye. Marczi anyja akkor jött haza, s még ölelkezve találta őket, s örömében majd megrepedt szive. A jó öreg asszonynak régi ohajtása volt már, hogy fia Sárit elvegye, de óhajtását soha sem merte szóval kifejezni, mert félt, hogy Marczit ezzel megsérti. A farsang folytával megesküdött a fakó leány s a pej legény; most járta még csak a pletyka igazán, de ők egy szikrát sem hajtottak a világ fecsegésére: hagyták darálni az embereket, s éltek olyan boldogan, mint Ádám és Éva a teremtés első napjai-

ban. A falu most már csak arra várt, milyen förtelmes gyermekek születnek ebből a házasságból; de reményök nagyszerüen füstbe ment, mert a fakó leánynak s a pej legénynek lettek a faluban a legszebb szöke és barna gyermekei.

TARTALOM.

Lap.

IV. Utirajzok:

Uti jegyzetek. (1845) 3
Uti levelek Kerényi Frigyeshez. (1847) I—XVIII. 45

V. Töredékek:

Seneca leveleiből; a III. levél. (1846) . . . 123
Ossiánból; Oithona. (1847) 125
Shakspeareből; Romeo és Julia. (1848) . . . 133
A táblabiró 143
Párbeszéd Bemmel. (1849) 155
Zoltán fiam életrajza 7 hónapos koráig. (1849) 157

VI. Hirlapi czikkek:

Irói jogtagadás a Regélőben. (1843) 165
Kérelem Benőfi urhoz. (1844) 167
Nemzeti szinház. (1845) 167
Adatok a kritika titkaihoz. (1845). 169
Egy szó Tarczy Lajoshoz. (1845). 170
Nyilt levél Vahot Imréhez. (1845) 171
III. Richard király. (1847) 174
Kún-Szent-Miklós jun. 15-kén (1848) 183

Lap.

Jegyzet a Vörösmartyhoz czimzett vershez. (1848) 199
Első és utolsó felszólalásom egy... dologban (1848) 200 200

VII. Költemények:

A hűtelenhez. (1838) 207
Szeberényi Lajos emlékkönyvébe. (1839) . . 209
Dalforrás. (1842) 210
Változó izlés. (1842) 212
Ideál és való. (1842) 213
Ifju a pataknál. (Schiller után, 1842) 214
Tünődés. (1842) 216
Szin és való. (1842) 218
Elegia egy várrom felett. (Matthisson után, 1842) 222
Ideál. (1842) 227
Tolvaj huszár. (1842) 230
Lehel. (1842) 232
Az első dal. (1843) 235
Népdalok. (1843) 238
Könnyeim. (1843) 240
Szinházban. (1844) 243
Irtóztató csalódás. (1844) 244
Batthyányi és Károlyi grófnék. (1844) 246
Védegyleti dal. (1844) 248
A magyar nemzet. (1845). 249
A Honderühöz. (1845) 252
Egy kritikushoz. (1845) 254
Haza tértem. (1847) 255

Lap.

VIII. Levelek:

Bajza Józsefhez. I—V. 261
Szeberényi Lajoshoz. I—IV. 270
Nagy Ignáczhoz. I. 287
Orlai-Petrics Somához. I—VIII. 289

IX. Pótlék:

A fakó leány és pej legény. (1847) 303

Sajtóhibák.
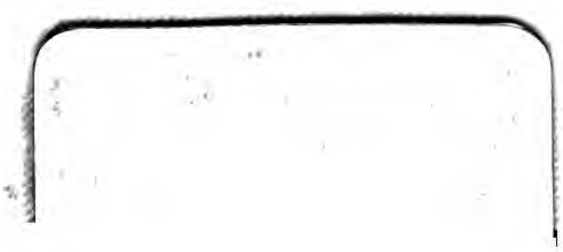
38. lap	5. sor	felülről	„*az két*“	helyett	ovl.	az a két
87. „	6. „	alulról	„*hallgatatom*“	„	„	hallgatom
103 „	9. „	felülről	„*napszámozod*“	„		napszámosod
104. „	9. „	„	„*szemed*“	„	„	szemeid
108. „	13. „	„	„*de sogy*“	„	„	de sehogy
109. „	3. „	felülről	„*halála*“	„	„	hála
112. „	11. „	„	„*sinig*“	„	„	sirig
116. „	5. „	alulról	„*leveleit*“	„	„	levelet
148. „	3. „	felülről	„*türni*“	„	„	törni
148. „	4. „	„	„*megfogy*“	„	„	megfagy
155. „	2. „	alulról	„*minden*“	„	„	mindenen
156. „	8. „	felülről	„*s alpesekeni*“	„	„	s az alpesekeni
156. „	13. „	„	„*a szerencseé*“	„	„	s a szerencséé
214. „	12. „	„	„*s költö*“	„	„	s a költő
252. „	1. „	alulról	„*S. P.*“	„	„	P. S.
252. „	2. „	„	„*megénelném*“	„	„	megénekelném
252. „	3. „	alulról	„*arragantia*“	„	„	arrogantia.
273. „	4. „	felülről	„*mind*“	„	„	mindent.
289. „	6. „	„	„*ittlétemt, e*“	„	„	ittlétemet